Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi

25

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTİTUSİYA MƏHKƏMƏSİ

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş

“KONSTİTUSİYA NORMALARININ TƏTBİQİ VASİTƏSİLƏ QANUNVERİCİLİYİN İNKİŞAFI”

mövzusunda

BEYNƏLXALQ KONFRANSIN MATERİALLARI

Bakı – 2023

MƏSUL REDAKTOR:

Dürdanə MƏMMƏDOVA
Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının
Cinayət və İnzibati hüquq şöbəsinin müdiri, h.ü.f.d.

REDAKSİYA HEYƏTİ:

1. **Ceyhun QARACAYEV**
   Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi, h.ü.e.d.

2. **Rövşən İSMAYILOV**
   Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi, h.ü.f.d.

3. **Rauf QULİYEV**
   Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının rəhbəri

4. **Nigar DÜNYAMALIYEVA**
   Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının
   Beynəlxalq hüquq və əməkdaşlıq şöbəsinin müdir müavini, s.e.ü.f.d.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş "Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı" mövzusunda 4 iyul 2023-cü il tarixində keçirilmiş beynəlxalq konfransın materialları. 2023, 148 səh.

ISBN: 978-9952-445-47-3

“KONSTİTUSİYA NORMALARININ TƏTBİQİ VASİTƏSİLƏ QANUNVERİCİLİYİN İNKİŞAFI”

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTİTUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN 25 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ BEYNƏLXALQ KONFRANS

“PROGRESSION OF LEGISLATION THROUGH APPLICATION OF CONSTITUTIONAL NORMS”

INTERNATIONAL CONFERENCE DEVOTED TO THE 25th ANNIVERSARY OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

«РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ПОСРЕДСТВОМ ПРИМЕНЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ НОРМ»

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ПОСВЯЩЕННАЯ 25-ЛЕТИЮ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTİTUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN 25 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ BEYNƏLXALQ KONFRANSIN İŞTİRAKÇILARINA

Hörmətli konfrans iştirakçıları!
Konstitusiya Məhkəməsinin hörmətli hakimləri və əməkdaşları!

Sizi Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş "Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı" mövzusunda beynəlxalq konfransın açılışı ilə əlaqədar səmimi-qəlbdən salamlayıram.

Konstitusiya Məhkəməsinin hazırkı yubileyi Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin 100 illiyinin qeyd olunduğu dövrə təsadüf edir və bu, dərin simvolik məna kəsb edir. Məhz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətləri, bu təsisatın dövlət hakimiyyəti orqanları sistemində mühüm yeri və rolu müəyyən olunmuşdur.

Ötən illər ərzində Konstitusiya Məhkəməsi səmərəli fəaliyyəti ilə və qəbul etdiyi qərarlarla Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsinə, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə, milli qanunvericiliyin, dinamik dəyişən ictimai münasibətlərə uyğun olaraq, Konstitusiyanın müddəaları nəzərə alınmaqla təkmilləşdirilməsinə, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin və müxtəlif sahələrdə hüququn tətbiqi təcrübəsinin daha da inkişaf etməsinə dəyərli töhfə vermişdir.

Əminəm ki, Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə hüquqi dövlət və konstitusionalizm ideya və prinsiplərinin həyata keçirilməsində səylərini əsirgəməyəcəkdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimlərini və əməkdaşlarını 25 illik yubiley münasibətilə təbrik edir, konfransın işinə müvəffəqiyyətlər arzu edirəm!

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 03 iyul 2023-cü il

TO THE PARTICIPANTS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE DEDICATED TO THE 25TH ANNIVERSARY OF THE CONSTITUTIONAL

Dear conference participants!
Dear judges and employees of the Constitutional Court!

I sincerely greet you on the occasion of the opening of the international conference on "Development of legislation through the application of constitutional norms" dedicated to the 25th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan.

The current anniversary of the Constitutional Court coincides with the celebration of the 100th anniversary of the National Leader of the Azerbaijani people, Heydar Aliyev, which has a deep symbolic meaning. It was in the Constitution of the Republic of Azerbaijan prepared under the leadership of Heydar Aliyev and adopted in 1995 that the main powers of the Constitutional Court, as well as the important place and role of this institution in the system of state authorities were defined.

Over the years, the Constitutional Court with its effective activity and decisions has been ensuring the supremacy of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, protecting human rights and freedoms, improving national legislation in accordance with dynamic social relations, taking into account the provisions of the Constitution, the legal culture in society and the practice of applying law in various fields, thereby making a valuable contribution to its further development.

I am sure that the Constitutional Court will not spare its efforts in the implementation of the ideas and principles of the law-governed state and constitutionalism in our country.

I congratulate the judges and employees of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan on the occasion of the 25th anniversary and wish the conference every success!

Ilham ALIYEV,
President of the Republic of Azerbaijan

Baku, 3 July 2023

УЧАСТНИКАМ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ, ПОСВЯЩЕННОЙ 25-ЛЕТИЮ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Уважаемые участники конференции!
Уважаемые судьи и сотрудники Конституционного суда!

Сердечно приветствую вас в связи с открытием международной конференции на тему «Развитие законодательства посредством применения конституционных норм», посвященной 25-летию Конституционного суда Азербайджанской Республики.

Нынешний юбилей Конституционного суда совпал с периодом, когда отмечается 100-летие со дня рождения общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева, что имеет глубокий символический смысл. В подготовленной именно под руководством Гейдара Алиева и принятой в 1995 году Конституции Азербайджанской Республики были определены основные полномочия Конституционного суда, важное место и роль данной структуры в системе органов государственной власти.

За минувшие годы Конституционный суд своей плодотворной деятельностью и принятыми постановлениями внес ценный вклад в обеспечение верховенства Конституции Азербайджанской Республики, защиту прав и свобод человека, совершенствование национального законодательства с учетом положений Конституции в соответствии с динамично меняющимися общественными отношениями, дальнейшее развитие правовой культуры в обществе и правоприменительной практики в различных сферах.

Уверен, что Конституционный суд и впредь будет прилагать все усилия в реализации идей и принципов правового государства и конституционализма в нашей стране.

Поздравляю судей и сотрудников Конституционного суда Азербайджанской Республики с 25-летним юбилеем, желаю работе конференции успехов!

Ильхам АЛИЕВ,
Президент Азербайджанской Республики

город Баку, 03 июля 2023 года

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Konfrans keçirilmişdir

İyulun 4-də Bakıda Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi ilə əlaqədar "Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib.

Konfransda Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, Ədliyyə Nazirliyi, Ali Məhkəmə, Daxili İşlər Nazirliyi, Baş Prokurorluq, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman), Vəkillər Kollegiyasının rəhbər və nümayəndələri, Bakı Dövlət Universitetinin rəhbər və nümayəndələri, habelə bir çox məhkəmələrin sədr və hakimləri, tanınmış alimlər, hüquq ictimaiyyətinin nümayəndələri iştirak ediblər.

Həmçinin, tədbirdə iştirak etmək üçün Bakı şəhərinə Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Rusiya, Albaniya, Belarus, Bolqarıstan, Gürcüstan, Qırğızıstan, İndoneziya, Macarıstan, Serbiya və Tailand Konstitusiya Məhkəmələrinin nümayəndə heyətləri təşrif buyurublar.

Konfransın əvvəlində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirilib.

Konfransı açıq elan edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev ilk öncə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyi ilə əlaqədar ünvanlandığı təbrik məktubu səsləndirib.

Sədr Fərhad Abdullayev təbrik məktubuna görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-Aliləri cənab İlham Əliyevə Konstitusiya Məhkəməsinin bütün kollektivi və konfrans iştirakçıları adından öz dərin təşəkkürünü və minnətdarlığını bildirib. Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, Dövlətimizin Başçısının Konstitusiya Məhkəməsinin işinə verdiyi bu qiymət Məhkəmənin kollektivi üçün yüksək etimadın təzahürüdür.

Fərhad Abdullayev xüsusilə vurğulayıb ki, Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyev məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısı olaraq hakimlərin və ümumilikdə məhkəmə orqanlarının qərəzsiz, müstəqil və şəffaf fəaliyyətini, onların maddi-sosial təminatını daim diqqət mərkəzində saxlayır. Bu diqqət məhkəmə hakimiyyəti üçün çox dəyərlidir və hər bir hakim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Daha sonra sədr Fərhad Abdullayev Konfransda iştirak edən qonaqları salamlayaraq qeyd edib ki, bu il mayın 10-da Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 ili tamam oldu. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə Ulu Öndərin 100 illik yubileyi münasibətilə 2023-cü ilin Azərbaycan Respublikasında "Heydər Əliyev İli" elan olunması Ümummilli Liderin əziz xatirəsinə əbədi ehtiramın ən bariz nümunəsidir.

Sədr dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin xalqımız və dövlətimiz qarşısındakı əvəzolunmaz xidmətlərindən biri olan uğurlu dövlət quruculuğu prosesinin əsasının qoyulması haqqında söhbət açdı. Qeyd edilib ki, həmin proses çərçivəsində ən əlamətdar hadisələrdən biri 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsi idi.

Vurğulanıb ki, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsini dövlətin ali məqsədi elan etmiş Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi, Əsas Qanunda təsbit olunmuş insan hüquq və azadlıqlarının dövlət tərəfindən müdafiə olunması məqsədilə 14 iyul 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi yaradılmışdır.

Sədr Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətindən danışaraq qeyd etdi ki, Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətləri məhz Konstitusiyada öz əksini tapıb. Ölkənin Əsas Qanunu Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti üçün fundamental hüquqi baza qismində çıxış edir.

Odur ki, Konstitusiya Məhkəməsi insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə bağlı öz missiyasını həyata keçirərkən ilk növbədə Konstitusiya müddəalarını, orada əks olunan dəyər və prinsipləri rəhbər tutur.

Məhz Əsas Qanunun normalarına istinad edilməsi insan hüquq və azadlıqlarının daha effektiv və səmərəli müdafiəsi üçün təminat yaradır.

Daha sonra tədbirdə iştirak edən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sədrinin birinci müavini Əli Hüseynli, Ədliyyə naziri Fikrət Məmmədov, Ali Məhkəmənin sədri İnam Kərimov, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) Səbinə Əliyeva, Baş prokurorun müavini Heydər Məmmədov və Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağırov təbrik nitqləri ilə çıxış ediblər.

ƏLİ
HÜSEYNLİ
İNAM
KƏRİMOV
ANAR
BAĞIROV

FİKRƏT
MƏMMƏDOV
FƏRHAD
ABDULLAYEV

Konfransın praktiki hissəsində Türkiyə Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Zühtü Arslan "Fərdi şikayət: Türkiyədə son inkişaflar", Serbiya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xanım Snejana Markoviç "Əsas konstitusiya prinsiplərinin müdafiəsində Konstitusiya Məhkəməsinin rolu", Qazaxıstan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xanım Elvira Azimova "Qanunun aliliyi və insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə öhdəliklərə əməl olunmasına konstitusiya nəzarətinin səmərəliliyi" Albaniya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xanım Holta Zaçay "Albaniya Konstitusiya Məhkəməsi məhkəmə islahatları və konstitusiya dəyişiklikləri fonunda – əldə edilmiş nəticə", Bolqarıstan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xanım Pavlina Panova "Ənənə və tərəqqi arasında tarazlıq", Qırğız Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Emil Oskonbayev "Konstitusiya nəzarəti orqanının məhkəmə fəallığının qanunvericiliyin inkişafına təsiri", İndoneziya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Anvar Usman "İndoneziyada qanunvericiliyin inkişafına töhfə verilməsində insan hüquqlarının və qanunun aliliyinin rolu", Özbəkistan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Mirza Ulugbek Abdusalomov "Özbəkistanda konstitusiya islahatı və konstitusiya nəzarətinin inkişafının yeni mərhələsi", Belarus Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Hakimi xanım Alla Bodak "Konstitusiya nəzarəti: qanunvericiliyin konstitusiyalaşdırılması", Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin Hakimi Qadis Hacıyev "Rusiya Federasiyası qanunvericiliyinin konstitusiya əsaslarının formalaşdırılmasında Konstitusiya Məhkəməsinin iştirakı", Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və Ekologiya hüququ kafedrasının müdiri Alış Qasımov "Əmək məzuniyyətlərinin hüquqi tənzimlənməsi: mövcud boşluqlar və onların Konstitusiya normalarının şərhi vasitəsilə aradan qaldırılması" və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Hakimi Rövşən İsmayılov "Konstitusiya nəzarəti orqanlarının təcrübəsində qanunların Konstitusiyaya uyğun təfsiri" mövzular üzrə çıxış edərək, təmsil etdikləri ölkələrdə konstitusiya ədalət mühakiməsi sahəsində mövcud olan təcrübəni təqdim etmişlər.

Təqdim edilmiş məruzələrdən sonra müzakirələr və geniş fikir mübadiləsi aparılıb.

Tədbirin sonunda sədr Fərhad Abdullayev yekun nitqi ilə çıxış edərək konfransın gedişatında müxtəlif aktual mövzulara toxunaraq, səmərəli fikir mübadiləsi aparmağa nail olunduğunu bildirib.

Qeyd edilib ki, müxtəlif hüquq sistemlərinə malik ölkələrin öz təcrübələrinin bölüşdüyü bugünkü konfransda maraqlı müzakirələr aparıldı, konstitusiya hüququnun müxtəlif sahələri, xüsusilə də Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqelər və konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericilikdə boşluqların aradan qaldırılması, onun inkişafı ilə bağlı maraqlı fikirlər ifadə edildi.

Sədr xüsusilə vurğuladı ki, Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyevin məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısı olması hər zaman məhkəmələrin müstəqil və şəffaf fəaliyyətinə, qərəzsiz şəkildə qərarların qəbul edilməsinə imkan yaradır. Öz növbəsində Konstitusiya Məhkəməsi də fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində ilk əvvəl Ulu Öndər Heydər Əliyevin, bu gün isə möhtərəm cənab Prezidentin dəstəyini hər zaman hiss edib. Bu dəstək əlbəttə ki, qürurverici olmaqla yanaşı, eyni zamanda olduqca böyük məsuliyyət deməkdir. Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi hər zaman üzərinə düşən bu məsuliyyətli missiyanı layiqincə yerinə yetirməyə çalışır.

Bununla da, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunan "Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafi" mövzusunda beynəlxalq konfrans işini başa çatdırıb.

Tədbirdən sonra Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Ozbəkistan və Qırğızıstan Konstitusiya Məhkəmələrinin sədrlərinin Türk Dünyası Konstitusiya Yurisdiksiyaları Konfransının (TDKYK) çərçivəsində işçi iclası keçirilmiş, konstitusiya ədalət mühakiməsi sahəsində məhkəmə-hüquq əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edilmişdir.

Xarici dövlətlərin Konstitusiya Məhkəmələrinin nümayəndə heyətləri səfər çərçivəsində həmçinin Azərbaycanın zəngin tarixi və mədəniyyəti ilə tanış olmuşlar.

Fərhad ABDULLAYEV

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri

AÇILIŞ NİTQİ

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli qonaqlar!

İcazənizlə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfransı açıq elan edirəm.

İlk öncə böyük məmnuniyyətlə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-Aliləri cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyi ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivinə, habelə beynəlxalq konfransın iştirakçılarına ünvanladığı təbrik müraciətini diqqətinizə çatdırmaq istərdim.

Bu təbrik sözlərinə görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-Aliləri cənab İlham Əliyevə Konstitusiya Məhkəməsinin bütün kollektivi və konfrans iştirakçıları adından öz dərin təşəkkürümüzü və minnətdarlığımızı bildirmək istərdim.

Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyev məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısı olaraq hakimlərin və ümumilikdə məhkəmə orqanlarının qərəzsiz, müstəqil və şəffaf fəaliyyətini, onların maddi-sosial təminatını daim diqqət mərkəzində saxlayır. Bu diqqət məhkəmə hakimiyyəti üçün çox dəyərlidir və hər bir hakim üçün çox əhəmiyyətlidir. Bir daha təşəkkürümüzü bildiririk.

Mən ölkəmizə təşrif buyurmuş Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Rusiya, Albaniya, Belarus, Bolqarıstan, Gürcüstan, Qırğızıstan, Macarıstan, Serbiya, Tailand Krallığı, İndoneziya Konstitusiya Məhkəmələrinin sədr və hakimlərini, əməkdaşlarını salamlayır və Bakı şəhərinə xoş gəlmisiniz deyirəm.

Bununla yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsinin keçmiş 25 il ərzində əməkdaşlıq etdiyi Azərbaycan Respublikası dövlət orqanlarının rəhbərlərini və nümayəndələrini, həmçinin təhsil müəssisələrinin rəhbər və məsul şəxslərini, elm xadimlərini salamlayır və tədbirimizdə görməyə çox şad olduğumu bildirirəm.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Bu il mayın 10-da Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 ili tamam oldu. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə dahi öndərin 100 illik yubileyi münasibətilə 2023-cü ilin Azərbaycan Respublikasında "Heydər Əliyev İli" elan olunması Ümummilli Liderin əziz xatirəsinə əbədi ehtiramın ən bariz nümunəsidir.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin ən önəmli istiqamətlərindən biri və eyni zamanda ən böyük arzusu tarixi torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi və doğma Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası idi. Ümummilli Liderin bu arzusu və vəsiyyətini onun siyasi kursunun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının

möhtərəm Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyev və onun rəhbərliyi ilə igid Azərbaycan ordusu yerinə yetirdi. 44 günlük Qarabağ müharibəsi nəticəsində dövlətimizin ərazi bütövlüyü bərpa edildi və bayrağımız yenə də doğma yurdumuzda – Şuşada qürurla dalğalandırıldı.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması xalqımızın çoxəsrlik tarixində hər zaman mühüm yer tutacaq. Bu gün işğaldan azad olunan ərazilərin bərpa və yenidənqurma prosesi yüksək səviyyədə və sürətlə həyata keçirilir. Bərpa və yenidənqurma prosesi dövlətimiz qarşısında duran ən vacib və prioritet istiqamət olmaqla daim Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyevin diqqət mərkəzindədir. Biz hamımız bu ərazilərdə həyata keçirilən mühüm yeniliklərin şahidiyik.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, işğal altındakı torpaqlarımızın azad olunması ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda da bərpa edildi. Bu gün 30 ilə yaxın öz yurdlarından məcburi köçürülmüş vətəndaşlarımızın Əsas Qanunda təsbit edilmiş bir sıra hüquqlarının, o cümlədən sərbəst hərəkət etmək, özünə yaşayış yeri seçmək, təhlükəsiz yaşamaq kimi hüquqlarının tam şəkildə təmin edilməsinə zəmin yaranır.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin xalqımız və dövlətimiz qarşısındakı əvəzolunmaz xidmətlərindən biri uğurlu dövlət quruculuğu prosesinin əsasının qoyulması oldu. Həmin proses çərçivəsində ən əlamətdar hadisələrdən biri 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsi idi.

Referendum yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ölkəmizdə demokratik, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasına və hüquq sisteminin müasir tələblərə uyğun formalaşmasına geniş imkanlar açdı.

İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsini dövlətin ali məqsədi elan etmiş Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi, Əsas Qanunda təsbit olunmuş insan hüquq və azadlıqlarının dövlət tərəfindən müdafiə olunması məqsədilə 14 iyul 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi yaradılmışdır.

Ötən 25 il ərzində Konstitusiya Məhkəməsi ümumilikdə 545 qərar və 160 qərardad qəbul etmiş və bu qərarların böyük bir hissəsi məhz insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı olmuşdur. Həmin qərarlarda Konstitusiyanın və qanunların bir sıra müddəaları şərh edilmiş, pozulmuş hüquq və azadlıqların bərpa olunması ilə yanaşı, mövcud hüquqi təminatlar sistemi təkmilləşdirilmiş, zəruri hüquqi mövqelər formalaşdırılmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin mühüm səlahiyyətlərindən biri Konstitusiyanın və qanunların şərhidir. Ümumiyyətlə, Konstitusiya və qanunların, habelə digər normativ hüquqi aktların şərhi konstitusiya nəzarəti orqanlarının fəaliyyətində mühüm yer tutur. Konstitusiyanın məzmununun hərfi şərhi, qanunların və digər normativ hüquqi aktların müddəalarının Konstitusiyanın normalarını tətbiq etməklə onların konstitusion mənasının izah olunması nəticəsində ifadə edilən hüquqi mövqelər bu və ya digər məsələdə qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılmasına və ümumilikdə qanunvericiliyin inkişafına xidmət etmiş olur.

Konstitusiya Məhkəməsinin verdiyi rəsmi şərhlər konkret hüquqi mübahisələrin həllinə imkan yaratmaqla yanaşı, həm də məhkəmələrin hüquq tətbiqetmə təcrübəsini düzgün istiqamətləndirmək baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Konstitusiyanın əsasları, onun aliliyi və birbaşa qüvvəsi, Azərbaycanın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin müddəaları, habelə insan hüquq və azadlıqlarının prioriteti prinsipi

nəzərə alınmaqla qəbul etdiyi qərarları ilə Konstitusiya Məhkəməsi milli hüquq sisteminin və qanunvericiliyinin inkişafına öz töhfəsini vermiş, onları konstitusionalizm ideyaları ilə zənginləşdirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası dövlətimizdə ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malik olmaqla, qanunvericilik sisteminin iyerarxiyasında onun yeri digər normativ hüquqi aktlara nisbətdə ilk pillədə müəyyən edilib.

Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətləri məhz Konstitusiyada öz əksini tapıb. Ölkənin Əsas Qanunu Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti üçün fundamental hüquqi baza qismində çıxış edir.

Odur ki, Konstitusiya Məhkəməsi insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə bağlı öz missiyasını həyata keçirərkən ilk növbədə Konstitusiya müddəalarını, orada əks olunan dəyər və prinsipləri rəhbər tutur.

Məhz Əsas Qanunun normalarına istinad edilməsi insan hüquq və azadlıqlarının daha effektiv və səmərəli müdafiəsi üçün təminat yaradır.

Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyət göstərdiyi 25 il ərzində qəbul etdiyi qərarlarla hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna öz töhfəsini vermiş, konstitusiya ədalət mühakiməsinin müasir tendensiyalarından faydalanmaq üçün geniş beynəlxalq əlaqələr qurmuşdur. Məhkəmə bu illər ərzində hüquq və azadlıqların müdafiəsi üzrə fəaliyyətini daim təkmilləşdirmiş və beynəlxalq təcrübəni, o cümlədən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnu, həmçinin "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiya və ona dair Protokolları tətbiq etməyə çalışmışdır.

Eyni zamanda, Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı dövrdən xarici ölkələrin Konstitusiya nəzarəti orqanları ilə, habelə beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi önəm vermişdir. Təsadüfi deyildir ki, biz 25 illik yubileyimizi məhz beynəlxalq konfrans formatında keçirməklə qeyd edirik.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Bugünkü konfransımız çox vacib bir məsələyə, Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı mövzusuna həsr olunmuşdur.

Konstitusiya normaları digər hüquq normalarının keyfiyyət və xarakterinin müəyyən edilməsi üçün başlıca meyar kimi çıxış edir. Bununla da, Konstitusiya bütövlükdə hüququn sistemləşdirilməsinə kömək edir. Qanunvericilik sisteminə daxil olan bütün aktlar məhz Əsas Qanunda öz əksini tapmış hüquq qaydaları və prinsipləri əsasında qəbul edilməlidir. İstənilən hüquq normasının təfsiri və tətbiqi zamanı konstitusiya hüquq normalarının ümumməcburi olduğu mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır.

Bugünkü konfransın mövzusu ətrafında maraqlı çıxışlar gözlənilir. Hesab edirəm ki, Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı ilə bağlı mühüm məqamlara toxuna və məhsuldar müzakirələr apara biləcəyik. İnanıram ki, konfrans çərçivəsində müasir dövrdə Konstitusiya ədalət mühakiməsinin xüsusiyyətləri və inkişaf yolları, onun müasir meyllərinə və konstitusiya nəzarət orqanının təcrübəsində Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafına dair maraqlı çıxışlar dinləyərək Konstitusiya hüququnun müxtəlif problemləri barədə faydalı fikir mübadiləsi və müzakirələr aparmağa müvəffəq olacağıq.

Mən ümumi məqsədə nail olmaq üçün bütün iştirakçıları konfransın işində fəal iştirak etməyə çağırıram.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Mr. Farhad ABDULLAYEV

Chairman of the Constitutional Court
of the Republic of Azerbaijan

OPENING SPEACH

Dear Ladies and Gentlemen,
Dear Guests,

Let me to announce the opening of the International Conference dedicated to the 25th Anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan.

First of all, I would like to voice the letter addressed by the His Excellency Mr. Ilham Aliyev, President of the Republic of Azerbaijan to the collective of the Constitutional Court, as well as to the participants of the International Conference, dedicated to the 25th Anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan.

I would like to express our deepest thanks and gratitude to His Excellency Mr. Ilham Aliyev, President of the Republic of Azerbaijan on behalf of the entire collective of the Constitutional Court and the participants of the conference for these congratulatory words.

As a guarantor of the independence of the judiciary, the President of the State, Mr. Ilham Aliyev, always focuses on the impartial, independent and transparent activity of judges and judicial bodies in general, as well as their material and social support. Such attention is very valuable for the judiciary and very important for every judge. Thank you again.

I welcome the presidents, judges and employees of the Constitutional Courts of Türkiye, Kazakhstan, Uzbekistan, Russia, Albania, Belarus, Bulgaria, Georgia, Kyrgyzstan, Hungary, Serbia, Kingdom of Thailand, Indonesia, who have visited our country, and I say welcome to the city of Baku.

Along with this, I welcome a number of senior representatives of state bodies with whom the Constitutional Court has cooperated for the previous 25 years and heads and responsible persons of other bodies, as well as educational institutions and I would like to say that I am very glad to see all of you at our event.

Dear Conference Participants,

The 10th of May this year marks the 100th anniversary of the birth of the National Leader of the Azerbaijani people, the architect of the independent Azerbaijani state, the outstanding political and statesman Heydar Aliyev. The declaration by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan, the year of 2023 in the Republic of Azerbaijan as the "Year of Heydar Aliyev" on the occasion of the 100th anniversary of the National Leader is the clearest example of eternal respect for the dear memory of the National Leader.

One of the most important goals of the Great Leader Heydar Aliyev's leadership and at the same time his greatest desire was the liberation of our historical lands from occupation and the restoration of the territorial integrity of native Azerbaijan. This desire and will of the National Leader were fulfilled by the worthy follower of his

political course, the honorable President of the Republic of Azerbaijan, the Victorious Commander-in-Chief of the Armed Forces Mr. Ilham Aliyev and the brave Azerbaijani army under his leadership. As a result of the 44-day Karabakh war, the territorial integrity of our state was restored, and our flag was again proudly waved in our homeland – Shusha.

Ensuring the territorial integrity of Azerbaijan will always occupy an important place in the centuries-old history of our nation. Today, the process of restoration and reconstruction of territories liberated from occupation is carried out at a high level and quickly. The process of restoration and reconstruction is the most important and priority area facing the state, is constantly in the center of attention of the Head of State, Mr. İlham Aliyev. We are all witnesses of important innovations implemented in these territories.

It should be emphasized that with the liberation of our occupied lands, the legal force of the Constitution of the Republic of Azerbaijan was restored on our lands liberated from occupation. Today, our citizens, who have been internally displaced from their countries for about 30 years, have the basis for fully ensuring a number of rights enshrined in the Basic Law, including such as free movement, choosing their place of residence, and safe living.

Dear ladies and gentlemen,

One of the invaluable cares of the genius Heydar Aliyev to our nation and state was laying the foundations of a successful state-building process. One of the most significant events in the framework of these reforms was the adoption on November 12, 1995, of the first Constitution of independent Azerbaijan by popular vote.

The Constitution of the Republic of Azerbaijan adopted through a national vote, opened wide opportunities for the creation in our country of a democratic, legal state, civil society, and the formation of the legal system in accordance with modern requirements.

On July 14, 1998, in order to ensure the supremacy of the Constitution, which has declared the protection of human rights and freedoms as the supreme goal of the state, and to protect the human rights and freedoms stipulated in the Basic Law at a high level the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan was established.

Over the past 25 years, the Constitutional Court has adopted a total of 545 decisions and 160 rulings, and a large part of these decisions were related to the implementation of human rights and freedoms. In those decisions, a number of provisions of the Constitution and laws were interpreted, along with the restoration of violated rights and freedoms, the existing system of legal guarantees was improved, and necessary legal positions were formed.

One of the important authorities of the Constitutional Court is the interpretation of the Constitution and laws. In general, the interpretation of the Constitution and laws, as well as other normative legal acts, occupies an important place in the activity of constitutional review bodies. The legal positions expressed as a result of the literal interpretation of the content of the Constitution, the interpretation of the constitutional meaning of the provisions of laws and other normative legal acts by applying the norms of the Constitution, serve to eliminate uncertainty in one or another issue and develop the legislation in general.

The official interpretations of the Constitutional Court are important in terms of not only enabling the resolution of specific legal disputes, but also in properly directing the law enforcement practice of the courts. The Constitutional Court made its contri-

bution to the development of the national legal system and legislation with its decisions, taking into account the principles of the Constitution, its supremacy and direct force, the provisions of the international agreements to which the Azerbaijan is a party to, as well as the principle of the priority of human rights and freedoms, and enriched them with the ideas of constitutionalism.

As the Constitution of the Republic of Azerbaijan has the highest and direct legal force in our country, its place in the hierarchy of the legislative system is determined at the first level compared to other normative legal acts.

The main authorities of the Constitutional Court are reflected in the Constitution. The Basic Law of the country acts as a fundamental legal basis for the activity of the Constitutional Court.

Therefore, the Constitutional Court, while carrying out its mission related to the protection of human rights and freedoms, is primarily guided by the provisions of the Constitution, the values and principles reflected therein.

Namely the referring to the norms of the Basic Law ensures more effective and efficient protection of human rights and freedoms.

Over the 25 years of its activity, the Constitutional Court, by its decisions, contributed to the creation of a rule of law and civil society, established wide international ties to take advantage of modern trends in constitutional justice. Over the years, the Court has constantly improved its activity on the protection of rights and freedoms and tried to apply international experience, including the case-law of the European Court of Human Rights, as well as the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols.

At the same time, since the beginning of its activity, the Constitutional Court has attached particular importance to the expansion of relations with the constitutional review bodies of foreign countries, as well as with international organizations. It is no coincidence that we celebrate our 25th anniversary in the format of an international conference.

Dear conference participants,

Today's Conference is dedicated to a very important issue, the development of legislation through the application of Constitutional norms.

Constitutional norms act as the main criterion for determining the quality and character of other legal norms. Thus, the Constitution helps to systematize the law as a whole. All acts included in the system of legislation must be adopted precisely based on the legal rules and principles reflected in the Basic Law. When interpreting and applying any legal norm, it must be considered that constitutional legal norms are universally binding.

Interesting speeches are expected around the topic of today's conference. I’m sure that we will be able to touch the important points related to the development of legislation through the application of constitutional norms and conduct productive discussions. I believe that within the framework of the conference, we will be able to successfully exchange ideas and discuss various problems of Constitutional law by listening to interesting speeches on the development of legislation through the application of constitutional norms in the practice of the constitutional review body and the characteristics and the development ways of Constitutional justice in the modern era.

I call all participants to actively participate in the work of the conference to achieve the common goal.

Thank you for your attention.

Фархада АБДУЛЛАЕВ

Председателя Конституционного суда
Азербайджанской Республики

ВСТУПИТЕЛЬНАЯ РЕЧЬ

Уважаемые дамы и господа,
Уважаемые гости!

С Вашего позволения хочу объявить международную конференцию, посвященную 25-летию Конституционного суда Азербайджанской Республики, открытой.

Прежде всего, мне очень приятно довести до вашего внимания поздравительное обращение Президента Азербайджанской Республики Его превосходительства господина Ильхама Алиева, адресованное коллективу Конституционного суда, а также участникам международной конференции в связи с 25-летием Конституционного суда Азербайджанской Республики.

От имени всего коллектива Конституционного суда и участников конференции хотелось бы выразить Его превосходительству Президенту Азербайджанской Республики господину Ильхаму Алиеву глубокую благодарность и признательность за это поздравление.

Глава государства Ильхам Алиев, как гарант независимости судебной власти, постоянно уделяет внимание беспристрастной, независимой и прозрачной деятельности судей и судебных органов в целом, их материально-социальному обеспечению. Это внимание очень ценно для судебной власти и очень важно для каждого судьи. Еще раз выражаем благодарность.

Приветствую пожаловавших в нашу страну председателей и судей, сотрудников конституционных судов Турции, Казахстана, Узбекистана, России, Албании, Беларуси, Болгарии, Грузии, Кыргызстана, Венгрии, Сербии, Королевства Таиланд, Индонезии и говорю им добро пожаловать в Баку.

Приветствую также руководителей и представителей государственных органов Азербайджанской Республики, с которыми Конституционный суд сотрудничал на протяжении последних 25 лет, руководителей и ответственных лиц образовательных учреждений, деятелей науки и хочу сказать, что очень рад видеть их на нашем мероприятии.

Уважаемые участники конференции!

10 мая этого года исполнилось 100 лет со дня рождения общенационального лидера азербайджанского народа, архитектора независимого Азербайджанского государства, выдающегося политического и государственного деятеля Гейдара Алиева. Объявление Распоряжением Президента Азербайджанской Республики 2023 года “Годом Гейдара Алиева” в Азербайджанской Республике по случаю 100-летнего юбилея гениального лидера является самым ярким примером вечного уважения к светлой памяти общенационального лидера.

Одно из важнейших направлений руководства великого лидера Гейдара Алиева Азербайджаном, а также самое сокровенное его желание были связаны с освобождением наших исторических земель от оккупации и восстановлением территориальной целостности родного Азербайджана. Это желание и завет общенационального лидера осуществил достойный продолжатель его политического курса, уважае-

мый Президент Азербайджанской Республики, Победоносный Верховный главнокомандующий Вооруженными силами господин Ильхам Алиев и доблестная Азербайджанская армия под его руководством. В результате 44 – дневной Карабахской войны территориальная целостность нашего государства была восстановлена, и наш флаг вновь стал гордо развеваться в родном краю в Шуше.

Обеспечение территориальной целостности Азербайджана всегда будет занимать важное место в многовековой истории нашего народа. Сегодня стремительно и на высоком уровне осуществляется процесс восстановления и реконструкции освобожденных от оккупации территорий. Процесс восстановления и реконструкции, являясь важнейшим и приоритетным направлением, стоящим перед нашим государством, постоянно находится в центре внимания главы государства господина Ильхама Алиева. Все мы являемся свидетелями происходящих на этих территориях важных новшеств.

Следует особо подчеркнуть, что с освобождением наших земель от оккупации юридическая сила Конституции Азербайджанской Республики была восстановлена и на освобожденных от оккупации землях. Сегодня закладывается основа для полного обеспечения ряда закрепленных в Основном законе прав граждан, вынужденно переселенных около 30 лет из родных очагов, в том числе таких прав, как свободное передвижение, выбор места жительства, безопасное проживание.

Уважаемые дамы и господа!

Одной из неоценимых заслуг гениальной личности Гейдара Алиева перед нашим народом и государством явилось то, что была заложена основа успешного процесса государственного строительства. Одним из самых знаменательных событий в рамках этого процесса стало принятие 12 ноября 1995 года путем всенародного голосования первой Конституции независимого Азербайджана.

Принятая путем референдума Конституция Азербайджанской Республики открыла широкие возможности для создания в нашей стране демократического правового государства, гражданского общества и формирования правовой системы в соответствии с современными требованиями.

В целях обеспечения верховенства Конституции, провозгласившей защиту прав и свобод человека высшей целью государства, защиты государством прав и свобод человека, закрепленных в Основном законе, 14 июля 1998 года был создан Конституционный суд Азербайджанской Республики.

В истекшие 25 лет Конституционный суд принял в общей сложности 545 постановлений и 160 определений, причем значительная часть этих постановлений была связана именно с осуществлением прав и свобод человека. В постановлениях дано толкование ряда положений Конституции и законов, наряду с восстановлением нарушенных прав и свобод усовершенствована существующая система правовых гарантий, сформулированы необходимые правовые позиции.

Одним из важных полномочий Конституционного суда является толкование Конституции и законов. В целом толкование Конституции и законов, а также иных нормативных правовых актов занимает важное место в деятельности органов конституционного контроля. Правовые позиции, выраженные в результате буквального толкования содержания Конституции, разъяснения конституционного смысла положений законов и иных нормативных правовых актов путем применения норм Конституции служат устранению неопределенности в том или ином вопросе и развитию законодательства в целом.

Официальные толкования данные Конституционным судом, создавая возможности для разрешения конкретных правовых споров, одновременно представляют

важное значение с точки зрения правильного направления правоприменительной практики судов. Постановлениями, принятыми с учетом основ Конституции, ее верховенства и прямой силы, положений международных договоров, стороной которых является Азербайджан, а также принципа приоритета прав и свобод человека, Конституционный суд внес свой вклад в развитие национальной правовой системы и законодательства, обогатил их идеями конституционализма.

Конституция Азербайджанской Республики обладает в нашем государстве высшей и прямой юридической силой, занимает в иерархии системы законодательства первое место среди других нормативно-правовых актов.

Основные полномочия Конституционного суда нашли отражение именно в Конституции. Основной закон государства выступает в качестве фундаментальной правовой базы для деятельности Конституционного суда.

Поэтому Конституционный суд при осуществлении своей миссии по защите прав и свобод человека в первую очередь руководствуется положениями Конституции, отраженными в ней ценностями и принципами.

Именно ссылка на нормы Основного закона создает гарантию для более эффективной и действенной защиты прав и свобод человека.

В течение 25-летней деятельности Конституционный суд принятыми постановлениями внес вклад в построение правового государства и гражданского общества, наладил широкие международные связи для использования современных тенденций конституционного правосудия. В эти годы суд постоянно совершенствовал свою деятельность по защите прав и свобод и старался применять международную практику, в том числе прецедентное право Европейского суда по правам человека, а также Конвенцию "О защите прав человека и основных свобод" и протоколы к ней.

В то же время Конституционный суд с начала своей деятельности придавал особое значение расширению связей с органами конституционного контроля зарубежных стран, а также международными организациями. Неслучайно мы отмечаем наш 25-летний юбилей именно в формате международной конференции.

Уважаемые участники конференции!

Наша сегодняшняя конференция посвящена очень важному вопросу, теме развития законодательства посредством применения конституционных норм.

Конституционные нормы выступают в качестве важнейшего критерия для определения качества и характера других правовых норм. Тем самым Конституция содействует систематизации права в целом. Все акты, входящие в систему законодательства, должны приниматься именно на основе правовых норм и принципов, нашедших отражение в Основном законе. При толковании и применении той или иной правовой нормы непременно следует учитывать, что нормы конституционного права являются общеобязательными.

По теме сегодняшней конференции ожидаются интересные выступления. Считаю, что мы сможем затронуть важные моменты, связанные с развитием законодательства посредством применения конституционных норм и провести плодотворные дискуссии. Уверен, что, заслушав в рамках конференции интересные выступления об особенностях и путях развития конституционного правосудия в современную эпоху, его современных тенденциях и развитии законодательства посредством применения конституционных норм в практике органов конституционного контроля, мы сможем провести полезный обмен мнениями и дискуссии о различных проблемах конституционного права.

Призываю всех участников к активному участию в работе конференции для достижения общей цели.

Благодарю за внимание!

Əli HÜSEYNLİ

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Sədrinin birinci müavini

Hörmətli Fərhad müəllim!
Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Sizi Azərbaycan Milli Məclisinin Sədri xanım Sahibə Qafarovanın adından salamlayır və Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illiyi münasibətilə təbrik edirəm.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qəbul edilmiş 1995-ci il Konstitusiyasında Konstitusiya Məhkəməsinin də müstəsna yeri vardır. Məhz buna görə də Konstitusiya Məhkəməsi yaradıldıqdan sonra növbəti illərdə ölkədə həyata keçirilən hüquqi islahatlarda fəal iştirak etmişdir. Xüsusi vurğulamaq istərdik ki, bu 25 il ərzində Parlament ilə Konstitusiya Məhkəməsi arasında qarşılıqlı səmərəli əməkdaşlıq mühiti mövcuddur.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

"Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı" adlı konfrans adından da göründüyü kimi biz parlamentarilər üçün də maraqlı və aktualdır. Şübhəsiz ki, Konstitusiya normalarının birbaşa tətbiqi qanunvericilikdə olan boşluqların aradan qaldırılması üsullarından biridir. Bu üsul həmçinin qanunlara əlavələr və dəyişikliklər edilməsini təşviq edir.

2002-ci ildə "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununu qəbul etməklə Azərbaycan Milli Məclisi Avropa İnsan Haqları Konvensiyasına hüquq sistemimizdə bir növ Konstitusion status vermişdir. Beləliklə, Konstitusiya normalarının tətbiqi faktiki olaraq Avropa Konvensiyasının müvafiq müddəalarının da birbaşa tətbiq olunması deməkdir. Yəni Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə biz həmçinin qanunvericiliyimizi Avropa Konvensiyası standartlarına uyğun inkişaf etdirə bilirik. Məhz bu baxımdan Milli Məclis olaraq bu konfransı yüksək qiymətləndiririk. Əminik ki, konfransda səslənəcək fikirlər, təkliflər milli qanunvericiliyin inkişafına öz töhfəsini verəcəkdir.

Bir daha sizi və kollektivinizi yubileyiniz münasibəti ilə təbrik edirik.

Ali HUSEYNLI

The 1st Deputy Chair of the Milli Majlis

Dear Mr. Abdullayev,
Dear conference participants,

I greet you on behalf of the Speaker of the Azerbaijan Parliament, Mrs. Sahiba Gafarova, and congratulate you on the 25th anniversary of the establishment of the Constitutional Court.

The Constitutional Court has a special place in the 1995 Constitution adopted under the leadership of Great Leader Heydar Aliyev after Azerbaijan gained independence. That is why the Constitutional Court actively participated in the legal reforms implemented in the country in the following years after its establishment. We would like to emphasize that during these 25 years, there has been an environment of mutually effective cooperation between the Parliament and the Constitutional Court.

Dear conference participants,

As the name of the conference "Development of legislation through the application of constitutional norms" suggests, it is also relevant for us parliamentarians. Undoubtedly, the direct application of Constitutional norms is one of the ways to eliminate the loopholes in the legislation. This method also encourages additions and changes to laws.

In 2002, by adopting the Constitutional Law of the Republic of Azerbaijan "On the Regulation of the Implementation of Human Rights and Freedoms in the Republic of Azerbaijan", the Parliament of Azerbaijan gave somewhat Constitutional status to the European Convention on Human Rights in our legal system. Thus, the application of the Constitutional norms actually means the direct application of the relevant provisions of the European Convention. Furthermore, through the application of Constitutional norms, we are also able to develop our legislation in accordance with the standards of the European Convention. From this point of view, as the Parliament, we highly appreciate this conference. We are sure that the ideas and proposals that will be voiced at the conference will contribute to national legislation development.

Once again, we congratulate you and your team on your anniversary.

Али ГУСЕЙНЛИ

Первый заместитель председателя Милли Меджлиса

Уважаемый Фархад муаллим!
Уважаемые участники конференции!

От имени Председателя Милли Меджлиса Азербайджана Сахибы Гафаровой приветствую Вас и поздравляю с 25 летием создания Конституционного Суда.

Конституционному суду принадлежит исключительное место в Конституции 1995 года, принятой под руководством Великого Лидера Гейдара Алиева после обретения независимости. Именно поэтому в годы после создания Конституционный суд активно участвовал в проводимых в стране правовых реформах. Хотелось бы особо подчеркнуть, что в течении 25 лет между парламентом и Конституционным судом осуществляется взаимное эффективное сотрудничество.

Уважаемые участники конференции!

Конференция, "Развитие законодательства посредством применения конституционных норм" как видно из названия интересна и актуальна и для нас, парламентариев. Прямое применение конституционных норм несомненно является одним из методов устранения пробелов в законодательстве. Этот метод также поощряет внесение дополнений и изменений в законы.

Приняв в 2002 году Конституционный закон Азербайджанской Республики «О регулировании осуществления прав и свобод человека в Азербайджанской Республике» Милли Меджлис Азербайджана придал Европейской Конвенции прав человека своего рода конституционный статус в нашей правовой системе. Таким образом, применение конституционных норм фактически означает и прямое применение соответствующих положений Европейской Конвенции. То есть, посредством применения норм Конституции мы одновременно можем развивать наше законодательство в соответствии со стандартами Европейской Конвенции. Как Милли Меджлис мы высоко оцениваем нынешнюю конференцию именно с этой точки зрения. Уверены, что мысли и предложения, высказанные на конференции, внесут свой вклад в развитие законодательства.

Еще раз поздравляем Вас и Ваш коллектив с юбилеем!

Fikrət MƏMMƏDOV

Azərbaycan Respublikasının ədliyyə naziri

Hörmətli cənab sədr!
Dəyərli qonaqlar!
Xanımlar və cənablar!

İlk növbədə, hörmətli Fərhad müəllim, Sizi, Konstitusiya Məhkəməsinin hakimlərini və bütün kollektivini bu mühüm dövlət təsisatının yaradılmasının 25-ci ildönümü münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, ən xoş arzularımı bildirirəm.

Yubileyin Ümummilli Liderin 100 illiyi ilə bağlı elan edilmiş "Heydər Əliyev İli"nə təsadüf etməsi xüsusilə əlamətdardır.

Ulu Öndərin müəllifi olduğu milli Konstitusiyamızın aliliyinin qorunması məqsədilə 1998-ci ildə formalaşan Konstitusiya Məhkəməsi uğurlu inkişaf yolu keçmişdir.

Bu münasibətlə təşkil olunmuş beynəlxalq konfrans məhkəmənin keçdiyi şərəfli yola nəzər salmaq, təhlillər aparmaq və təcrübələrlə bölüşmək baxımından olduqca əhəmiyyətlidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin konfrans iştirakçılarına müraciəti Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsində bu yüksək Məhkəmənin müstəsna roluna verilən qiymətin əyani təzahürüdür.

Məhkəmənin müstəqillik, qərəzsizlik və ədalətlilik prinsiplərinə daim sadiq qalaraq səmərəli fəaliyyət göstərməsi böyük məmnunluq doğurur. Onun fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik daim təkmilləşdirilir.

Ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi Konstitusiya Məhkəməsinə hər kəsin şikayət hüququnun təsbit olunması qanunun aliliyinin və insanların konstitusion hüquqlarının qorunmasına ölkəmizin verdiyi müstəsna önəmin bariz nümunəsidir.

Bu gün dövlət başçısının rəhbərliyi ilə müasir çağırışlara uyğun aparılan hüquqi islahatlarda fəal iştirak edən Konstitusiya Məhkəməsi qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə, müasir hüquq sistemimizin zənginləşdirilməsinə əvəzsiz töhfələr verir.

Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqil özünüidarə orqanı olan Məhkəmə-Hüquq Şurasında Konstitusiya Məhkəməsinin təmsil olunmaqla məhkəmə fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasında, məhkəmə sisteminin nüfuzunun və hakimlərin müstəqilliyinin qorunmasında fəal iştirak etməsi xüsusi qeyd olunmalıdır.

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Hazırda özünün ən qüdrətli dövrünü yaşayan Azərbaycan ölkə Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə əzəli torpaqlarımızı 30 illik işğaldan azad edərək Böyük Qələbəmizlə tarixi ədaləti təmin etmiş, həmin ərazilərdə Konstitusiyamızın hüquqi qüvvəsi bərpa edilmişdir.

Artıq dövlət başçısının rəhbərliyi və respublikamızın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın fəal iştirakı ilə sürətlə yenidən qurulan doğma torpaqlarımıza həmvətənlərimizin qayıdışının və hüquqlarının bərpasının sevincini yaşayırıq.

Konstitusiya Məhkəməsinin əsas hüquq və azadlıqların müdafiəsi, dövlətin hüquqi əsaslarının möhkəmləndirilməsi naminə şərəfli missiyasını bundan sonra da uğurla yerinə yetirəcəyinə əminliyimizi ifadə edərək, əlamətdar yubiley münasibətilə bir daha Məhkəmənin kollektivini və hamımızı ürəkdən təbrik edir, konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

Diqqətinizə görə minnətdaram!

Fikrat MAMMADOV

Minister of Justice of the Azerbaijan Republic

Dear Mr. Chairman,
Dear guests,
Ladies and gentleman!

First of all, Mr. Abdullayev, I sincerely congratulate you, the judges of Constitutional Court and the entire staff on the occasion of the 25th anniversary of the establishment of this important state institution, and I convey my best wishes.

It is particularly significant that the anniversary coincides with the "Year of Heydar Aliyev" announced in connection with the 100th anniversary of the National Leader.

Constitutional Court, which was formed in 1998 in order to protect the supremacy of our national Constitution authored by the Great Leader, has successfully developed.

International conference organized on this occasion is very important in terms of reviewing the honorable path of the court, conducting analyzes and sharing experiences.

The address of the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev to the conference participants is a clear manifestation of the appreciation given to the exceptional role of this High Court in ensuring the supremacy of the Constitution.

It is a great satisfaction that the court operates efficiently, always adhering to the principles of independence, impartiality and fairness. The legislation regulating its activity is constantly being improved.

Establishing everyone's right to appeal to the Constitutional Court as a supreme constitutional justice body is a clear example of the exceptional importance our country attaches to the rule of law and the protection of people's constitutional rights.

Today, under the leadership of the head of state, the Constitutional Court, which actively participates in legal reforms in accordance with modern challenges, makes invaluable contributions to the improvement of legislation and the enrichment of our modern legal system.

Special mention should be made of the active participation of the Constitutional Court in increasing the efficiency of judicial activity, protecting the reputation of the judicial system and the independence of judges by representing the Constitutional Court in the Judicial-Legal Council, which is an independent self-governing body of the judiciary.

Dear event participants,

Currently living in its most powerful era, Azerbaijan, under the leadership of the President of the country, the victorious Commander-in-Chief, Mr. Ilham Aliyev, freed our ancestral lands from 30 years of occupation and ensured historical justice with our Great Victory, and the legal force of our Constitution was restored in those territories.

We are already experiencing the joy of returning our compatriots and restoring their rights to our native lands, quickly rebuilt with the active participation of the Head of State and First Vice-President of the Republic Mehriban Aliyeva.

Expressing our confidence that the Constitutional Court will continue to successfully fulfill its honorable mission on protecting basic rights and freedoms and strengthening the legal foundations of the state, I once again congratulate the staff of the Court and all of us on the occasion of a significant anniversary, and I wish success in the work of the conference.

Thanks for your attention!

Фикрет МАМЕДОВ

Министр юстиции Азербайджана

Уважаемый господин председатель!
Дорогие гости!
Дамы и господа!

Прежде всего сердечно поздравляю Вас, уважаемый Фархад муаллим, судей и весь коллектив Конституционного суда с 25-й годовщиной создания этого важного государственного института и передаю самые добрые пожелания.

Особенно знаменательно то, что юбилей совпал с "Годом Гейдара Алиева", объявленным в связи со 100-летием общенационального лидера.

Конституционный суд, сформированный в 1998 году с целью сохранения верховенства национальной Конституции, автором которой является великий лидер, прошел успешный путь развития.

Международная конференция, организованная по этому случаю, имеет чрезвычайно важное значение с точки зрения рассмотрения пройденного судом славного пути, проведения анализа и обмена опытом.

Обращение Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева к участникам конференции служит наглядным проявлением оценки исключительной роли этого высокого суда в обеспечении верховенства Конституции.

Глубокое удовлетворение вызывает то, что суд осуществляет плодотворную деятельность, всегда придерживаясь принципов независимости, беспристрастности и справедливости. Законодательство, регулирующее его деятельность, постоянно совершенствуется.

Наглядным примером исключительного значения, придаваемого нашей страной защите верховенства закона и конституционных прав людей, является установление права каждого на обращение в Конституционный суд как высший орган конституционного правосудия.

Конституционный суд, активно участвуя в правовых реформах, проводимых сегодня под руководством главы государства в соответствии с велением времени, вносит неоценимый вклад в совершенствование законодательства, наполнение содержания нашей современной правовой системы.

Следует особо отметить, что Конституционный суд, будучи представлен в Судебно-правовом совете, являющемся независимым органом самоуправления судебной власти, активно участвует в повышении эффективности судебной деятельности, защите авторитета судебной системы и независимости судей.

Уважаемые участники мероприятия,

Азербайджан, переживающий в настоящее время самый могущественный период, освободив под руководством Президента страны, Победоносного Верховного Главнокомандующего господина Ильхама Алиева наши исконные земли от 30-летней оккупации, обеспечил благодаря Великой Победе историческую справедливость, восстановил на этих территориях юридическую силу нашей Конституции.

Мы уже переживаем радость возвращения соотечественников на родные земли, которые высокими темпами реконструируются под руководством главы государства и при активном участии Первого вице-президента республики Мехрибан Алиевой, и восстановления прав наших земляков.

Выражая уверенность в том, что Конституционный суд и впредь будет успешно выполнять свою почетную миссию во имя защиты основных прав и свобод, укрепления правовых основ государства, еще раз сердечно поздравляю коллектив суда и всех нас со знаменательным юбилеем, желаю работе конференции успехов.

Благодарю за внимание!

İnam KƏRİMOV

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin sədri

Hörmətli Fərhad müəllim!
Hörmətli konfrans iştirakçıları!
Dəyərli qonaqlar, xanımlar və cənablar!

İlk öncə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyi münasibətilə başda sədr Fərhad Abdullayev olmaqla bütün hakimlərini və əməkdaşlarını Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin kollektivi adından və şəxsən öz adımdan təbrik edirəm.

Bu il həmçinin xalqımız müasir Azərbaycanın qurucusu Ulu Öndər Heydər Əliyevin 100 illiyini qeyd edir. Ölkəmizdə bütün sahələrin, o cümlədən məhkəmə hakimiyyətinin inkişafı onun adı ilə bağlıdır.

Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin hüquqi varisi olan müasir Azərbaycan Respublikası 1990-cı illərin əvvəllərində müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra böyük çətinliklərlə üz-üzə qaldığı, müstəqilliyimizin az qala itiriləcəyi bir vaxtda xalqımızın təkidilə hakimiyyətə qayıdan Ümummilli Lider əsl xilaskar kimi tarixə düşdü. Ölkədə yaranmış siyasi xaos, parçalanma təhlükəsinin qarşısı müdrik siyasətlə alınaraq parçalanmış, hər sahədə tənəzzül yaşayan bir ölkədən güclü, müasir Azərbaycan yaratmağa nail olundu.

Həmin dövrdə Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində önəmli işlər həyata keçirildi. Ölkəmizdə aparılan institusional və qanunvericilik islahatları ilə dövlətin siyasi, hüquqi və iqtisadi inkişafının əsası qoyuldu. Bütün bu islahatların təməlində isə 1995-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyası dayanır.

Yeni Konstitusiya, mütərəqqi qanunlar, həyata keçirilən təşkilati işlər ölkəmizdə yeni hüquqi dövlətin möhkəm əsasını yaratdı. Yeni Azərbaycanda dövlət institutların müasirləşdirilməsi və gücləndirilməsi istiqamətində uğurlu tədbirlər həyata keçirildi. Ölkəmizdə ədalət mühakiməsinin də tamamilə yenidən yaradılması işlərinə başlanıldı. Qısa zaman ərzində yeni dövlət strukturunda üçpilləli yeni məhkəmə sistemi yaradıldı. 1998-ci ildə ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı olan Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladı.

Aparılan islahatlar və görülən işlər yalnız ölkədə məhkəmə sisteminin strukturu və qanunvericilik bazası ilə məhdudlaşmadı. Həmçinin ölkənin hüquqi istiqaməti də müəyyən olundu. 2001-ci ildə Azərbaycan Avropa Şurasına üzv qəbul edildi. Ölkəmiz İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasına qoşuldu. Bununla da ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasında yeni mərhələ başladı. Bütün bunlar həmin dövrdə ölkənin hüquq sistemi üçün Konstitusiyasının qəbulu qədər önəmli bir nailiyyət idi.

Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması isə hüquqi dövlət quruculuğunun inkişafına təkan verən mühüm bir addım idi. Konstitusiya ölkənin siyasi mədəniyyətinin tərkib hissəsi kimi onun funksionallığının əsasını təşkil edir. Konstitusiya həmçinin ölkənin ən ali qanunu olmaqla, demoratik cəmiyyətdə hüquq və azadlıqların sərhədlərini də müəyyən edir. Konstitusiyanın aliliyini qorumaq işini Konstitusiya Məhkəməsi yerinə yetirir. Konstitusiya Məhkəməsi bu funksiyanı yerinə yetirməklə ölkədə demokratik təsisatların, konstitusionalizmin və insan hüquq və azadlıqlarının keşikçisi rolunu oynayır.

Ölkəmizdə Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunların şərh edilməsi, hakimiyyətlər arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələrin həll edilməsi, seçkilərin nəticələrinin yoxlanılması və təsdiq edilməsi və s. kimi önəmli səlahiyyətlərə malik ilk xüsusi məhkəmə təsisatıdır.

Baxmayaraq ki, Konstitusiya Məhkəməsi ölkəmizin hüquq sistemində yeni təsisatdır, yarandığı tarixdən etibarən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi ölkəmizdə demokratiyanın inkişafına və dövlətçilik ənələlərimizin möhkəmlənməsinə önəmli töhfə vermişdir. Xüsusilə bir sıra konstitusiya normalarının rəsmi şərhi, müxtəlif sahələr üzrə qanunvericiliyin şərhi ilə Konstitusiya Məhkəməsi ölkəmizdə hüququn inkişafında mühüm rol oynayır.

Bildiyiniz kimi, son dövrlərdə ölkəmizdə məhkəmə sahəsində aparılan qanunvericilik islahatları ilə Ali Məhkəmənin vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırmaq vəzifəsi təsbit edilmişdir. Vahid məhkəmə təcrübəsi ölkənin hüquq sistemi üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, bu təcrübə hüquqi müəyyənliyi təmin etməklə mübahisələrin məhkəmədən kənar həllinə, eləcə də ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılmasına töhfə verir.

Bu baxımdan Konstitusiya Məhkəməsi səlahiyyət və vəzifələrinin əsasını təşkil edən Konstitusiyanın və qanunların şərhi ilə Ali Məhkəmənin vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması istiqamətində fəaliyyətinə öz müsbət təsirini göstərəcək.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

44 günlük Vətən müharibəsində Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə xalqımızın və Ordumuzun düşmən üzərində böyük qələbəsindən sonra azad olunmuş ərazilərimizdə Konstitusiyanın birbaşa qüvvəsi təmin edildi. Həmçinin bu möhtəşəm qələbə ilə regionumuzda yeni geosiyasi reallıqlar formalaşdı. Hazırda bu reallıqlar fonunda ölkəmizin qlobal əhəmiyyəti daha da artıb. Həm ölkəmiz, həm də ölkəmizin məhkəmə sistemi qarşısında yeni çağırışlar meydana gəlir. Bu çağırışlara cavab verə biləcək ən önəmli yol birgə əməkdaşlıqdır. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi olaraq biz bütün tərəfdaşlarımızla ölkəmizdə müasir tələblərə cavab verən məhkəmə sisteminin formalaşmasına töhfə verə biləcək istənilən dialoqa və əməkdaşlığa hazırıq.

Mən bir daha sədr Fərhad Abdullayev başda olmaqla şərəfli və məsuliyyətli vəzifəni yerinə yetirən Konstitusiya Məhkəməsinin bütün hakimlərini və əməkdaşlarını Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, işlərində uğurlar arzulayıram.

Diqqətiniz üçün təşəkkür edirəm!

Inam KARIMOV

Chief Justice of Supreme Court of Azerbaijan

Dear Mr. Abdullayev,
Dear conference participants,
Dear guests, ladies and gentlemen,

First of all, on behalf of the collective of the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan and on my own behalf, I would like to congratulate all judges and employees, especially the Chairman Farhad Abdullayev, on the occasion of the 25th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan.

This year, our nation also celebrates the 100th anniversary of the founder of modern Azerbaijan, Great Leader Heydar Aliyev. The development of all areas in our country, including judicial authority, relates to his name.

The National Leader, who returned to power at the insistence of our people, went down in history as a real savior when the modern Republic of Azerbaijan, the legal successor of the Azerbaijan People's Republic, faced great difficulties after regaining its independence in the early 1990s, when our independence was about to be lost. The political chaos and the threat of disintegration in the country were prevented by wise policy, and it was possible to create a strong, modern Azerbaijan from a divided country that was experiencing decline in all areas.

During this period, fruitful work on legal state building was carried out in Azerbaijan. The institutional and legislative reforms carried out in our country laid the foundations for the political, legal and economic development of the state. All these reforms are based on the new Constitution of the Republic of Azerbaijan adopted in 1995.

The new Constitution, progressive laws, implemented organizational works created a solid foundation of a new legal state in our country. Successful measures were taken in the direction of modernization and strengthening of state institutions in new Azerbaijan. The work of completely re-establishing the justice system in our country has been started. In a short time, a new three-level judicial system was created in the new state structure. In 1998, Constitutional Court, which is the supreme constitutional justice body, began to function.

The reforms and the work carried out were not limited to the structure and legislative framework of the judicial system in the country. The legal direction of the country was also determined. In 2001, Azerbaijan became a member of the Council of Europe. Our country joined the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. With this, a new stage in the protection of human rights and freedoms began in our country. All this was an achievement as important as the adoption of the Constitution for the country's legal system at that time.

The establishment of the Constitutional Court was an important step that encouraged the development of legal state-building. The Constitution is the basis of its functionality as a part of the country's political culture. The Constitution, being the supreme law of the state, also defines the boundaries of rights and freedoms in a democratic society. The work of protecting the supremacy of the Constitution is carried out by the Constitutional Court. By fulfilling this function, the Constitutional Court plays the role of guardian of democratic institutions, constitutionalism and human rights and freedoms in the country.

In our country, the Constitutional Court is the first special judicial institution with such authoritative powers as interpretation of the Constitution and laws of the Republic of Azerbaijan, resolution of disputes between the authorities on the division of powers, verification and approval of election results, etc.

Although the Constitutional Court is a new institution in the legal system of our country, since its establishment, the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan has made an important contribution to the development of democracy in our country and the strengthening of our statehood. In particular, thanks to the official interpretation of a number of constitutional norms, the interpretation of legislation in various areas, the Constitutional Court plays an important role in the development of law in our country.

As you know, recently, legislative reforms in the judicial sphere in our country have set the task of forming a unified judicial practice of the Supreme Court. Uniform judicial practice is of great importance for the legal system of the country. Thus, this practice contributes to the out-of-court settlement of disputes by providing legal certainty, as well as increasing the efficiency and quality of justice.

From this point of view, the Constitutional Court will have a positive influence on the activity of the Supreme Court in the direction of forming a unified judicial practice by interpreting the Constitution and laws that form the basis of its powers and duties.

Dear conference participants!

After the great victory of our people and Army over the enemy under the leadership of the victorious Commander-in-Chief Ilham Aliyev in the 44-day Patriotic War, the direct force of the Constitution was ensured in our liberated territories. Thanks to this grandiose victory, new geopolitical realities have formed in our region. Currently, against the background of these realities, the global importance of our country has increased even more. Both our country and our judicial system face new challenges. The most important way to respond to these challenges is joint cooperation. As the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan, we are ready for any dialogue and cooperation with all our partners who can contribute to the formation of a judicial system in our country that meets modern requirements.

Once again, I heartily congratulate all the judges and employees of the Constitutional Court, led by Chairman Farhad

Abdullayev, who have fulfilled their honorable and responsible duties, on the occasion of the 25th anniversary of the Constitutional Court, and wish them success in their work.

Thank you for your attention!

Инам КЕРИМОВ

Председатель Верховного суда Азербайджанской Республики

Уважаемый Фархад муаллим,
Уважаемые участники конференции,
Дорогие гости, дамы и господа

Прежде всего, от имени коллектива Верховного Суда и от себя лично поздравляю всех судей и сотрудников Конституционного Суда Азербайджанской Республики во главе с председателем Фархадом Абдуллаевым с 25-летием.

В этом году наш народ также отмечает 100 -летие основателя современного Азербайджана великого лидера Гейдара Алиева. Развитие всех сфер, в том числе судебной власти, в нашей стране связано с его именем.

После восстановления независимости в начале 1990-х годов современная Азербайджанская Республика, являющаяся правоприемницей Азербайджанской Демократической Республики, столкнулась большими трудностями, общенациональный лидер, вернувшийся к власти по настоянию народа в период, когда независимость чуть не была утрачена, вошёл в историю как настоящий спаситель. Возникший

Благодаря мудрой политике были предотвращены царившие в стране политический хаос, угроза распада, из страны, переживавшей кризис во всех сферах, был создан могущественный, современный Азербайджан.

В этот период в Азербайджане была проделана важная работа в области строительства правового государства. Благодаря проводимым в нашей стране институциональным и законодательным реформам была заложена основа политического, правового и экономического развития государства. В корне всех этих реформ находится новая Конституция Азербайджанской Республики, принятая в 1995 году.

Новая Конституция, прогрессивные законы, проделанная организационная работа создали прочную основу нового правового государства. В новом Азербайджане были приняты успешные меры, направленные на модернизацию и усиление государственных интересов. В стране также началось создание совершенно новой судебной системы. В краткий срок в новой государственной структуре была создана новая трехступенчатая судебная система. В 1998 году приступил к деятельности Конституционный Суд – орган высшего конституционного правосудия.

Проведенные реформы и проделанная работа не ограничились только структурой судебной системы и законодательной базой в стране. Было намечено также правовое направление страны. В 2001 году Азербайджан был принят в Совет Европы. Наша страна присоединилась к Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод. Тем самым в нашей стране начался новый этап защиты прав и свобод человека. В тот период все это явилось таким же важным достижением для правовой системы страны, как и принятие новой Конституции.

Создание же Конституционного суда стало важным шагом, придающим импульс развитию строительства правового государства. Конституция как составная часть политической культуры страны, составляет основу её функциональности. Конституция, также являясь основным законом страны устанавливает границы прав и свобод в демократическом обществе. Защиту верховенства Конституции осуществляет Конституционный суд. Выполняя эту функцию Конституционный суд играет роль защитника демократических учреждений, конституционализма, прав и свобод человека в стране.

Конституционный Суд в нашей стране является первым специальным судебным учреждением, обладающим такими важными полномочиями, как толкование Конституции и законов Азербайджанской Республики, разрешение споров, связанных с разграничением полномочий между ветвями власти, проверка и утверждение результатов выборов и т.д.

Несмотря на то, что Конституционный суд – это новый институт в правовой системе страны, с момента создания Конституционный суд Азербайджанской Республики внес весомый вклад в развитие демократии и укрепление традиций государственности в стране. Конституционный суд играет важную роль в развитии права в нашей стране, в частности, благодаря официальному толкованию ряда конституционных норм, толкованию законодательства по различным отраслям.

Как вам известно, перед Верховным судом поставлена задача сформировать в результате законодательных реформ, проводимых в последнее время в судебной системе в нашей стране единую судебную практику. Единая судебная практика представляет большое значение для правовой системы страны. Так данная практика, обеспечивая правовую определенность вносит вклад во внесудебное разрешение споров, а также повышение эффективности и качества правосудия.

В этом контексте Конституционный суд благодаря толкованию Конституции и законов, составляющему основу его полномочий и обязанностей, окажет позитивное влияние на деятельность Верховного суда, направленную на формирование единой судебной практики.

Дорогие участники конференции!

После великой победы нашего народа и армии под руководством Победоносного Верховного главнокомандующего Ильхама Алиева в 44 – дневной Отечественной войне, было обеспечено прямое действие Конституции на наших освобождённых территориях. Кроме того, с этой грандиозной победой в нашем регионе сформировались новые геополитические реалии. В настоящее время на фоне этих реалий глобальное значение нашей страны ещё более возросло. Как перед страной, так и перед её судебной системой возникают новые вызовы. Важнейший путь для ответа на эти вызовы – совместное сотрудничество. Как Верховный суд Азербайджанской Республики мы готовы к любому диалогу и сотрудничеству со всеми партнёрами для внесения вклада в формирование в нашей стране современной судебной системы.

Ещё раз сердечно поздравляю всех судей и сотрудников Конституционного суда, выполняющего почетную и ответственную задачу во главе с Фархадом Абдуллаевым с 25-летием Конституционного Суда и желаю им успехов в работе.

Благодарю за внимание!

Səbinə ƏLİYEVA

Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman)

Hörmətli Fərhad müəllim!

Sizi və rəhbərlik etdiyiniz kollektivi Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edir, məsuliyyətli fəaliyyətinizdə yeni nailiyyətlər arzulayıram.

Konstitusiya Məhkəməsini bu möhtəşəm yubileyi münasibətilə təbrik etmək, həqiqətən də, mənim üçün böyük fəxrdir.

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) vəzifəsinə seçilməzdən əvvəl əməkdaşı olduğum Konstitusiya Məhkəməsi ötən 25 il ərzində özünü Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində müstəqil institut kimi təsdiqləmiş, qəbul etdiyi qərarlar ölkəmizin hüquq sisteminin çox mühüm hissəsinə çevrilmişdir.

Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra 1995-ci il 12 noyabr tarixində qəbul edilmiş və Ümummilli Liderin müəllifi olduğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası müstəqillik yolunda əsas mərhələnin başlanğıcı olmuş, eyni zamanda, konstitusiya ədalət mühakiməsinin hüquqi əsasını qoymuşdur. Bu müddət ərzində ölkəmiz insanın, onun hüquq və azadlıqlarının ən yüksək dəyər olduğu demokratik hüquqi dövlət quruculuğu yolunda böyük yol keçmişdir.

Ölkəmizdə müxtəlif ictimai münasibətləri nizama salan qanunvericilik sisteminin formalaşması ilə yanaşı, müasir çağırışlara cavab verən məhkəmə-hüquq sisteminin əsasının qoyulması, hüquq-müdafiə mexanizmlərinin yaradılması istiqamətində aparılmış islahatlar çərçivəsində 1997-ci ildə Konstitusiya Məhkəməsi haqqında ilk qanunun qəbul edilməsi bu sahədə mühüm nailiyyətlərdən biri olmuşdur.

Qəbul etdiyi qərarların mütləq əksəriyyəti birbaşa insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına yönələn Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinin məhkəmələr tərəfindən hüquqtətbiqetmə fəaliyyətində istifadə olunması insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində təminatları daha da artırır.

Ali konstitusiya mühakiməsi orqanı kimi konstitusion normaların aliliyinin təmin edilməsində yeni tarixi səhifə açan Konstitusiya Məhkəməsi hüququn aliliyinə hörmət prinsipinin möhkəmləndirilməsində yeni imkanlar yaratdı. Qanunvericilik sisteminin təkmilləşdirilməsi, hüququn müəyyənliyi, vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşması, seçki, azadlıq, şəxsi toxunulmazlıq, mülkiyyət, sosial təminat və bu kimi maddi və prosessual hüquqların təmin edilməsi ilə bağlı əhəmiyyətli irəliləyişə və müsbət nəticələrə nail olundu.

Konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanının dövlətdaxili hüquq müdafiə vasitələrinin təkmilləşdirilməsində mühüm rolu, həmçinin onun müvafiq dövlət qurumları, qanunvericilik orqanı, habelə Ombudsman təsisatı ilə əməkdaşlığının gücləndirilməsi sahəsində fəaliyyəti xüsusi qeyd edilməlidir.

Ötən müddət ərzində Ombudsman təsisatı ilə dövlət və yerli özünüidarə orqanları, vətəndaş cəmiyyəti institutları arasında insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli təmini sahəsində geniş işgüzar əlaqələr qurulmuşdur. Bu sırada Konstitusiya

Məhkəməsi ilə Ombudsman təsisatı arasında mövcud olan əməkdaşlıq əlaqələri böyük əhəmiyyət kəsb edir.

İyirmi ildən artıqdır ki, konstitusion-hüquq institutu və müstəqil məhkəmədənkənar hüquq müdafiə mexanizmi kimi fəaliyyət göstərən Ombudsman təsisatının, eyni zamanda, Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət etmək hüququna malik olması insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi sahəsində mühüm vasitələrdən birinə çevrilmişdir.

Bu günədək Müvəkkil tərəfindən Konstitusiya Məhkəməsinə ünvanlanmış 40-dan çox sorğuya baxılmış, aidiyyəti qərar və qərardadlar qəbul edilmişdir ki, bu da ölkəmizdə normativ hüquqi bazanın insan hüquq və azadlıqlarının təmini baxımından davamlı olaraq təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində mühüm nailiyyət kimi qiymətləndirilə bilər.

Mütərəqqi prinsiplər əsasında hazırlanmış Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına əsasən, Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan xalqının taleyində həlledici məsələlərlə bağlı çox mühüm səlahiyyətlərə malik bir orqandır.

Rəhbərlik etdiyiniz qurum Əsas Qanunumuzun aliliyinin təmin edilməsi kimi vacib bir amala xidmət edərək insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə zəruri töhfələr verir, üzərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən uğurla gəlir.

Konstitusiya prinsiplərinin möhkəmləndirilməsində Konstitusiya Məhkəməsinin artmaqda olan roluna və nüfuzuna diqqəti çəkərək qeyd etmək istərdim ki, bu yüksək dövlət qurumu tərəfindən təşkil olunan bütün tədbirlərdə hüququn strateji məsələlərinə toxunulmuş, qanunvericiliyin insan hüquq və azadlıqlarının daha etibarlı müdafiəsi və səmərəli təmini üzrə problemlərinə daha geniş yer verilmişdir.

Həm ölkədaxili, həm də beynəlxalq təcrübə onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyini təmin etmək, hər bir insanın əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək məqsədilə yaradılan Konstitusiya Məhkəməsi ötən 25 ildə böyük təkamül yolu keçmiş, ölkəmizin məhkəmə-hüquq sistemində layiqli yer tutmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsinin malik olduğu yüksək nüfuz milli hüquq sistemi çərçivəsində qanunçuluq və qanunun aliliyi sahəsində təminatların həyata keçirilməsinə böyük töhfələr verməkdədir. Belə ki, bu yüksək dövlət qurumunun vətəndaşların Konstitusiya ilə müəyyən edilmiş hüquqlarının təmini yönümündə əldə etdiyi böyük təcrübə qanunvericiliyin insan hüquq və azadlıqlarının təmini sahəsində səmərəliliyinin artırılması məqsədilə davamlı olaraq təkmilləşdirilməsi üçün əhəmiyyətli vasitədir.

Eyni zamanda nəzərinizə çatdırmaq istərdim ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) təsisatının yaradılmasının 20 illiyi çərçivəsində və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi münasibətilə tərəfimizdən "Ombudsman və Konstitusiya Məhkəməsi arasında qarşılıqlı əməkdaşlıq: aktlar toplusu (2002-2022-ci illər üzrə)" adlı kitab hazırlanmışdır.

Diqqətinizə çatdırılan bu kitabda Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğuları əsasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar (qərardadlar), eləcə də verilmiş sorğular və onlarla bağlı qəbul edilmiş aktların nəticələrinin qısa təsviri, habelə Ombudsmanın Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu vermək hüququnu müəyyən edən normativ hüquqi aktlardan çıxarışlar öz əksini tapmışdır.

Bir daha Siz başda olmaqla məhkəmənin bütün hakim heyətini və bu ali dövlət orqanının əməkdaşlarını 25 illik yubiley münasibətilə təbrik edir, Sizə Azərbaycanın hüquq sisteminin inkişafı sahəsində böyük uğurlar arzulayıram.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sabina ALIYEVA

the Commissioner for Human Rights (Ombudsman) of the Azerbaijan Republic

Dear Mr. Abdullayev,

I sincerely congratulate you and the staff you lead on the occasion of the 25th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, and I wish you new achievements in your responsible activities.

It is indeed a great honor for me to congratulate the Constitutional Court on this great anniversary.

The Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, in which I worked before being elected to the post of the Commissioner for Human Rights (Ombudsman), over the past 25 years has approved itself as an independent institution in the legal system of the Republic of Azerbaijan, the decisions made have become a very important part of the legal system of our country.

After the restoration of our state independence, the Constitution of the Republic of Azerbaijan, adopted on November 12, 1995 and authored by the National Leader, was the beginning of the main stage on the way to independence, and at the same time, it laid the legal basis of constitutional justice. During this time, our country has come a long way towards a democratic legal state where people, their rights and freedoms are most valuable.

In addition to the formation of a legislative system that regulates various social relations in our country, the adoption of the first law on Constitutional Court in 1997 within the framework of the reforms carried out in the direction of the establishment of the legal system that meets modern challenges and the creation of legal defense mechanisms was one of the important achievements in this field.

The use of the legal position of the Constitutional Court, where the majority of its decisions are directly aimed at the protection of human rights and freedoms, by the courts in law enforcement activities increases the guarantees in the field of protection of human rights and freedoms.

The Constitutional Court, which opened a new historical page in ensuring the supremacy of constitutional norms as the supreme constitutional judicial body, created new opportunities for strengthening the principle of respect for the rule of law. Significant progress and positive results were achieved regarding the improvement of the legislative system, the determination of law, the formation of uniform judicial practice, the provision of material and procedural rights such as election, freedom, personal integrity, property, social security and so on.

The important role of the constitutional justice body in improving domestic legal remedies, as well as its activity in the field of strengthening cooperation with the relevant state institutions, legislative body, as well as the Ombudsman institution, should be specially noted.

During the past period, extensive working relations have been established between the Ombudsman institution and state and local self-government bodies, civil society institutions in the field of more efficient provision of human and civil rights and free-

doms. At the same time, the cooperation between the Constitutional Court and the Ombudsman institution is of great importance.

For more than twenty years, the Ombudsman institution, which has been operating as a constitutional-legal institution and an independent out-of-court legal protection mechanism, and at the same time having the right to appeal to the Constitutional Court with a request, has become one of the important tools in the field of reliable protection of human rights and freedoms.

To date, more than 40 requests addressed to the Constitutional Court by the Commissioner have been examined, relevant decisions and resolutions have been adopted, which can be considered as an important achievement in the direction of continuous improvement of the normative legal framework in our country in terms of ensuring human rights and freedoms and adapting it to international standards.

According to the Constitution of the Republic of Azerbaijan, which was developed on the basis of progressive principles, the Constitutional Court is a body with very important powers related to decisive issues in the fate of the Azerbaijani people.

The institution you lead serves the important task of ensuring the supremacy of our Basic Law, makes necessary contributions to the protection of human rights and freedoms, and successfully copes with the tasks assigned to it.

Drawing attention to the growing role and authority of the Constitutional Court in strengthening the constitutional principles, I would like to note that in all the events organized by this high state institution, the strategic issues of law were touched upon, and the problems of the legislation on more reliable protection and efficient provision of human rights and freedoms were given a wider place.

Both domestic and international experience suggests that the Constitutional Court, established in order to ensure the supremacy of the Constitution of the Republic of Azerbaijan and to protect the basic rights and freedoms of every person, has undergone great evolution in the past 25 years and has taken a worthy place in the judicial and legal system of our country.

The high reputation of the Constitutional Court makes great contributions to the implementation of guarantees in the field of legality and rule of law within the framework of the national legal system. Thus, the great experience gained by this high state institution in the direction of ensuring the rights of citizens determined by the Constitution is an important tool for continuous improvement of the legislation in order to increase the efficiency in the field of ensuring human rights and freedoms.

At the same time, I would like to inform you that within the framework of the 20th anniversary of the establishment of the Human Rights Commissioner (Ombudsman) of the Republic of Azerbaijan and on the occasion of the 25th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, we have prepared a book called "Mutual cooperation between the Ombudsman and the Constitutional Court: a collection of acts (for the years 2002-2022)".

In this book brought to your attention, the decisions (rulings) adopted by the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan based on the requests of the Human Rights Commissioner (Ombudsman) of the Republic of Azerbaijan, as well as a brief description of the results of the requests and acts adopted in connection with them, as well as extracts from normative legal acts defining the right of the Ombudsman to submit a request to the Constitutional Court have been reflected.

Once again, I congratulate the entire judicial staff of the Court and employees of this highest state body on the occasion of the 25th anniversary, I wish you great success in the development of the legal system of Azerbaijan.

Thank you for your attention!

Сабина АЛИЕВА

Уполномоченный по Правам Человека (Омбудсмен) Азербайджанской Республики

Уважаемый Фархад муаллим!

Позвольте поздравить Вас и возглавляемый Вами коллектив по случаю 25-летия создания Конституционного Суда Азербайджанской Республики и пожелать Вам больших успехов и дальнейшей плодотворной работы.

Для меня возможность поздравить Конституционный Суд в связи со значимым юбилеем является особой честью.

Конституционный Суд, в котором в рамках профессиональной деятельности мне выпала возможность работать до избрания на должность Уполномоченного по правам человека (Омбудсмена), зарекомендовал себя как независимый институт правовой системы Азербайджанской Республики и за период своего существования превратился в важный механизм регулирования системы конституционного правосудия в нашей стране.

Принятая 12 ноября 1995 года Конституция Азербайджанской Республики, автором которой является Общенациональный лидер Гейдар Алиев, явилась символом государственного строительства и гарантом защиты прав и основных свобод человека. За этот период наша страна прошла большой путь построения демократического правового государства, высшей ценностью которого являются человек, его права и свободы.

Большим достижением в этой области явилось принятие в 1997-ом году первого Закона "О Конституционном Суде", сопутствующего созданию нормативно-правовой системы, регулирующей различные общественные отношения и основанию судебно-правовой системы, отвечающей вызовам современного мира.

Использование судами в правоприменительной деятельности правовой позиции Конституционного Суда, большинство решений которого напрямую имеет отношение к области защиты прав и свобод человека, повышает гарантии в сфере защиты прав и свобод человека.

Конституционный Суд, открывший новую историческую страницу в области обеспечения конституционных принципов и норм, как высший судебный орган конституционного контроля создал новые возможности в сфере эффективного соблюдения верховенства закона. Значительный прогресс и положительные результаты были достигнуты в области совершенствования законодательной системы и системы правоотношений, формирования единой судебной практики, обеспечения материальных и процессуальных прав, таких, как избрание, свобода, неприкосновенность личности, собственность, социальное обеспечение.

Особо следует отметить важную роль органа конституционной юстиции в совершенствовании внутригосударственных механизмов правовой защиты, а также деятельность в сфере укрепления сотрудничества с соответствующими государственными учреждениями, законодательным органом, а также институтом Омбудсмена.

Аппарат Уполномоченного по правам человека (Омбудсмен) Азербайджанской Республики установил широкие деловые связи с государственными ведомствами, представителями гражданского общества в целях более эффективного обеспечения прав и свобод человека. В этой связи немаловажная роль отводится развитию плодотворного сотрудничества с Конституционным Судом страны.

Одним из важных инструментов в сфере надежной защиты прав и свобод человека стало укрепление за институтом Омбудсмена, действующего в качестве конституционно-правового и внесудебного правозащитного механизма на протяжении более 20 лет, права обращаться с запросом в Конституционный Суд.

Конституционным Судом Азербайджана было рассмотрено более 40 обращений Уполномоченного, в результате чего были приняты соответствующие решения и постановления. Все это является ярким показателем слаженной деятельности по усовершенствованию нормативно-правой базы в сфере защиты прав и свобод человека в нашей стране.

Возглавляемое Вами ведомство выполняет важную роль в вопросах обеспечения верховенства Конституции, вносит значимый вклад в область защиты прав и свобод человека, успешно справляется с возложенными на него задачами.

Учитывая возрастающую роль и авторитет Конституционного Суда в укреплении конституционных принципов, хотелось бы отметить, что на всех мероприятиях, организованных этим высшим государственным органом, затрагиваются наиболее важные стратегические вопросы по соблюдению верховенства права, усовершенствованию нормативно-правовой системы, более эффективной защите и обеспечению прав и свобод человека.

Конституционный Суд как высший орган конституционного правосудия за последние 25 лет внес большой вклад в развитие правовых ценностей и занял достойное место в судебно-правовой системе нашей страны.

Своей эффективной деятельностью Конституционный Суд стал надежным гарантом прав человека и верховенства закона. Большой опыт, накопленный этим высшим государственным ведомством в области обеспечения прав человека, определенных Конституцией, способствует устойчивому развитию и совершенствованию национального законодательства в области защиты прав человека.

Позвольте еще раз поздравить Вас и возглавляемый Вами коллектив с 25-летием Конституционного Суда и пожелать дальнейших успехов в вашей деятельности, направленной на соблюдение верховенства закона и эффективное обеспечение прав человека.

Благодарю за внимание!

Heydər MƏMMƏDOV

Azərbaycan Respublikası
Baş prokurorunun müavini

Hörmətli Fərhad müəllim, hörmətli tədbir iştirakçıları!

Bu gün Azərbaycan Respublikasında ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanının – Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının 25 illik yubileyi qeyd olunur. Ölkəmizdə tam yeni dövlət institutu olan konstitusiya nəzarəti orqanının yaradılması bu il 100 illik yubileyini qeyd etdiyimiz Xalqımızın Ümummilli Lideri, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, görkəmli dövlət və siyasi xadim Heydər Əliyevin adı ilə birbaşa bağlıdır.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbi ilə Azərbaycan Respublikasının siyasi rəhbərliyinə qayıdışından sonra ölkəmizdə demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu siyasətinin gerçəkləşdirilməsinə başlanılmış, bu siyasətin mühüm tərkib hissəsi kimi hüquqi islahatlar aparılmış, müasir idarəetmə üsullarının bərqərar olması və müvafiq dövlət qurumlarının formalaşdırılması, təkmil qanunvericilik bazasının yaradılması istiqamətində əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmişdir.

İctimai münasibətlər sisteminin müasir dəyərlərə uyğun təşkilini tələb edən bu mürəkkəb proses çərçivəsində ən əhəmiyyətli hadisə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsi olmuşdur. Yeni Konstitusiya ölkəmizin dayanıqlı inkişafının əsas prioritetlərini müəyyənləşdirməklə yanaşı, siyasi, hüquqi, eləcə də sosial-iqtisadi sahələrdə ciddi islahatların aparılmasına, milli səviyyədə bir çox fundamental problemlərin həllinə imkan yaratmışdır.

Məlum olduğu kimi, Konstitusiya hər bir ölkənin əsas qanunu olmaqla qanunvericilik sistemində xüsusi yer tutur, dövlətin və cəmiyyətin inkişafının strateji məqsəd və vəzifələrini, dövlət quruluşunu müəyyənləşdirir, insan, cəmiyyət və dövlət arasında münasibətləri tənzimləyən əsasları təsbit edir. Hüquqi və siyasi sistemin təməlini əks etdirən Konstitusiyanın ən yüksək və ali hüquqi qüvvəyə malik normaları bütün hüquqi tənzimetmə sisteminin əsasında durur, onların qəbulu, xüsusən də oradakı müddəaların reallaşdırılması ictimai münasibətlərin inkişafında sabitlik və müəyyənlik amili qismində çıxış edir.

Konstitusiyanın Azərbaycanın hüquq sisteminə gətirdiyi əhəmiyyətli yeniliklərdən biri də həmin dövrə qədər dövlətçilik tariximiz üçün səciyyəvi olmayan institutun – konstitusiya nəzarəti orqanının yaradılması olmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, müasir dünyada konstitusiya nəzarəti institutu hüququn aliliyinin təmin edilməsinin, hakimiyyət sisteminin demokratikləşdirilməsinin, habelə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunmasının etibarlı mexanizmlərindən biri kimi qəbul edilir.

Konstitusiyamızda Konstitusiya Məhkəməsinin dövlət orqanları sistemində yeri və rolu, habelə səlahiyyətlərinin dairəsi müəyyənləşdirilmişdir. 1997-ci il oktyabrın 21-də "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul

edilmiş, 1998-ci il iyulun 14-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı ilə Konstitusiya Məhkəməsi hakimlərinin təyin edilməsi ilə və 4 gün sonra Ulu Öndər Heydər Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin müstəqilliyini və hakimlərinin hüquqi statusunu təmin etmək məqsədi ilə imzaladığı Fərmanla Konstitusiya Məhkəməsi rəsmən fəaliyyətə başlamış oldu. Bu baxımdan ölkəmizdə konstitusionalizm ideyalarının inkişafı, konstitusiya nəzarəti orqanının real fəaliyyətə başlaması, onun müstəqilliyinin təmin edilməsi, hakimlərinin sosial təminatının və müdafiəsinin gücləndirilməsində məhz xalqımızın Ümummilli Lideri, görkəmli dövlət və siyasi xadim Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri danılmazdır.

Konstitusiya məhkəməsinin yaranmasından ötən 25 il ərzində Konstitusiya Məhkəməsi ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirak etmiş, qəbul etdiyi qərarlarla Əsas Qanununun aliliyinin təmin edilməsinə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsinə öz dəyərli töhfələrini vermişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi geniş səlahiyyətlərə malik konstitusiya nəzarəti orqanıdır. Konstitusiya Məhkəməsi normativ hüquqi aktların Konstitusiyaya uyğunluğunu yoxlamaq səlahiyyəti vasitəsilə, ilk növbədə, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi məqsədini həyata keçirir. Konstitusiya Məhkəməsi yoxlanılan normanın və ya onun hər hansı bir hissəsinin Konstitusiyaya və ya özündən üstün hüquqi qüvvəyə malik akta uyğun olmadığını müəyyən etdikdə, onu qüvvədən düşmüş elan edir. Bununla həmin normativ hüquqi aktın müvafiq müddəası öz hüquqi qüvvəsini itirir və Azərbaycan Respublikasının ərazisində tətbiq edilmir.

Konstitusiya Məhkəməsinin mühüm səlahiyyətlərindən biri də Konstitusiyanın və qanunların şərh edilməsidir. Konstitusiya Məhkəməsi normativ hüquqi aktın rəsmi şərh edilməsinin qanunvericilikdə konkret hüquqi təcrübənin formalaşdırılması baxımından əhəmiyyətini nəzərə alaraq digər dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq çərçivəsində hər hansı normanın təcrübədə düzgün tətbiqini müəyyənləşdirir. Normativ hüquqi akt şərh edilərkən onun normalarının məzmunu izah edilir, onların qanunvericilikdə yeri, habelə ictimai münasibətlərin eyni növünün müxtəlif aspektlərini tənzimləyən digər normalar ilə funksional və başqa əlaqələri müəyyən edilir. Konstitusiya Məhkəməsinin verdiyi rəsmi şərhlər nəticəsində, eyni zamanda, hüquqi tənzimetmə sahəsində mövcud boşluqlar aradan qaldırılaraq qanunvericilik normaları ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimetmədən kənar qalmış hissəsinə də konstitusiya prinsipləri nəzərə alınmaqla tətbiq olunur. Qanunvericilik normalarının rəsmi şərhi nəticəsində hüquq tətbiqetmə təcrübəsi vahid qaydada istiqamətləndirilərək ölkəmizin hüquq sisteminin inkişafı və ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətli şərait yaradılır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsində nəzərdə tutulmuş məsələlər, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının şərh edilməsi ilə əlaqədar Baş prokurorluq tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə 2020-ci ildən etibarən 18 sorğunun, habelə Konstitusiya Məhkəməsinin müraciəti üzrə 25 rəyin verilməsi təmin edilməklə Konstitusiya məhkəmə icraatında iştirak edilmişdir. Baş Prokurorluq tərəfindən Konstitusiya Məhkəməsinə göndərilən sorğulardan 13-ü cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyi, 1-i məhkəmələr haqqında, 1-i yol hərəkəti və inzibati xətalar üzrə, 1-i icbari sığorta üzrə, 1-i mülki prosessual, 1-i isə əmək qanunvericiliyi ilə əlaqədar olmuşdur. Həmin sorğulardan 14-ü üzrə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun qərarları dərc edilməklə qüvvəyə minmiş, 1-i üzrə Plenumun qərardadına əsasən

göstərilən hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla sorğu üzrə ayrıca qərar qəbul edilməsinə ehtiyac olmadığından konstitusiya işinin icraatına xitam verilmiş, 3-i hazırda icraatdadır, sonuncusu 25 iyun tarixdə göndərilmişdir. Sorğularımız üzrə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən verilmiş 14 qərardan 3-ü üzrə qaldırılan məsələlərin tənzimlənməsi və qanunvericiliyə dəyişikliklər edilməsi üçün Milli Məclisə tövsiyələr, qalan qərarlar üzrə isə müvafiq şərhlər verilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu beynəlxalq təcrübəyə xüsusi diqqət yetirməklə, öz qərarlarında Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin, xüsusilə "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiyanın, "Mülki və siyasi hüquqlar haqqında", "İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında" Beynəlxalq Paktların müddəalarına, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna və xarici ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanlarının məhkəmə təcrübəsinə istinadlar edir. Bu cür hüquqi istinadların edilməsi həm qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi müvafiq beynəlxalq müqavilələrin tətbiq edilməsinin zəruriliyindən irəli gəlir, həm də keyfiyyətli məhkəmə qərarlarının qəbul edilməsinə və bu qərarların düzgün əsaslandırılmasına xidmət edir.

Konstitusiya Məhkəməsi bəzən baxdığı işlərdə, həmçinin müvafiq qanunvericilik dəyişikliklərinin həyata keçirilməsinə və əlavə tədbirlərin görülməsinə dair təkliflər və tövsiyələr verir. Konstitusiyanın aliliyinin, vətəndaşların qanuni maraqlarının, hüquq və azadlıqlarının müdafiəsində dayanaraq Konstitusiya Məhkəməsi dəfələrlə müvafiq hakimiyyət orqanlarına, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə və Nazirlər Kabinetinə qanunvericiliyin bu və ya digər normalarının təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələrlə çıxış etmişdir.

Ölkəmizdə Konstitusionalizm ideyalarının inkişafında danılmaz xidmətlərin və həmin fəaliyyətə dövlət səviyyəsində göstərilən yüksək diqqət və etimadın əyani təzahürüdür ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin mütəmadi olaraq imzaladığı sərəncamlarla dövlət qulluğunda səmərəli fəaliyyətinə görə Konstitusiya Məhkəməsi əməkdaşları yüksək dövlət mükafatlarına layiq görülmüşlər.

Hörmətli Fərhad müəllim!

Sizi və Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivini bu əlamətdar gün münasibəti ilə Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun kollektivi adından ürəkdən təbrik edir və əminliyimi bildirirəm ki, vətəninə, xalqına və peşə borcuna sadiq olan Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi bundan sonra da Azərbaycan Respublikasına ləyaqətlə xidmət edəcək, insan hüquqlarının və azadlıqlarının etibarlı təminatına öz layiqli töhfəsini verəcəkdir.

Çıxışımı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sözləri ilə yekunlaşdırmaq istəyirəm.

"Konstitusiya Məhkəməsi ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi səmərəli fəaliyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin sabitliyinin təmin edilməsində, onun davamlı inkişafında, milli qanunvericiliyimizin müasir dünya hüquq sisteminə inteqrasiyasında, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin daha da yüksəldilməsində əhəmiyyətli rol oynamış, insan hüquqlarının etibarlı təminatçısına çevrilmişdir.

Əminəm ki, Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin fəal iştirakçısı olan Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə demokratik və hüquqi dəyərlərin inkişafına öz töhfəsini verməkdə davam edəcəkdir".

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm!

Heydar MAMMADOV

Deputy Prosecutor General of the Republic of Azerbaijan

Dear Mr. Abdullayev, dear participants of the event!

Today, the Republic of Azerbaijan celebrates the 25th anniversary of the beginning of the functioning of the supreme constitutional body of justice – the Constitutional Court. The creation of the constitutional review body, which is a completely new state institution in our country, is directly related to the name of Heydar Aliyev, the national leader of our people, the architect and founder of the modern independent state of Azerbaijan, the outstanding state and political figure, whose 100th anniversary is being celebrated this year.

After the return of the great leader Heydar Aliyev to the political leadership of the Republic of Azerbaijan, at the insistence of the people, the implementation of the policy of democratic, legal state-building was launched in our country, legal reforms were carried out as the most important component of this policy, the maintenance of modern management methods and the formation of appropriate state structures, the creation of an effective legislative framework significant measures were taken.

Within this complex process, which requires the organization of the system of public relations in accordance with modern values, the most important event was the adoption of the Constitution of the Republic of Azerbaijan on November 12, 1995, through a national vote, drafted under the direct leadership of national leader Heydar Aliyev. In addition to determining the main priorities of the sustainable development of our country, the new Constitution has created an opportunity to carry out serious reforms in the political, legal, as well as socio-economic fields, and to solve many fundamental problems at the national level.

As it is known, the Constitution, being the main law of every country, occupies a special place in the legislative system, defines the strategic goals and tasks of the development of the state and society, determines the state structure, and establishes the principles regulating the relations between people, society and the state. Reflecting the foundation of the legal and political system, the highest and supreme legal norms of the Constitution are the basis of the entire legal regulatory system, their adoption, especially the implementation of the provisions therein, acts as a factor of stability and certainty in the development of social relations.

One of the important innovations that the Constitution brought to the legal system of Azerbaijan was the creation of an institution – the constitutional review body – which was not typical for the history of our statehood until that period.

It should be noted that in the modern world, the institution of constitutional review is considered as one of the reliable mechanisms for ensuring the rule of law, democratizing the power system, as well as protecting human rights and freedoms.

Our Constitution defines the place and role of the Constitutional Court in the system of state bodies, as well as the scope of its powers. On October 21, 1997, the Law of the Republic of Azerbaijan "On Constitutional Court" was adopted. On July 14, 1998,

with the appointment of judges of the Constitutional Court by the Decision of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan, and 4 days later, with the Decree signed by the great leader Heydar Aliyev with the aim of ensuring the independence of the Constitutional Court and the legal status of its judges, the Constitutional Court officially began its activity. From this point of view, the development of the ideas of constitutionalism in our country, the start of real activity of the constitutional review body, ensuring its independence, and strengthening the social security and protection of its judges are undeniable services of the National Leader of our people, outstanding state, and political figure Heydar Aliyev.

During the past 25 years since the establishment of the Constitutional Court, it has actively participated in the process of legal state-building in our country, by its decisions it has made valuable contributions to ensuring the supremacy of the Basic Law and more effective protection of human and civil rights and freedoms.

It should be noted that Constitutional Court is a constitutional review body with wide powers. Constitutional Court, through its authority to verify the compliance of normative legal acts with the Constitution, first of all, realizes the goal of ensuring the supremacy of the Constitution provided for in the legislation. When Constitutional Court determines that the reviewed norm or any part of it is not in accordance with the Constitution or an act with superior legal force, it declares it invalid. With this, the relevant provision of that normative legal act loses its legal force and is not applied in the territory of the Republic of Azerbaijan.

One of the important powers of the Constitutional Court is the interpretation of the Constitution and laws. Constitutional Court determines the correct application of any norm in practice within the framework of mutual cooperation with other state bodies, taking into account the importance of the official interpretation of the normative legal act in terms of the formation of specific legal practice in the legislation. When interpreting a normative legal act, the content of its norms is explained, their place in the legislation, as well as their functional and other relations with other norms regulating different aspects of the same type of social relations are determined. As a result of the official interpretations issued by the Constitutional Court, at the same time, existing gaps in the field of legal regulation are eliminated, and legislative norms are applied to the part of public relations that is not subject to legal regulation, taking into account the constitutional principles. As a result of the official interpretation of legislative norms, the practice of law enforcement is directed in a uniform manner, and important conditions are created for the development of the legal system of our country and the effective implementation of justice.

İn connection with issues provided for in Part III of Article 130 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, as well as the interpretation of the Constitution and laws of the Republic of Azerbaijan, since 2020, General Prosecutor's Office has participated in the Constitutional Court proceedings by providing 18 requests to the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, as well as 25 opinions on the appeal of Constitutional Court. Of the requests sent by the Prosecutor General's Office to the Constitutional Court, 13 concerned criminal and criminal procedure legislation, 1 related to courts, 1 related to road and administrative offenses, 1 related to compulsory insurance, 1 related to civil procedure, and 1 related to labor legislation. Decisions of the Plenum of Constitutional Court on 14 of those requests came into force by publication, on 1, the proceedings of the constitutional case were terminated as there was no need to

make a separate decision on the request, taking into account the legal positions indicated according to the decision of the Plenum, 3 are currently in progress, the last one was sent on June 25. According to our requests, recommendations were made to the Milli Majlis for the regulation of the issues raised and changes to the legislation on 3 out of 14 decisions issued by the Plenum of Constitutional Court, and relevant interpretations were given on the rest of the decisions.

It should be noted that the Plenum of Constitutional Court, paying special attention to international practice, in its decisions makes references to the judicial practice of international treaties supported by the Republic of Azerbaijan, in particular, the provisions of the Convention "On the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms", the International Covenants "On Civil and Political Rights", "On Economic, Social and Cultural Rights", the case law of the European Court of Human Rights and the legal precedents of foreign constitutional review bodies. Making such legal references arise from the need to apply relevant international agreements as an integral part of the legislative system, and also serves to make quality court decisions and provide the correct justification for these decisions.

In some cases, examined by the Constitutional Court, it makes proposals and recommendations on the implementation of relevant legislative changes and additional measures. Defending the supremacy of the Constitution, the legal interests, rights and freedoms of citizens, Constitutional Court has repeatedly made recommendations to the relevant authorities, including the Milli Majlis and the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan, on the improvement of one or other norm of the legislation.

It is a clear manifestation of the undeniable services in the development of the ideas of constitutionalism in our country and the high attention and trust shown to that activity at the state level that the employees of the Constitutional Court have been awarded high state awards for their effective work in public service with the orders regularly signed by the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev.

Dear Mr. Abdullayev!

On behalf of the staff of the Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijan, I heartily congratulate you and the staff of the Constitutional Court on this significant day, and I express my confidence that the collective of the Constitutional Court, loyal to its homeland, people and professional duty, will continue to serve the Republic of Azerbaijan with dignity and will make its worthy contribution to the reliable guarantee of human rights and freedoms.

I want to conclude my speech with the words of the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev. “The Constitutional Court, through its effective activities as the highest constitutional body of justice, played an important role in ensuring the stability of the legal system of the Republic of Azerbaijan, its constant development, the integration of our national legislation into the modern world legal system, and the further improvement of legal culture in society, has become a reliable guarantor of human rights.

I am confident that the Constitutional Court, which is an active participant in the process of legal state building in Azerbaijan, will continue to contribute to the development of democratic and legal values in our country”.

Thank you for your attention!

Гейдар МАМЕДОВ

аместитель Генерального прокурора
Азербайджанской Республики

Уважаемый Фархад муаллим!
Уважаемые участники мероприятия!

Сегодня отмечается 25-летний юбилей начала деятельности Конституционного суда – высшего органа конституционного правосудия в Азербайджанской Республике. Создание органа конституционного надзора, являющегося совершенно новым государственным институтом в нашей стране, непосредственно связано с именем общенационального лидера нашего народа, архитектора и созидателя современного независимого Азербайджанского государства, выдающегося государственного и политического деятеля Гейдара Алиева, 100-летний юбилей которого мы отмечаем в этом году.

После возвращения великого лидера Гейдара Алиева по настоятельному требованию народа к политическому руководству в Азербайджанской Республике в нашей стране началась реализация политики по строительству демократического правового государства, как важная составная часть этой политики были проведены правовые реформы, осуществлены важные мероприятия, направленные на утверждение современных методов управления и формирование соответствующих государственных структур, создание совершенной законодательной базы.

Важнейшим событием в рамках этого сложного процесса, требовавшего организации системы общественных отношений в соответствии с современными ценностями, явилось принятие 12 ноября 1995 года путем всенародного голосования Конституции Азербайджанской Республики, подготовленной под непосредственным руководством общенационального лидера Гейдара Алиева. Новая Конституция, наряду с определением основных приоритетов устойчивого развития нашей страны, создала возможность для проведения серьезных реформ в политической, правовой, а также социально-экономической сферах, решения многих фундаментальных проблем на национальном уровне.

Как известно, Конституция, являясь основным законом каждой страны, занимает особое место в законодательной системе, определяет стратегические цели и задачи развития государства и общества, государственное устройство, закрепляет основы, регулирующие отношения между человеком, обществом и государством. Обладающие высшей юридической силой нормы Конституции, отражающей основу правовой и политической системы, лежат в основе всей системы правового регулирования, их принятие, в частности, реализация содержащихся в них положений, выступает в качестве фактора стабильности и определенности в развитии общественных отношений.

Одним из важных новшеств, привнесенных Конституцией в правовую систему Азербайджана, явилось создание института, не характерного до того периода для истории нашей государственности, – органа конституционного надзора.

Следует отметить, что в современном мире институт конституционного надзора принят как один из надежных механизмов обеспечения верховенства права, демократизации системы власти, а также защиты прав и свобод человека.

В нашей Конституции определены место и роль Конституционного суда в системе государственных органов, а также круг его полномочий. 21 октября 1997 года был принят Закон Азербайджанской Республики «О Конституционном суде», после назначения 14 июля 1998 года Постановлением Милли Меджлиса Азербайджанской Республики судей Конституционного суда и подписания спустя 4 дня великим лидером Гейдаром Алиевым Указа с целью обеспечения независимости Конституционного суда и правового статуса его судей Конституционный суд официально приступил к работе. В этом контексте именно общенациональному лидеру нашего народа, выдающемуся государственному и политическому деятелю Гейдару Алиеву принадлежат неоценимые заслуги в развитии идей конституционализма в нашей стране, начале реальной деятельности органа конституционного надзора, обеспечении его независимости, усилении социального обеспечения и защиты его судей.

В течение 25 лет со дня создания Конституционный суд принимал активное участие в процессе строительства правового государства в нашей стране, принятыми постановлениями внес ценный вклад в обеспечение верховенства Основного закона, более эффективную защиту прав человека и гражданина.

Следует отметить, что Конституционный суд является органом конституционного надзора, обладающим широкими полномочиями. Благодаря полномочию проверять соответствие нормативно-правовых актов Конституции Конституционный суд в первую очередь осуществляет цель обеспечения предусмотренного в законодательстве верховенства Конституции. При установлении несоответствия проверяемой нормы либо той или иной ее части Конституции, а также акту, обладающему более высокой юридической силой, Конституционный суд считает ее утратившим силу. Тем самым соответствующее положение данного нормативно-правового акта утрачивает юридическую силу и не применяется на территории Азербайджанской Республики.

Одно из важных полномочий Конституционного суда заключается в толковании Конституции и законов. Учитывая значение официального толкования нормативно-правового акта с точки зрения формирования конкретной правовой практики в законодательстве, Конституционный суд в рамках взаимного сотрудничества с другими государственными органами устанавливает правильное применение на практике той или иной нормы. При толковании нормативно-правового акта разъясняется содержание его норм, устанавливаются их место в законодательстве, а также функциональные и иные связи с другими нормами, регулирующими различные аспекты одного и того же вида общественных отношений. В результате данных Конституционным судом официальных толкований одновременно устраняются пробелы в области правового регулирования, законодательные нормы с учетом конституционных принципов применяются также к части общественных отношений, оказавшейся за пределами правового регулирования. В результате официального толкования законодательных норм правоприменительная практика, будучи направлена в едином порядке, создает важные условия для развития правовой системы нашей страны и эффективного осуществления правосудия.

С 2020 года в результате обеспечения подачи Генеральной прокуратурой в Конституционный суд Азербайджанской Республики 18 запросов, а также 25 заключений по обращению Конституционного суда – было осуществлено конституционное судопроизводство, связанное с вопросами, предусмотренными частью III статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, и толкованием Конституции и законов Азербайджанской Республики. Из направленных Генеральной прокуратурой в Конституционный суд Азербайджанской Республики запросов 13 были связаны с уголовным и уголовно-процессуальным законодательством, 1 – судами, 1- дорожным движением и административными проступками, 1 – обязательным страхованием, 1 – гражданско-процессуальным и 1 – трудовым законодательством. Из данных запросов: по 14 были опубликованы и вступили в силу постановления Пленума Конституционного суда, по 1 – на основании определения Пленума с учетом указанных правовых позиций производство по конституционному делу было прекращено из-за отсутствия необходимости в принятии отдельного постановления по запросу, 3 – в настоящее время находятся в производстве, а последнее было направлено 25 июня. По 3 из 14 постановлений, принятых Пленумом Конституционного суда по нашим запросам, Милли Меджлису были представлены рекомендации для регулирования поставленных вопросов и внесения изменений в законодательство, по остальным постановлениям даны соответствующие толкования.

Следует отметить, что Пленум Конституционного суда, уделяя особое внимание международной практике, в своих постановлениях ссылается на положения международных договоров, стороной которых является Азербайджанская Республика, в частности, Конвенции «О защите прав человека и основных свобод», международных пактов «О гражданских и политических правах», «Об экономических, социальных и культурных правах», прецедентное право Европейского суда по правам человека и судебную практику органов конституционного надзора зарубежных стран. Подобная правовая ссылка, с одной стороны, обусловлена необходимостью применения соответствующих международных договоров, как неотъемлемой составной части законодательной системы, а с другой, – служит принятию качественных судебных решений и правильному обоснованию данных решений.

Порой в рассматриваемых делах Конституционный суд также представляет предложения и рекомендации о внесении соответствующих законодательных изменений и принятии дополнительных мер. Находясь на страже верховенства Конституции, законных интересов, прав и свобод граждан, Конституционный суд неоднократно выступал с рекомендациями к соответствующим органам власти, в том числе Милли Меджлису и Кабинету Министров Азербайджанской Республики, в связи с усовершенствованием тех или иных норм.

Наглядным проявлением неопровержимых заслуг в развитии идей конституционализма в нашей стране, высокого внимания и доверия к данной деятельности на государственном уровне служит то, что регулярно подписываемыми Президентом Азербайджанской Республики господином Ильхамом Алиевым распоряжениями сотрудники Конституционного суда удостоены высоких государственных наград за плодотворную деятельность на государственной службе.

Уважаемый Фархад муаллим!

От имени коллектива Прокуратуры Азербайджанской Республики сердечно поздравляю Вас с этим знаменательным днем и выражаю уверенность в том, что коллектив Конституционного суда, верный родине, народу и профессиональному долгу, и впредь будет преданно служить Азербайджанской Республике, вносить достойный вклад в надежное обеспечение прав и свобод человека.

Хочу завершить выступление словами Президента Азербайджанской Республики господина Ильхам Алиева.

«Как высший орган конституционного правосудия Конституционный суд своей эффективной деятельностью сыграл существенную роль в обеспечении стабильности правовой системы Азербайджанской Республики, ее устойчивом развитии, интеграции национального законодательства в современную мировую правовую систему, дальнейшем повышении правовой культуры в обществе, превратился в надежного гаранта прав человека.

Уверен, что Конституционный суд как активный участник процесса строительства правового государства в Азербайджане и впредь будет продолжать вносить вклад в развитие демократических и правовых ценностей в нашей стране».

Благодарю за внимание!

Anar BAĞIROV

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının sədri

Hörmətli Fərhad müəllim,
Hörmətli tədbir iştirakçıları, xanımlar və cənablar!

Mən də öz növbəmdə hər birinizi salamlayır, başda Fərhad müəllim, Siz olmaqla bütün Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri və əməkdaşlarını Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi münasibətilə təbrik edirəm.

Son 25 ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi qanunun aliliyinin və fundamental hüquqların qorunmasında, xalqımızın konstitusiya bütövlüyünün təmin edilməsində mühüm rol oynamışdır. O, Konstitusiyamızın keşiyində duran, ədalət çırağı və cəmiyyətimizin üzərində qurulduğu dəyərlərin simvolu kimi xidmət etmişdir.

Bu gün Konstitusiya Məhkəməsinin keçdiyi yol haqqında düşünərkən ölkəmizdə konstitusionalizm ideyalarının inkişafı, dövlətçilik tariximiz üçün tam yeni institut olan konstitusiya nəzarəti orqanının – Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasında bilavasitə iştirak edən dahi şəxsiyyət, bu il 100 illik yubileyi böyük təntənə ilə qeyd olunan, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin yorulmaz səylərini xatırlamamaq qeyri-mümkündür. Məhz Ulu Öndərin uzaqgörənliyi xalqımızın, dövlətimizin Konstitusion quruluşunun formalaşmasında Konstitusiya Məhkəməsinin əvəzsiz olduğunu sübut etmişdir. Konstitusiya nəzarəti institutunun yaradılması hüquq sistemimizin möhkəmləndirilməsi, ədalətli və bərabərhüquqlu cəmiyyətin təşviqi istiqamətində mühüm addım olmuşdur.

Azərbaycanda Konstitusionalizmin inkişafı və nüfuzunun artırılması istiqamətində bir sıra normativ-hüquqi aktlar qəbul olunmuşdur ki, bu da Ulu Öndərin layiqli davamçısı möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyevin adı ilə birbaşa bağlıdır. Belə ki, Prezident İlham Əliyev tərəfindən imzalanan və hal-hazırda Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin hüquqi əsaslarından biri qüvvədə olan "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Qanundur.

Konstitusiya Məhkəməsi mövcud olduğu bütün dövrlərdə haqqa, ədalətə və bərabərliyə sarsılmaz sadiqlik nümayiş etdirmişdir. Mürəkkəb konstitusion mübahisələrinin həllində, hər bir vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının qorunmasında zəruri rol oynamışdır. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenum qərarları cəmiyyətimizin hüquq düşüncəsini zəngiləşdirmiş, hüququn aliliyi, hüquqi müəyyənlik, mütənasiblik və tarazlığın bərqərar olmasında mühüm rol oynamış və Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqelərini formalaşdırmışdır.

Məhz bu missiyanın həyata keçirilməsində Konstitusiya Məhkəməsini dəstəkləmək və gücləndirmək bütün vətəndaş cəmiyyəti institutlarının borcudur. Bu gün Konstitusiya Məhkəməsi ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi öz funksiyalarını tam yerinə yetirmək üçün bir sıra yerli və beynəlxalq dövlət və qeyri-dövlət qurumları

ilə əlaqələrini genişləndirir. Belə ki, bu qurumlar arasında vətəndaş cəmiyyətinin mühüm institutlarından biri olan Azərbaycan Vəkilliyinin də özünə məxsus yeri vardır.

Qanunun aliliyinin təmin edilməsində, konstitusion hüquqların müdafiəsində, ədalətli və demokratik cəmiyyətin formalaşması və inkişafında fundamental dayaq rolunu oynadığı üçün Vəkillik Təsisatı ilə Konstitusiya Məhkəməsi arasında əlaqələr son dərəcə vacibdir. Bu əlaqələr şəxslərin konstitusion hüquqlarının təmin edilməsində və ictimai marağın formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Vəkillik institutu hüquqi dövlət quruculuğunda vətəndaş cəmiyyətinin önəmli sosial-hüquqi institutu kimi insan hüquqlarının müdafiəsi, ədalətin və bərabərliyin təmin edilməsində vacib rol oynayır. Peşəkar hüquq müdafiəçiləri kimi vəkilər əsas diqqəti mübahisəli hüquqi məsələlərə cəlb etməklə, aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarına təkan verirlər. Eyni zamanda vəkillər hüquqları pozulmuş şəxslər ilə Konstitusiya Məhkəməsi arasında hüquqi körpü funksiyasını yerinə yetirir, hüquq sistemində onların səsi və müdafiəçisi kimi fəaliyyət göstərirlər. Müstəqil peşə sahibləri kimi vəkillər konstitusiya icraatında bu və ya digər qaydada iştirak etməklə hüquqi boşluqların aradan qaldırılmasına, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasına xidmət edən Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının qəbul edilməsinə köməklik edirlər. Bütövlükdə isə bu fəaliyyət həm qanunun aliliyini, həm dəşəxslərin hüquqlarını qorumaqla inkişaf edən demokratik cəmiyyətə önəmli töhfə verir.

Hörmətli Konfrans iştirakçıları!

Mütərəqqi haldır ki, Azərbaycan Vəkilliyi ilə Konstitusiya Məhkəməsi arasında çoxşaxəli, səmərəli əməkdaşlığa və qarşılıqlı hörmətə əsaslanan münasibətlər mövcuddur. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində son 2 ildə Kollegiya tərəfindən Konstitusiya Məhkəməsində baxılan işlər üzrə 40-dan çox mütəxəssis rəyi verilmişdir. Bununla da Vəkillər Kollegiyası müstəqil peşə birliyi kimi Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinin formalaşmasına öz dəstəyini göstərir.

Eyni zamanda qurumlarımız arasında mövcud olan əməkdaşlıq çərçivəsində Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri Vəkillərin İxtisas Komissiyasının işində, vəkillərin peşəyə hazırlıqvə ixtisasartırma kurslarında iştirak edirlər.

Bundan başqa gənc hüquqşünasların və hüquq tələbələrinin nəzəri və praktiki biliklərinin artırılması məqsədilə Vəkillər Kollegiyası ilə Konstitusiya Məhkəməsi arasındakı səmərəli əməkdaşlığı xüsusilə vurğulamaq istərdim. Belə ki, bu il ilk dəfə Kollegiyanın tam dəstəyi ilə ELSA Azərbaycan tərəfindən keçirilən VIII Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Simulyasiyasının Final Mərhələsi və Qış Hüquq Məktəbi çərçivəsində məhkəmə simulyasiyası Konstitusiya Məhkəməsində keçirilmişdir.

Sonda bir daha Konfransın işinə uğurlar arzulayır, hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin istiqamətləndirilməsindəki böyük səylərinə, əməkdaşlığa, həmçinin belə gözəl tədbirin təşkilinə görə başda Fərhad müəllim olmaqla Konstitusiya Məhkəməsinin bütün heyətinə minnətdarlığımı bildirir, 25 illik yubileyiniz münasibətilə Sizi ölkəmizin Vəkil Korpusu adından təbrik edirəm.

Anar BAGHIROV

Chairman of the Azerbaijani Bar Association

Dear Mr. Abdullayev,

Dear event participants, ladies and gentlemen,

In my turn, I greet each of you, especially Mr. Abdullayev, and all the judges and employees of the Constitutional Court, on the occasion of the 25th anniversary of the Constitutional Court.

In the last 25 years, the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan has played an important role in protecting the rule of law and fundamental rights and ensuring the constitutional integrity of our people. It served as a guardian of our Constitution, a beacon of justice and a symbol of the values on which our society is built.

Today, when thinking about the path taken by the Constitutional Court, it is impossible not to remember the development of the ideas of constitutionalism in our country, the tireless efforts of National Leader Heydar Aliyev, whose 100th anniversary is celebrated this year with great solemnity, the genius who directly participated in the creation of the constitutional review body – the Constitutional Court, which is a completely new institution for the history of our statehood. It is the foresight of the Great Leader that proved that the Constitutional Court is indispensable in the formation of the Constitutional structure of our people and our state. The creation of the institution of constitutional review was an important step in the direction of strengthening our legal system and promoting a fair and equal society.

In Azerbaijan, a number of normative-legal acts have been adopted in the direction of the development and increasing the prestige of constitutionalism, which are directly related to the name of the honorable President Ilham Aliyev, the worthy follower of the Great Leader. Thus, the current Law "On Constitutional Court", signed by the President Ilham Aliyev, is one of the legal bases of the activity of the Constitutional Court.

The Constitutional Court has demonstrated unshakable commitment to truth, justice and equality throughout its existence. It played a necessary role in solving complex constitutional disputes and protecting the rights and freedoms of every citizen. Decisions of the Plenum of the Constitutional Court enriched the legal thinking of our society, played an important role in establishing the rule of law, legal certainty, proportionality and balance, and shaped the legal positions of the Constitutional Court.

It is the duty of all civil society institutions to support and strengthen the Constitutional Court in the implementation of this mission. Today, the Constitutional Court expands its relations with a number of local and international state and non-state institutions in order to fully fulfill its functions as a supreme constitutional justice body. Thus, among these institutions, the Azerbaijan Advocacy, which is one of the important institutions of the civil society, has its own place.

Relations between the Bar Association and the Constitutional Court are extremely important as they play a fundamental role in ensuring the rule of law, protecting constitutional rights, forming and developing a just and democratic society. These relations are of great importance in ensuring the constitutional rights of individuals and in the formation of public interest.

As an important socio-legal institution of civil society, the Bar institution plays an important role in the protection of human rights, ensuring justice and equality. As professional legal advocates, lawyers promote judicial reforms by focusing on controversial legal issues. At the same time, lawyers act as a legal bridge between the persons whose rights have been violated and the Constitutional Court, and act as their voice and defender in the legal system. As independent professionals, lawyers participate in the constitutional proceedings in one way or another and help to eliminate legal gaps, and to adopt the decisions of the Constitutional Court, which serve to ensure human and civil rights and freedoms. This activity makes an important contribution to the developing democratic society by protecting both the rule of law and the rights of individuals.

Dear conference participants,

It is progressive that relations between the Azerbaijan Bar and the Constitutional Court are multifaceted, based on effective cooperation and mutual respect. Within the framework of this cooperation, in the last 2 years, the Bar Association has given more than 40 expert opinions on the cases examined by the Constitutional Court. By this, the Bar Association shows its support for the formation of the legal position of the Constitutional Court as an independent professional association.

At the same time, within the existing cooperation between our institutions, the judges of the Constitutional Court participate in the work of the Lawyers' Specialization Commission, professional training, and professional development courses for lawyers.

In addition, I would like to emphasize the effective cooperation between the Bar Association and the Constitutional Court to increase the theoretical and practical knowledge of young lawyers and law students. Thus, for the first time this year, the Final Stage of the VIII European Court of Human Rights Simulation held by ELSA Azerbaijan with the full support of the Bar Association and the trial simulation within the framework of the Winter Law School was held at the Constitutional Court.

In conclusion, I once again wish success to the work of the Conference, express my gratitude to the entire staff of the Constitutional Court, headed by Mr. Abdullayev, for their great efforts in guiding law enforcement practice, cooperation, and organization of such a wonderful event. On behalf of the Bar Corps of our country I congratulate you on your 25th anniversary.

Анар БАГИРОВ

Председатель Коллегии Адвокатов Азербайджанской Республики

Уважаемый Фархад муаллим!
Уважаемые участники мероприятия, дамы и господа!

Я тоже в свою очередь приветствую каждого из вас, поздравляю всех судей и сотрудников Конституционного суда во главе с Фархад муаллимом с 25-летним юбилеем Конституционного суда.

За последние 25 лет Конституционный суд Азербайджанской Республики сыграл важную роль в защите верховенства закона и фундаментальных прав, обеспечении конституционной целостности нашего народа. Он стоял на страже нашей Конституции, служил маяком справедливости и символом ценностей, на которых основано наше общество.

Размышляя сегодня о пути, пройденном Конституционным судом, нельзя не вспомнить о неутомимых усилиях гениальной личности, общенационального лидера Гейдара Алиева, 100-летний юбилей которого с большой торжественностью отмечается в этом году, принимавшего непосредственное участие в развитии идей конституционализма в нашей стране, создании Конституционного суда – совершенно нового института в истории нашей государственности. Именно дальновидность великого лидера доказала незаменимость Конституционного суда в формировании конституционного строя нашего народа, государства. Создание института конституционного контроля явилось важным шагом в деле укрепления нашей правовой системы и поощрения справедливого и равноправного общества.

В Азербайджане принят ряд нормативно-правовых актов, направленных на развитие и повышение авторитета конституционализма, что напрямую связано с именем достойного преемника великого лидера, уважаемого господина Президента Ильхама Алиева. Так, одной из правовых основ деятельности Конституционного суда в настоящее время является Закон “О Конституционном суде”, подписанный Президентом Ильхамом Алиевым.

Конституционный суд на протяжении всего своего существования демонстрировал непоколебимую приверженность правде, справедливости и равенству. Он сыграл необходимую роль в разрешении сложных конституционных споров, защите прав и свобод каждого гражданина. Постановления Пленума Конституционного суда обогатили правовое мышление нашего общества, сыграли важную роль в установлении верховенства права, правовой определенности, соразмерности и устойчивости, сформировали правовые позиции Конституционного суда.

Именно для осуществления этой миссии все институты гражданского общества должны поддерживать и укреплять Конституционный суд. Сегодня Конституционный суд как орган высшего конституционного правосудия расширяет связи с рядом местных и международных государственных и негосударственных

структур для полного выполнения своих функций. Своё, особое место среди этих структур занимает Адвокатура Азербайджана, являющаяся одним из важных институтов гражданского общества.

Связи между институтом адвокатуры и Конституционным судом чрезвычайно важны, поскольку играют основополагающую роль в обеспечении верховенства закона, защите конституционных прав, формировании и развитии справедливого и демократического общества. Эти связи представляют важное значение в обеспечении конституционных прав лиц и формировании общественных интересов.

Институт адвокатуры как важный социально-правовой институт гражданского общества в построении правового государства играет существенную роль в защите прав человека, обеспечении справедливости и равенства. Адвокаты как профессиональные правозащитники придают импульс судебно-правовым реформам, привлекая основное внимание к спорным правовым вопросам. В то же время адвокаты выполняют функцию правового моста между лицами, права которых нарушены, и Конституционным судом, выступая в качестве их голоса и защитника в правовой системе. Адвокаты как представители независимой профессии, участвуя в том или ином порядке в конституционном производстве, содействуют устранению правовых пробелов и принятию решений Конституционного суда, служащих обеспечению прав и свобод человека и гражданина. В целом же эта деятельность вносит значительный вклад в развитие демократического общества, защищая как верховенство закона, так и права лиц.

Уважаемые участники конференции!

Прогрессивный факт заключается в том, что между адвокатурой Азербайджана и Конституционным судом налажены отношения, основанные на многогранном, плодотворном сотрудничестве и взаимном уважении. В рамках этого сотрудничества в последние 2 года коллегией было вынесено более 40 заключений специалистов по делам, рассмотренным в Конституционном суде. Тем самым Коллегия адвокатов как самостоятельное профессиональное объединение оказывает поддержку формированию правовой позиции Конституционного суда.

В то же время, в рамках сотрудничества, осуществляемого между нашими структурами, судьи Конституционного суда принимают участие в работе Квалификационной комиссии адвокатов и курсах профессиональной подготовки и повышения квалификации адвокатов.

Кроме того, хотелось бы особо подчеркнуть плодотворное сотрудничество Коллегии адвокатов и Конституционного суда в целях повышения теоретических и практических знаний молодых юристов и студентов юридических факультетов. Так, в этом году впервые в Конституционном суде при полной поддержке Коллегии состоялись проведенные ELSA Азербайджан финальный этап VIII симуляции Европейского суда по правам человека и судебная симуляция в рамках Зимней юридической школы.

В заключение еще раз желаю успехов работе конференции, выражаю всему составу Конституционного суда во главе с Фархад муаллимом благодарность за большие усилия и сотрудничество в ориентации правоприменительной практики, а также за организацию такого замечательного мероприятия, от имени адвокатского корпуса нашей страны поздравляю Вас с 25-летним юбилеем.

Zühtü ARSLAN

President of the Constitutional Court of Türkiye

THE INDIVIDUAL APPLICATION TO THE CONSTITUTIONAL COURT OF TÜRKIYE: RECENT DEVELOPMENTS

Honourable President of the Constitutional Court of Azerbaijan,
Distinguished Colleagues,
Ladies and gentlemen,

It is a great pleasure to be here and address such eminent participants.

I would like to thank my dear friend and colleague President Ferhad Abdullayev for kindly inviting to and hosting us in this conference. I also congratulate the 25th Anniversary of the Constitutional Court of Azerbaijan.

As we all know, the main purpose of constitutional justice is to ensure the supremacy of the constitution and the protection of human rights. The constitutionality review of legislative and executive actions mainly serves to maintain the supremacy of constitution, whereas individual application system particularly functions to protect rights and liberties of individuals.

So, the main function of individual application, as the Venice Commission put it, is to protect constitutionally guaranteed rights of individuals.

After more than a decade of experience, I can confidently say that the individual application proved to become an effective way of protecting constitutional rights and freedoms in Türkiye.

The introduction of the individual application has radically changed the legal landscape of the country. I would like to single out two of them, namely the paradigm shift in the constitutional justice and the constitutionalisation of legal system.

Let me begin with the paradigm shift. It wouldn't be an exaggeration to say that with the help of individual application the Constitutional Court has abandoned its deeply embedded ideological or state-based paradigm and instead adopted what I call a rights based legal paradigm.

With its rights based approach, the Court has delivered many violation judgments resolving the legal problems of different segments of society. They include judgments concerning the blockade of the internet, the bans on woman's headscarf, detention of members of parliament, imprisonment of journalists and so on.

I must note that the rights based approach adopted by the Court has also had a significant impact on the judgments in the field of constitutionality review. In order to reveal this impact, I would like to briefly mention about the case concerning women's maiden name.

In a judgment of 2011, before the introduction of individual application, the Constitutional Court dismissed the claim that Article 187 of the Turkish Civil Code, which precluded married women from adopting their maiden name alone after marriage, was unconstitutional.

However, following the adoption of individual application, the Court had to reconsider its position on this issue. In a number of individual applications, the Court declared that Article 187 of the Civil Code gave rise to violations. Referring to the judgments of the Strasbourg Court on the issue, the Court found that the condition of legality was breached.

Despite these judgments the Parliament did not repeal the incumbent provision of the Civil Code. Finally, a Family Court appealed to the Constitutional Court claiming its unconstitutionality. In its landmark decision of 22 February 2023, the Constitutional Court annulled the contested provision. According to the Court the difference in treatment between men and women in the context of using the maiden surname alone after marriage lacked any objective and reasonable basis, as required by the principle of equality.

The second radical impact of the individual application can be seen in the process of constitutionalization of the Turkish legal and judicial system.

The Constitutional Court has frequently referred to the principle of subsidiarity according to which it is the duty and responsibility of first instance and appellate courts to prevent and redress possible violations of constitutional rights and freedoms.

To this end, they must consider the constitutional provisions on fundamental rights and freedoms and their interpretations by the Constitutional Court.

In fact, this is not optional, because Article 138 of the Constitution expilicitly states that judges and courts must decide “in accordance with the Constitution, statute and law”.

All judicial authorities are therefore obliged to resolve the disputes before them in accordance with the fundamental rights guaranteed under the Constitution. This brings about the “constitutionalisation” of every field of law.

Distinguished participants,

Alongside these revolutionary legal developments, the adoption of individual application has brought about formidable challenges. Two of these challenges are especially worth mentioning.

First of all, from the very beginning we have faced an incredible and incomparable workload concerning individual applications. As of today, the Constitutional Court has about 120 thousand pending applications.

The second major challenge has been the effective implementation of the violation judgments. Besides and beyond the subjective function, that is to redress the personal damages of the applicant, the Constitutional Court has also emphasized the importance of objective function of individual application mechanism.

In this sense, the erga omnes requires that the legislative, executive and judicial organs, as well as the administration, take into account the arguments made by the Constitutional Court in its judgments.

To cope with the problems of workload and effective implementation of violation judgments, the Court has recently enriched its case-law. Following the footsteps of the Strasbourg Court, the Constitutional Court has also adopted “the pilot judgment

procedure”, in cases where an application raises a systematic and structural problem causing massive and repetitive violations. In such cases, the Constitutional Court has called the Parliament to amend the incumbent law in order to prevent further possible violations.

In its recent judgments, the Constitutional Court held that in order to redress the damage of the applicant the court of first instance has two options.

After reopening the case, either it may refer the law to the Constitutional Court for a concrete review of constitutionality, or alternatively apply the last paragraph of Article 90 of the Constitution, which requires the application of the international treaties if they conflict with the domestic law. For the Constitutional Court, the exception of unconstitutionality is more appropriate way.

Distinguished participants, Ladies and gentlemen,

There is no doubt that the individual application is one of the greatest achievements in the legal system of Türkiye.

However, the maintenance of this mechanism as an effective remedy rests not only with the Constitutional Court, but also with all other stakeholders, in particular the Parliament and the other courts.

Thank you for your attention!

Zühtü ARSLAN

Türkiyə Konstitusiya Məhkəməsinin sədri

TÜRKİYƏ KONSTİTUSİYA MƏHKƏMƏSİNƏ FƏRDİ ŞİKAYƏT: SON İNKIŞAFLAR

Möhtərəm Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri!
Hörmətli həmkarlar!
Xanımlar və cənablar!

Burada olmaq və belə görkəmli iştirakçılar qarşısında çıxış etməkdən çox məmnunam.

Mən hörmətli dostum və həmkarım Sədr Fərhad Abdullayevə bizi bu konfransa lütflə dəvət edib ev sahibliyi etdiyinə görə təşəkkürümü bildirirəm. Həmçinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi münasibəti ilə təbrik edirəm.

Hamımıza məlum olduğu kimi, konstitusiya ədalət mühakiməsinin əsas məqsədi konstitusiyanın aliliyi və insan hüquqlarının müdafiəsini təmin etməkdir. Qanunvericilik və icraedici fəaliyyətlərin konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılması əsasən konstitusiyanın aliliyinin qorunub saxlanmasına xidmət edir, fərdi şikayətlər sistemi isə xüsusilə insanların hüquq və azadlıqlarının qorunmasına xidmət edir.

Beləliklə, fərdi şikayətin əsas funksiyası, Venesiya Komissiyasının qeyd etdiyi kimi, insanların konstitusiya ilə təmin edilmiş hüquqlarını qorumaqdır. On ildən artıq təcrübədən sonra əminliklə deyə bilərəm ki, fərdi şikayət Türkiyədə konstitusiya hüquq və azadlıqlarının qorunmasının effektiv üsuluna çevrildi.

Fərdi şikayət institutunun tətbiqi ölkənin hüquqi mənzərəsini kökündən dəyişdi. Mən bunlardan ikisini, yəni konstitusiya ədalət mühakiməsində paradiqmanın dəyişməsini və hüquq sisteminin konstitusiyalaşdırılmasını qeyd etmək istərdim.

İcazə verin, paradiqmanın dəyişməsindən başlayım. Fərdi şikayətin köməyi ilə Konstitusiya Məhkəməsinin dərin kök salmış ideoloji və ya dövlət əsaslı paradiqmasından imtina olunaraq, mənim hüquqa əsaslanan hüquqi paradiqma adlandırdığımın qəbul edildiyini söyləmək heç də şişirdilmə sayılmaz.

Məhkəmə hüquqa əsaslanaraq qanun pozuntuları ilə əlaqədar cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin hüquqi problemlərini həll edən bir çox qərarlar çıxarmışdır. Bunlara internetin blokadası, qadınların baş örtüyünə qoyulan qadağalar, parlament üzvlərinin həbsi, jurnalistlərin həbsi və s. ilə bağlı qərarlar daxildir.

Qeyd etməliyəm ki, Məhkəmənin qəbul etdiyi hüquqa əsaslanan yanaşma konstitusiyaya uyğunluğa nəzarət sahəsində çıxarılan qərarlara da əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Buna misal olaraq qadınların qızlıq soyadı ilə bağlı məsələni qısaca xatırlatmaq istərdim.

Konstitusiya Məhkəməsinin 2011-ci il tarixli qərarında, fərdi şikayət institutunun yaradılmasından əvvəl, Türkiyə Mülki Məcəlləsinin evli qadınların nikahdan sonra öz qızlıq soyadını təkbaşına qəbul etmələrini qadağan edən 187-ci maddəsinin konstitusiyaya zidd olması ilə bağlı iddia rədd edilmişdir.

Lakin fərdi şikayət institutun yaradılmasından sonra Məhkəmə bu məsələ ilə əlaqədar mövqeyini yenidən nəzərdən keçirməli oldu. Bir sıra fərdi şikayətlərdən sonra Məhkəmə Mülki Məcəllənin 187-ci maddəsinin pozuntulara səbəb olduğunu bəyan etmiş, Strasburq Məhkəməsinin məsələ ilə bağlı qərarlarına da istinad edərək, qanunilik şərtinin pozulduğunu müəyyən etmişdir.

Bu qərarlara baxmayaraq, Parlament Mülki Məcəllənin qüvvədə olan müddəasını ləğv etməmişdir. Nəhayət, Ailə Məhkəməsi onun konstitusiyaya zidd olduğunu iddiası ilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edildikdən sonra Konstitusiya Məhkəməsi 22 fevral 2023-cü il tarixli mühüm qərarında mübahisə edilən müddəanı ləğv etmişdir. Məhkəmənin fikrincə, nikahdan sonra qız soyadının tək istifadə edilməsi kontekstində kişilər və qadınlar arasında rəftar fərqi bərabərlik prinsipinin tələb etdiyi kimi obyektiv və ağlabatan əsaslara malik deyildi.

Fərdi şikayətin ikinci radikal təsirini Türkiyə hüquq və məhkəmə sisteminin konstitusiyalaşdırılması prosesində görmək olar.

Konstitusiya Məhkəməsi tez-tez subsidiarlıq prinsipinə istinad edərək bildirmişdir ki, bu prinsipə əsasən konstitusiya hüquq və azadlıqlarının mümkün pozuntularının qarşısının alınması və aradan qaldırılması birinci instansiya və apelyasiya məhkəmələrinin vəzifəsi və borcudur.

Buna uyğun olaraq onlar əsas hüquq və azadlıqlarla bağlı konstitusiya müddəalarına və onların Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən verilən şərhinə baxmalıdırlar.

Əslində bu, onların öz istəkləri ilə deyildir, çünki Konstitusiyanın 138-ci maddəsində aydın şəkildə göstərilir ki, hakimlər və məhkəmələr “Konstitusiyaya və qanuna uyğun olaraq” qərar qəbul etməlidirlər.

Buna görə də bütün məhkəmə orqanları onların qarşısında duran mübahisələri Konstitusiya ilə təmin edilmiş əsas hüquqlara uyğun olaraq həll etməyə borcludurlar. Bu, hər bir hüquq sahəsinin “konstitusiyalaşdırılmasına” gətirib çıxarır.

Hörmətli iştirakçılar!

Fərdi şikayət institutunun qəbulu inqilabi hüquqi inkişaflarla yanaşı böyük problemlərə də səbəb oldu. Bu problemlərdən ikisini xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

İlk növbədə biz fərdi şikayətlərlə bağlı inanılmaz və misilsiz iş yükü ilə üzləşdik. Bu günədək Konstitusiya Məhkəməsində baxılmamış 120 minə yaxın müraciət var.

İkinci, ciddi problem qanun pozuntularına dair qərarların səmərəli yerinə yetirilməsidir. Konstitusiya Məhkəməsi subyektiv funksiyadan, yəni ərizəçiyə dəymiş ziyanın ödənilməsindən əlavə, fərdi şikayət mexanizminin obyektiv funksiyasının mühüm olmasını da vurğulamışdır.

Bu mənada erga omnes tələb edir ki, qanunvericilik, icra və məhkəmə orqanları, Konstitusiya Məhkəməsinin öz qərarlarında irəli sürdüyü əsasları nəzərə alsın.

Məhkəmə iş yükü ilə bağlı problemlərin öhdəsindən gəlmək və qərarlarının səmərəli icrası üçün bu yaxınlarda öz fəaliyyətinin presedent hüququ ilə zənginləşdirmişdir. Strasburq Məhkəməsindən sonra Konstitusiya Məhkəməsi də müraciətin kütləvi və təkrarlanan pozuntulara səbəb olan sistematik və struktur problemi doğurduğu hallarda “pilot qərar qəbul etmə prosedurunu” qəbul etmişdir. Belə hallarda Konstitusiya

Məhkəməsi Parlamentə mümkün pozuntuların qarşısını almaq üçün mövcud qanuna düzəlişlər etməyi tövsiyə etdi.

Konstitusiya Məhkəməsi son qərarlarında qeyd etmişdir ki, ərizəçiyə dəymiş zərərin ödənilməsi üçün birinci instansiya məhkəməsinin iki yolu var.

İşə yenidən baxıldıqdan sonra o, ya qanunun konstitusiyaya uyğunluğunun konkret yoxlanılması üçün Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edə bilər, ya da alternativ olaraq Konstitusiyanın 90-cı maddəsinin sonuncu bəndini tətbiq edə bilər ki, bu da daxili qanunvericilikdə ziddiyyət olduqda beynəlxalq müqavilələrin tətbiq edilməsini tələb edir. Konstitusiya Məhkəməsi üçün konstitusiya ilə ziddiyyətin istisna edilməsi daha uyğun bir yoldur.

Hörmətli iştirakçılar, xanımlar və cənablar!

Şübhəsiz ki, fərdi şikayət Türkiyə hüquq sistemində ən böyük nailiyyətlərdən biridir.

Lakin bu mexanizmin effektiv müdafiə vasitəsi kimi saxlanılması təkcə Konstitusiya Məhkəməsinin deyil, həm də bütün digər maraqlı tərəflərin, xüsusilə də Parlamentin və digər məhkəmələrin üzərinə düşür.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Снежана МАРКОВИЧ

Председатель Конституционного Суда Республики Сербия

РОЛЬ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА В ЗАЩИТЕ ОСНОВНЫХ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРИНЦИПОВ

Уважаемый Председатель Конституционного Суда Азербайджанской Республики, г-н Абдуллаев!

Уважаемые председатели и судьи конституционных судов, конституционных советов, верховных судов и связанных с ними учреждений!

Дамы и господа,!

Для меня большая честь присутствовать сегодня здесь, в Баку, по случаю празднования 25-летия создания Конституционного Суда Азербайджана.

От имени судей Конституционного суда Республики Сербия и от себя лично благодарю Председателя Конституционного Суда Азербайджана Фархада Абдуллаева, судей и сотрудников за приглашение и шлю искренние поздравления по случаю празднования этого важного юбилея – 25-летия с момента начала работы вашего Суда.

Также хочу поздравить организацию и поблагодарить за приглашение принять участие в международной конференции, в которой мы сегодня принимаем участие. Присутствие на сегодняшней конференции такого большого количества участников подтверждает мою уверенность в том, что тесное сотрудничество конституционных судов и обмен опытом способствует укреплению роли наших институтов в поддержании общих базовых ценностей, прежде всего, верховенства права, а таже защиты и продвижения прав человека.

Верховенство права является опорой современного, демократического, плюралистического общества и конституционных демократий. Оно представляет собой цивилизационное достижение, а конституция, как высший правовой акт, является инструментом и частью верховенства права.

В этом смысле конституционная судебная власть подразумевает главенство конституции над другими правовыми актами. Он требует создания отдельного и независимого конституционного суда как гаранта сохранения основных конституционных принципов и ценностей, обладающего высшими полномочиями.

Основная роль конституционной судебной власти заключается в нормативном контроле, посредством которого конституционная судебная власть вносит решающий вклад в укрепление конституционности и законности, защиту прав и свобод человека.

Требования конституционных принципов и высшие провозглашаемые ценности эффективной защиты диктуют, что конституционным судам отводится ключевая роль и ответственность в обеспечении верховенства права в государстве и обществе.

Именно та система, в которой уважаются и применяются законы и в которой никто не стоит и не может быть выше закона, гарантирует равенство всех перед законом.

Таким образом, судебная власть, в том числе конституционная, обеспечивает фактическое исполнение принятых законов. Независимый, справедливый и эффективный судебный процесс гарантирует, что законы не будут использоваться не по назначению или изменяться задним числом.

Конституционный суд Республики Сербия был сформирован в тысяча девятьсот шестьдесят третьем году (1963) и в этом году отмечает свое шестидесятилетие.

Принятием Конституции две тысячи шестого года (2006), Республика Сербия повернулась в сторону системы ценностей современных государств, основывающейся на соблюдении прав человека и меньшинств, которые на самом высоком уровне гарантируются национальным и международным правом и учреждениями, которые наблюдают за их реализацией.

Конституция Республики Сербия подчеркивает двойную роль Конституционного суда: «защитника Конституции и закона» и «защитника прав и свобод человека и меньшинств».

Целью действия Конституционного суда является развитие принципов, которые содействуют развитию правового государства и господства права: защита права и слободы, соблюдение принципа соразмерности и определенности и точности регламентов.

В соответствии с своей первичной компетенции – нормативного контроля, Конституционный суд из правопорядка удалит любой правовой акт, который не соответствующий конституции, противоречит правилам международного права и подтвержденным международным договорам.

Конституция Республики Сербии приняла международные стандарты защиты прав человека, и в некоторых аспектах она также обеспечивает более широкую защиту. Конституционный суд интерпретирует положения Конституции о правах человека в пользу развития демократического общества в соответствии с действующими международными стандартами прав человека и прав меньшинств, а также практикой международных институтов, контролирующих их соблюдение.

Права человека и меньшинств, гарантированные Конституцией, могут быть ограничены только законом и только в том случае, если Конституция допускает ограничение как в целях, так и в пределах, разрешенных Конституцией, без посягательства на содержание гарантированного права. Достигнутый уровень прав человека и меньшинств не может быть снижен, а суды и иные органы власти при ограничении этих прав обязаны, в том числе, учитывать, существует ли способ достижения цели ограничения путем ограничения прав в меньшей степени.

Дамы и господа!

Конституционный процесс носит перманентный характер и предполагает постоянное совершенствование конституционных принципов и норм, что национальные системы должны обеспечивать принятие законов, отвечающих условиям предсказуемости и доступности.

Соблюдение прав и свобод человека важно для сохранения мира и укрепления сплоченности общества. Защита прав человека неизбежно способствует социальной стабильности, социальной справедливости и миру.

Конституционные суды, как блюстители верховенства права в рамках своего правопорядка, должны обеспечить уровень защиты основных прав в рамках внутреннего правопорядка на уровне, гарантированном высшими правовыми актами и международными документами.

Глубоко верю, что диалог между обладателями высших судейских должностей и юристами способствует конструктивному обсуждению под разными углами зрения, обмену опытом и лучшему взаимопониманию в вопросах защиты прав человека, и, следоватльно, поиску правильных ответов на вызовы, с которыми мы сталкиваемся сегодня как общество.

Разрешите мне еще раз поблагодарить Конституционный Суд Азербайджанской Республики и его председателя г-на Абдуллаева за приглашение, поздравить вас с этим важным для Конституционного Суда Азербайджана и для общества в целом юбилеем, и пожелать больших успехов в дальнейшей работе.

Спасибо за внимание!

Snejana MARKOVIÇ

Serbiya Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri

ƏSAS KONSTİTUSİYA PRİNSİPLƏRİNİN MÜDAFİƏSİNDƏ KONSTİTUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN ROLU

Hörmətli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri cənab Abdullayev!

Konstitusiya Məhkəmələrinin, Konstitusiya Şuralarının, Ali Məhkəmələrin və əlaqədar qurumların hörmətli sədrləri və hakimləri!

Xanımlar və cənablar!

Bu gün burada – Bakıda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illiyinin qeyd olunması münasibətilə iştirak etmək mənim üçün böyük şərəfdir.

Serbiya Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri adından və şəxsən öz adımdan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayevə, hakimlərə və digər əməkdaşlara dəvətə görə təşəkkür edirəm və bu mühüm yubileyin – Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının 25 illiyi münasibətilə səmimi təbriklərimi çatdırıram.

Həmçinin bu tədbirin təşkilatçılarını təbrik etmək istəyirəm və bu gün iştirak etdiyimiz beynəlxalq konfransa dəvət etdiyiniz üçün minnətdarlığımı bildirirəm.

Bugünkü konfransda bu qədər sayda iştirakçının olması ilə mən bir daha əmin oldum ki, Konstitusiya Məhkəmələrinin sıx əməkdaşlığı və təcrübə mübadiləsi institutlarımızın təməl ümumi dəyərlərin, ilk növbədə isə qanunun aliliyinin qorunmasında, eyni zamanda insan hüquqlarının qorunması və təbliğində rolunun möhkəmlənməsinə kömək edir.

Qanunun aliliyi müasir, demokratik, plüralist cəmiyyətin və konstitusiya demokratiyalarının dayağıdır. O öz timsalında sivilizasiyanın nailiyyətini rəmz edir və konstitusiya ən ali hüquqi akt olaraq qanunun aliliyinin təmin olunmasının vasitəsi və ayrılmaz hissəsi kimi çıxış edir.

Bu mənada konstitusiya məhkəmə hakimiyyəti Konstitusiyanın digər hüquqi aktlar üzərində üstünlüyünü nəzərdə tutur. Konstitusiya ən yüksək qüvvəyə sahib olan əsas prinsiplərinin və dəyərlərinin müdafiəsinin təminatı olaraq ayrı və müstəqil Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasını tələb edir.

Konstitusiya məhkəmə hakimiyyətinin əsas rolu Konstitusiyanın və qanuniliyin möhkəmləndirilməsinə, insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına həlledici töhfə verən normativ nəzarətdən ibarətdir.

Konstitusiya prinsiplərinin tələbləri və effektiv müdafiənin elan edilmiş ən ali dəyərləri konstitusiya məhkəmələrinə dövlətdə və cəmiyyətdə qanunun aliliyinin təmin edilməsində əsas rol və məsuliyyətin verildiyini diktə edir.

Qanunların hörmət edildiyi və tətbiq olunduğu və heç kimin qanundan üstün olmadığı və ola bilməyəcəyi sistem hamının qanun qarşısında bərabərliyini təmin edir.

Beləliklə, Konstitusiya Məhkəməsi də daxil olmaqla məhkəmə hakimiyyəti qəbul edilmiş qanunların faktiki icrasını təmin edir. Müstəqil, ədalətli və səmərəli məhkəmə prosesi qanunlardan sui-istifadə edilməməsini və ya arxa tarixə dəyişdirilməməsini təmin edir.

Serbiya Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi 1963-cü (min doqquz yüz altmış üçüncü) ildə qurulmuşdur və bu il 60-cı (altmışıncı) ildönümünü qeyd edir.

2006-cı (iki min altıncı) il Konstitusiyasının qəbul edilməsi ilə Serbiya Respublikası milli və beynəlxalq hüquq sistemləri və onların həyata keçirilməsinə nəzarət edən qurumlar tərəfindən ən yüksək səviyyədə təmin olunan insan və azlıqların hüquqlarına riayət olunmasına əsaslanan müasir dövlətlərin dəyərləri sisteminə istiqamətini tutmuşdur.

Serbiya Respublikasının Konstitusiyası Konstitusiya Məhkəməsinin ikili rolunu xüsusi olaraq qeyd edir: “Konstitusiya və qanunun müdafiəçisi” və “insan və azlıqların hüquq və azadlıqlarının müdafiəçisi”.

Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin məqsədi hüquqi dövləti və qanunların aliliyinin möhkəmlənməsinə töhfə verən prinsipləri inkişaf etdirməkdir: hüquq və azadlıqların qorunması və reqlamentlərin mütənasibliyi, müəyyənliyi və dəqiqliyi prinsipinə riayət edilməsi.

Əsas səlahiyyətinə – normativ nəzarətə uyğun olaraq, Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyaya uyğun olmayan, beynəlxalq hüquq qaydalarına və təsdiq edilmiş beynəlxalq müqavilələrə zidd olan hər bir hüquqi aktı qanunvericilikdən xaric edir.

Serbiya Respublikasının Konstitusiyası insan hüquqlarının qorunması üçün beynəlxalq standartları qəbul etmişdir və bəzi cəhətlərdən hətta daha geniş müdafiə təmin edir. Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyanın insan hüquqları haqqında müddəalarını demokratik cəmiyyətin mövcud beynəlxalq insan və azlıq hüquqları standartlarına, habelə onların icrasına nəzarət edən beynəlxalq qurumların təcrübələrinə uyğun olaraq inkişaf etdirilməsinin lehinə şərh edir.

Konstitusiya ilə təmin olunan insan və azlıqların hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına yalnız qanunla və yalnız Konstitusiya ilə təmin olunan həmin hüquqların məzmununa xələl gətirmədən Konstitusiyaya uyğun məqsədlər üçün və hüdudlar daxilində icazə verilə bilər. İnsan və azlıqların hüquqları sahəsində nail olunmuş səviyyə endirilə bilməz və məhkəmələr və digər hakimiyyət orqanları isə bu hüquqları məhdudlaşdırarkən arzuolunan nəticənin həmin hüquqların daha az dərəcədə məhdudlaşdırılması yolu ilə əldə edilməsinin mümkün olub-olmadığını nəzərdən keçirməyə borcludurlar.

Xanımlar və cənablar!

Konstitusiya prosesi daimi xarakter daşıyır və konstitusiya prinsiplərinin və normalarının müntəzəm olaraq təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur ki, milli hüquq sistemləri proqnozlaşdırma və əlçatanlıq şərtlərinə cavab verən qanunların qəbul edilməsini təmin edə bilsinlər.

İnsan hüquq və azadlıqlarına riayət edilməsi sülhün qorunması və cəmiyyətin birliyinin gücləndirməsini təmin etmək üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. İnsan hüquqlarının müdafiəsi hər bir halda ictimai sabitliyin, ədalətin və sülhün bərqərar olmasına töhfə verir.

Konstitusiya Məhkəmələri hüquq sisteminin hüdudları daxilində qanunun aliliyinin gözətçiləri olaraq daxili qanunvericilik çərçivəsində əsas hüquqların müdafiəsini ali hüquqi aktlar və beynəlxalq sənədlərlə təmin edilmiş səviyyədə həyata keçirməlidirlər.

Mən inanıram ki, məhkəmə sistemində ali vəzifə tutan şəxslər ilə hüquqşünaslar arasında dialoq müxtəlif baxış bucaqlarından konstruktiv müzakirəyə, insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində təcrübə mübadiləsinə və daha yaxşı qarşılıqlı anlaşmaya kömək edir və bu gün cəmiyyət olaraq qarşılaşdığımız çağırışlara düzgün cavabların tapılmasına töhfə verir.

İcazənizlə, dəvətə görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə və onun Sədri cənab Abdullayevə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm, Sizi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi və bütövlükdə cəmiyyət üçün vacib olan bu ildönümü münasibətilə təbrik edim və gələcək işlərinizdə böyük uğurlar arzulayıram.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm!

Эльвира АЗИМОВА

Председатель Конституционного Суда
Республика Казахстан

ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО ВЕРХОВЕНСТВУ ПРАВА И ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Уважаемые участники Международного конференции!
Уважаемый г-н Председатель, коллеги и гости!

Приветствую всех от имени Конституционного суда Республики Казахстан, Уважаемый Фархад Саиб оглы, разрешите поблагодарить Вас за приглашение на конференцию и поздравить со знаменательной датой – 25-летием Конституции.

Уважаемый Фархад Саиб оглы, сегодняшнюю речь я хотела бы начать со ссылкой на Ваши слова, что без применения действенного и эффективного института конституционной жалобы очень сложно обеспечить верховенство Конституции и системное развитие конституционализма в стране. Вами отмечены конституционные реформы Казахстана, за что примите мою искреннюю благодарность за поддержку и наблюдения в изменениях нашей страны на пути к укреплению верховенства Конституции.

Защита прав человека является одним из основополагающих принципов справедливого и демократического общества, в котором конституционный контроль играет ключевую роль в обеспечении соблюдения этих прав.

Следуя теории общественного договора, основоположниками которой являлись Сократ и Платон, последняя конституционная реформа значительно расширила мандат органа конституционного контроля в Казахстане, наделив граждан правом прямого обращения в Конституционный суд за защитой своих прав и свобод. Право обращения получили Уполномоченный по правам человека и Генеральный Прокурор.

Предмет обращения – заявление о проверке конституционности законов и других нормативных правовых актов. Граждане могут обратиться не только в связи с неправильным применением судом нормы закона или в случае отсутствия обращения в суд, а когда в конкретной ситуации императивная норма закона касается прав человека.

Стоит отметить, что в 2020 году Венецианская Комиссия давая заключение по Концепции совершенствования правовых основ казахстанского органа конституционного отметила, что институт конституционной жалобы эффективен в правозащитной конструкции, когда каждый имеет право оспорить закон, если он ущемляет его права.

Воссозданный Конституционный Суд начал свою работу с 1 января 2023 года. Начало его деятельности совпало с 75-летним юбилеем Всеобщей декларации прав человека. Девиз этого года в связи со знаменательным событием: «Достоинство, свобода и справедливость

Для всех принимая Ьо внимание задачи конституционных судов, рассматривающих обращения граждан и юридических лиц, данный девиз можно с уверенностью назвать главным принципом миссии Суда Правовая основа организации деятельности Конституционного Суда Казахстан закреплена в отдельном разделе Конституции (VI) и Конституционном законе.

Особо хочу обратить внимание на инклюзивные подходы в деятельности Конституционного суда. По просьбе субъекта обращения, имеющего право на получение гарантированной государством юридической помощи, Конституционным Судом обеспечивается участие адвоката или юридического консультанта в конституционном производстве.

Конституционный Суд обязан предоставить сурдоперевод, что обеспечивает равный доступ к конституционному правосудию для лиц ограниченными возможностями, позволяя таким субъектам полноценно участвовать в процессе рассмотрения и защиты своих прав перед Конституционным Судом.

Рассмотрение обращений Конституционным Судом происходит вне зависимости от гражданства субъекта обращения. Сохраняя общие требования к субъектам обращения, например, как дееспособность и совершеннолетие, тем не менее мы следуем принципу доступа к правосудию и равенству перед законом. В казахстанском обществе имеются большие позитивные ожидания от деятельности Конституционного Суда.

По состоянию на июнь т. г. в адрес Конституционного Суда поступило более трех тысяч обращений граждан. Хоть цифра и впечатляющая, но ее не следует рассматривать в качестве показателя качества национального законодательства или работы органа конституционного контроля. Думаю, с этим выводом согласятся мои коллеги. С начала года по июнь по итогам рассмотрения вынесено 19 нормативных постановлений, более 40 обращений изучаются Судьями.

Конституционный Суд вынес итоговые решения в части доступа к правосудию, доступа к государственной службе, прав ребенка, использования изображения человека в СМИ, осуществления уголовного правосудия. Данная активность сигнализирует о сильном желании граждан участвовать в продвижении конституционных прав и гарантий защиты прав человека.

На основе обобщения практики своей работы Конституционный Суд обязан ежегодно направлять Парламенту послание о состоянии конституционной законности. Такой подход позволяет законодателю и всем субъектам власти, участвующим в нормотворчестве, учитывать системные выводы и рекомендации по итогам конституционного производства.

Не менее важным условием эффективного конституционного контроля является продвижение идей конституционализма в обществе. Данную работу продуктивно осуществлять в партнерстве профессиональным И научным юридическим сообществом И молодежью.

Создание Конституционного Суда и наделение граждан правом обращаться за защитой в данный орган являются результатом конституционной реформы 2022 года.

Обновленная Конституция заложила правовые основы для дальнейшей модернизации общества и государства, политической трансформации, усиления социальной роли государства И правозащитного потенциала. Конституционные новеллы получили развитие через принятие Парламентом трех конституционных законов «О Конституционном Суде Республики Казахстан», «О прокуратуре», «Об Уполномоченном по правам человека в Республике Казахстан» и поправок в некоторые законодательные акты. Символично, что Конституционный Суд начал свою работу в год празднования 75-летия Всеобщей декларации прав человека, закрепившей универсальную концепцию защиты прав и свобод человека. Лозунг юбилейного года Организации Объединенных Наций:

«Достоинство, свобода и справедливость для всех» соответствует задачам Конституционного Суда.

Работа Конституционного Суда за пять месяцев показала, что граждане в своих обращениях справедливо поднимают проблемы конституционности отдельных положений законов.

Базовые подходы при рассмотрении обращений: обеспечение верховенства Конституции и права каждого на выражение мнения;

всестороннее и качественное рассмотрение проблем, которые поднимаются в обращениях.

Кроме того, Конституционный суд решает исключительно вопросы права и не дает оценку фактическим обстоятельствам.

Помимо положительных моментов, конечно же следует и отметить, что Суд сталкивается с определенными сложностями, которые, думаю, характерны для многих вновь образованных, либо преобразованных органов конституционного контроля. Это связано с гибкостью и жесткостью конституционных положений, инклюзивностью конституционного процесса, участию граждан в принятии решений, необходимостью целостной концепции политической системы страны, системой сдержек и противовесов между ветвями власти и принципом межинституционального сотрудничества.

Вопрос о последовательности применения рассуждений о конституционных правах в различных правовых системах является одним из важнейших вопросов всех демократических конституционных государств. Судьи и законодатели часто сталкиваются с проблемой конфликтующих прав, которые в некоторых случаях представляют собой настоящую конституционную или этическую дилемму.

Запрос экспертного мнения является необходимым, так как позволяет рассмотреть предмет обращения с разных сторон и учесть все факторы, В особенности, когда это касается узкоспециализированных отраслей науки, что, безусловно, сказывается на качестве принимаемых решений.

В завершение своего выступления хочу отметить нашу единую задачу – действовать с учетом нахождения оптимального баланса между интересами государства, общества и человека.

Особый отпечаток на его работу накладывают ожидания граждан защиты, помощи от государства и слабой инициативы государственных органов.

Отношения граждан с государством И обществом совершенствуются, следовательно, последуют изменения объема и содержания их обращений в Конституционный Суд. Процессы глобализации порождают, с одной стороны, позитивные явления, а с другой, – проблемы, над решением которых должны работать управ-

ленцы, специалисты, юристы. Сохранение приоритета ведомственных подходов при применении межотраслевого законодательства также недопустимо, поскольку приводит к нарушению равенства всех перед законом и судом.

В таких условиях возрастает роль конституционного обращения гражданина, которое, с одной стороны, выступает как дополнительное средство защиты своих прав, а с другой, – является наглядным проявлением гражданской активности на пути укрепления конституционной легитимности законов.

Необходимо также сохранять ориентир на человекоцентричность государственного устройства.

Важно использовать потенциал законов на местах ДЛЯ предотвращения нарушений или иных негативных последствий. Закон должен служить инструментом предупреждения, а не просто инструментом наказания в правоприменении.

Перечисленные подходы в конституционном контроле являются не просто гарантией его эффективности. Они являются гарантией устойчивого развития и консолидации усилий граждан, институтов гражданского общества и государственных органов. Для конституционного контроля неприемлемо только торжество юстиции (справедливости).

Должно быть обеспечено такое верховенство права, которое отвечает современным потребностям человека, общества и государства и при этом не оторвано от реальности.

Elvira ƏZIMOVA

Qazaxıstan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin sədri

QANUNUN ALİLİYİ VƏ İNSAN HÜQUQLARININ MÜDAFİƏSİ ÜZRƏ ÖHDƏLİKLƏRƏ ƏMƏL OLUNMASINA KONSTİTUSİYA NƏZARƏTİNİN SƏMƏRƏLİLİYİ

Hörmətli Beynəlxalq Konfrans iştirakçıları!
Hörmətli cənab Sədr, həmkarlar və qonaqları!

Hörmətli Fərhad Saib oğlu, Qazaxıstan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi adından hər kəsi salamlayıram, icazə verin, konfransa dəvət etdiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirim və əlamətdar tarix – Konstitusiyanın 25 illiyi münasibətilə təbrik edim.

Hörmətli Fərhad Sahib oğlu, bugünkü çıxışıma sizin sözünüzə istinad edərək başlamaq istərdim ki, konstitusiya şikayəti üzrə səmərəli və effektiv institutu tətbiq etmədən Konstitusiyanın aliliyini yaratmaq və ölkədə konstitusionalizmin sistemli şəkildə inkişafını təmin etmək çox çətindir. Siz Qazaxıstanın konstitusiya islahatlarını qeyd etdiniz, buna görə, Konstitusiyanın aliliyinin möhkəmləndirilməsi yolunda ölkəmizdə baş verən dəyişiklikləri dəstəklədiyiniz və müşahidə etdiyiniz üçün mənim səmimi minnətdarlığımı qəbul edin.

İnsan hüquqlarının müdafiəsi ədalətli və demokratik cəmiyyətin əsas prinsiplərindən biridir və bu hüquqlara hörmətin təmin edilməsində konstitusiya nəzarəti əsas rol oynayır.

Qurucuları Sokrat və Platon olan ictimai müqavilə nəzəriyyəsinə uyğun olaraq son konstitusiya islahatı vətəndaşlara öz hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün birbaşa Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququnu verərək Qazaxıstanda konstitusiya nəzarəti orqanının mandatını xeyli genişləndirmişdir. İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil və Baş Prokuror müraciət etmək hüququ əldə etmişdir.

Müraciətin predmeti, qanunların və digər normativ hüquqi aktların konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılması haqqında ərizədir. Vətəndaşlar təkcə qanunun normasının məhkəmə tərəfindən düzgün tətbiq edilməməsi və ya məhkəməyə müraciət edilməməsi ilə bağlı deyil, konkret halda qanunun imperativ norması insan hüquqlarına aid olduqda müraciət edə bilərlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2020-ci ildə Venesiya Komissiyası Qazaxıstan konstitusiya nəzarəti orqanının hüquqi əsaslarının təkmilləşdirilməsi Konsepsiyasına rəy verərkən qeyd edmişdir ki, konstitusiya şikayəti institutu hər bir kəsin hüquqlarının məhdudlaşdırıldığı zaman qanuna etiraz etmək hüququna sahib olduğu hüquq-müdafiə konstruksiyasında səmərəlidir.

Yenidən yaradılmış Konstitusiya Məhkəməsi 2023-cü il yanvarın 1-dən fəaliyyətə başlamışdır. Onun fəaliyyətə başlaması Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 75-ci ildönümünə təsadüf edib. Əlamətdar hadisə ilə bağlı bu ilin devizi: "Ləyaqət, azadlıq və ədalət hər kəs üçün".

Vətəndaşların və hüquqi şəxslərin müraciətlərinə baxan konstitusiya məhkəmələrinin vəzifələrini nəzərə alaraq, bu devizi əminliklə məhkəmənin missiyasının əsas prinsipi adlandırmaq olar. Qazaxıstan Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin təşkilinin hüquqi bazası Konstitusiyanın ayrıca bölməsində (VI) və Konstitusiya Qanununda təsbit olunmuşdur.

Mən, Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətində inklüziv yanaşmalara xüsusilə diqqət çəkmək istərdim. Dövlət tərəfindən təmin edilmiş hüquqi yardım almaq hüququna malik olan müraciət edən subyektinin xahişi əsasında Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya icraatında vəkilin və ya hüquq məsləhətçisinin iştirakını təmin edir.

Konstitusiya Məhkəməsi məhdud imkanları olan şəxslərin konstitusiya ədalət mühakiməsində bərabər iştirakının mümkünlüyünü təmin edən işarə dili tərcüməsi ilə təmin etməyə borcludur ki, bu da həmin subyektlərin Konstitusiya Məhkəməsində öz hüquqlarının müdafiəsi prosesində tam iştirakına şərait yaradır.

Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən şikayətlərə baxılması müraciət subyektinin vətəndaşlığından asılı olmayaraq həyata keçirilir. Müraciət subyektləri üçün ümumi tələblərin, məsələn, fəaliyyət qabiliyyətinin olması və ya yetkinlik yaşına çatılması kimi tələblərin saxlanılmasına baxmayaraq, biz, ədalət mühakiməsinə müraciətin mümkünlüyü və qanun qarşısında bərabərlik prinsipinə əməl edirik.

Qazaxıstan cəmiyyətinin Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətindən böyük, müsbət gözləntiləri var.

Bu ilin iyun ayına kimi, Konstitusiya Məhkəməsinə vətəndaşlardan üç mindən çox müraciət daxil olub. Rəqəm yüksək olsa da, bu, milli qanunvericiliyin və ya konstitusiya nəzarəti orqanının işinin keyfiyyətinin göstəricisi kimi qəbul edilməməlidir. Düşünürəm ki, həmkarlarım da bu nəticə ilə razılaşacaqlar.

İlin əvvəlindən iyun ayına kimi 19 normativ xarakterli qərar qəbul edilib, 40-dan çox müraciət hakimlər tərəfindən araşdırılır.

Konstitusiya Məhkəməsi ədalət mühakiməsinə müraciət etmək imkanı, dövlət qulluğunda iştirak etmək imkanı, uşaq hüquqları, KİV-də şəxsin təsvirlərindən istifadə, cinayət mühakiməsinin həyata keçirilməsi ilə bağlı yekun qərarlar qəbul etmişdir. Bu fəaliyyət vətəndaşların konstitusiya hüquqlarının və insan hüquqlarının müdafiəsi təminatlarının təşviqində iştirak etmək istəyindən xəbər verir.

Konstitusiya Məhkəməsi öz iş təcrübəsinin ümumiləşdirilməsinə əsaslanaraq, hər il konstitusiya qanunçuluğunun vəziyyəti ilə bağlı Parlamentə məlumat verməyə borcludur. Bu yanaşma qanunvericiyə və normaların yaradılması ilə məşğul olan bütün dövlət qurumlarına, konstitusiya icraatının nəticələrinə əsaslanan sistemli nəticə və tövsiyələri nəzərə almaq imkanı yaradır.

Effektiv konstitusiya nəzarətinin mühüm şərtlərindən biri cəmiyyətdə konstitusionalizm ideyalarının təbliğidir. Bu işin peşəkar və elmi hüquq cəmiyyəti, gənclərlə əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirilməsi səmərəlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması və vətəndaşlara bu quruma müdafiə edilmək üçün müraciət etmək hüququnun verilməsi 2022-ci il konstitusiya islahatının nəticəsidir.

Yenilənmiş Konstitusiya cəmiyyətin və dövlətin daha da müasirləşdirilməsinin, siyasi transformasiyasının, dövlətin sosial rolunun və hüquqi müdafiə potensialının gücləndirilməsinin hüquqi əsaslarını yaratmışdır.

Parlament tərəfindən “Qazaxıstan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi haqqında”, "Prokurorluq haqqında”, “Qazaxıstan Respublikasında İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil haqqında” üç konstitusiya qanununun və bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklərin qəbul edilməsi konstitusiya yeniliklərinin inkişafına təkan vermişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin öz fəaliyyətinə insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasının universal konsepsiyasını təsbit edən Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 75 illiyinin qeyd olunduğu ildə başlaması da simvolikdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Yubiley İlinin: “Ləyaqət, azadlıq və ədalət hər kəs üçün” şüarı Konstitusiya Məhkəməsinin məqsədlərinə uyğundur.

Konstitusiya Məhkəməsinin beş ay ərzindəki fəaliyyəti göstərdi ki, vətəndaşlar haqlı olaraq öz müraciətlərində qanunların bəzi müddəalarının Konstitusiyaya uyğunluğu ilə bağlı problemlərə toxunurlar. Müraciətlərə baxılarkən əsas yanaşmalar:

– Konstitusiyanın aliliyinin və hər kəsin fikir bildirmək hüququnun təmin edilməsi;

– müraciətlərdə qaldırılan problemlərə hərtərəfli və keyfiyyətli baxılması.

Bundan əlavə, Konstitusiya Məhkəməsi müstəsna olaraq, hüquq məsələləri üzrə qərar qəbul edir və faktiki halları qiymətləndirmir.

Müsbət cəhətlərlə yanaşı, əlbəttə ki, məhkəmənin müəyyən çətinliklərlə üzləşdiyini də qeyd etmək lazımdır. Hesab edirəm ki, bu, bir çox yeni yaradılmış və ya yenidən təşkil edilmiş konstitusiya nəzarəti orqanları üçün xarakterikdir. Bu, konstitusiya müddəalarının çevikliyi və sərtliyi, konstitusiya prosesinin inklüzivliyi, qərarların qəbul edilməsində vətəndaşların iştirakı, ölkənin siyasi sisteminin vahid konsepsiyasının zəruriliyi, hakimiyyət qolları arasındakı çəkişmə və tarazlıq sistemi və institutlararası əməkdaşlıq prinsipi ilə bağlıdır.

Müxtəlif hüquq sistemlərində konstitusiya hüquqları ilə bağlı mülahizələrin tətbiqinin ardıcıllığı məsələsi bütün demokratik konstitusion dövlətlərdə ən mühüm məsələlərdən biridir. Hakimlər və qanunvericilər tez-tez ziddiyyətli hüquqlar problemi ilə üzləşirlər ki, bu da bəzi hallarda əsl konstitusional və ya etik dilemma yaradır.

Mütəxəssis rəyinin tələb edilməsi zəruridir, çünki bu, müraciətin predmetinə müxtəlif tərəflərdən baxmağa, xüsusən də, elmin dar ixtisaslaşmış sahələrinə aid olduqda, qəbul edilən qərarların keyfiyyətinə şübhəsiz təsir edən bütün amilləri nəzərə almağa imkan verir.

Çıxışımın sonunda bizim ümumi vəzifəmizi qeyd etmək istərdim – dövlətin, cəmiyyətin və insanın mənafeləri arasında optimal balansın tapılmasını nəzərə alaraq fəaliyyət göstərmək.

Bu vəzifəyə vətəndaşların dövlətdən müdafiə və kömək gözləntiləri və dövlət orqanlarının zəif təşəbbüsü təsir göstərir.

Vətəndaşların dövlət və cəmiyyətlə münasibətləri təkmilləşir və nəticə etibarilə onların Konstitusiya Məhkəməsinə müraciətlərinin həcmində və məzmununda da dəyişikliklər olacaqdır. Qloballaşma prosesləri bir tərəfdən müsbət dəyişikliklər, digər tərəfdən isə mütəxəssislərin və hüquqşünasların həll etməli olduğu problemləri yaradır.

Sahələrarası qanunvericiliyin tətbiqi zamanı idarə yanaşmalarının prioritetinin qorunub saxlanılması da həmçinin, qəbuledilməzdir, çünki bu, hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyinin pozulmasına gətirib çıxarır. Belə şəraitdə vətəndaşın konstitusiya müraciətinin rolu artır, çünki bu, bir tərəfdən onun öz

hüquqlarının müdafiəsinin əlavə vasitəsi kimi çıxış edir, digər tərəfdən isə qanunların konstitusion legitimliyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində vətəndaş fəallığının bariz təzahürüdür.

Həmçinin, dövlət strukturunun insanyönümlülüyünü diqqətdə saxlamaq lazımdır.

Pozuntuların və ya digər mənfi nəticələrin qarşısını almaq üçün yerlərdə qanunların potensialından istifadə etmək vacibdir. Qanun yalnız hüquqtətbiqetmədə cəza aləti kimi deyil, pozuntunun qarşısının alınması vasitəsi kimi xidmət etməlidir.

Konstitusiya nəzarətinə dair sadalanan yanaşmalar təkcə onun səmərəliliyinin təminatı deyildir. Onlar davamlı inkişafın və vətəndaşların, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının və dövlət orqanlarının səylərinin birləşməsinin təminatıdır. Konstitusiya nəzarəti üçün yalnız ədalətin bərqərar olması kifayət deyildir.

Hüququn aliliyi elə təmin olunmalıdır ki, insanın, cəmiyyətin və dövlətin müasir tələblərinə cavab versin və bununla yanaşı reallıqdan ayrılmış olmasın.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm!

Holta ZAÇAJ

President of the Constitutional Court of Albania

CONSTITUTIONAL COURT OF ALBANIA IN THE LIGHT OF JUDICIAL REFORM AND CONSTITUTIONAL AMENDMENTS – LESSON LEARNED

Dear President of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan,
Dear Colleagues of Constitutional Courts,
Ladies and gentlemen,

Being part of this Conference is an honor and a privilege and represents a great opportunity to get to know so many distinguished leaders and colleagues of constitutional courts. I hope and wish this forum will serve to connect with each other and establish valuable partnerships.

We are here guided by a joint aspiration, the respect and furtherance of rule of law and human rights. This is our ultimate mission, which allow to contribute and to provide tangible results for the people who seek constitutional justice.

In this very important occasion, I would try to highlight and underline the achievements and challenges of the Justice Reform in Albania, one of the most important transition reforms of the last decade in my country initiated in 2015.

Justice reform in Albania represents one of the country's major mile stones and steps toward an independent, impartial and accountable justice system. In this framework, new justice bodies have been established and new formulas on the composition of justice institutions have been approved aiming through these measures to strengthen their integrity, to rebuild the public trust, to combat corruption, thus accelerating the process of integration in the European Union.

Justice reform package coinsisted of numerous constitutional amendments and several laws adopted in 2016. A new specific law was approved on ensuring the integrity and professionality of judges and prosecutors through an administrative/quasi-judicial re-evaluation process called "the vetting process". The reevaluation process of judges and prosecutors was based on three components: personal assets, personal background and professionality. The judges and prosecutors who did not pass the first vetting process could submit an appeal to a special chamber of the Constitutional Court established on this specific purpose. Until now 80% of the judges and prosecutors were evaluated and halve of them did not pass the vetting process leading to a considerable number of vacancies in the judicial system. This resulted in slower judicial processes in all court levels and a considerable increase of caseload for the remaining judges and prosecutors.

In addition, in the framework of the Justice reform, a special prosecution office and a special court against corruption and organized crime were established having as their special and peculiar mandate the investigation and adjudication of corruption of high-level state officials such as the president, prime ministers, members of parliament, judges and prosecutors. Currently, there are 24 high level officials under investigation or in court proceedings. The seized property value, transferred to State's administration is above 6 Million Euros.

Regarding the Constitutional Court, the legal amendments in the framework of justice reform focused on the bench composition aiming to increase its independence and impartiality as well as the court's jurisdiction allowing a broader access to individuals claiming violations of substantive human right in addition to due process-based complaints.

The constitutional amendments changed the system of electing and appointing judges of the Constitutional Court. Whereas, members of the Constitutional Court were previously appointed by the President with the consent of the Parliament, the justice reform amendments foresee that one third (1/3) of the bench members are elected by the President, one third (1/3) by the Parliament and one third (1/3) by the Supreme Court.

The election of the candidates by each of the above-mentioned Bodies (President of the Republic, Parliament, Supreme Court) is limited to only three highest ranked candidates, which are evaluated by a collegial council called Judicial Appointment Council. This Council is composed of representatives from different judicial bodies (first instance and appeal courts, first instance and appeal prosecution offices, two judges of constitutional court and two judges of supreme court). The members of the Appointment Council, are elected only for one year. Such mechanism and formula aimed to guarantee that members to the Constitutional Court are selected and ranked based on objective and merits-based criteria.

The implementation of such new system of appointments encountered many challenges in practice. In fact, the Constitutional Court was not fully operational for almost three years, and restarted functioning with a partial bench in December 2020 and was fully completed in December 2022.

As of January 2023, the Constitutional Court has a bench composed of nine judges elected based on the justice reform package of 2016. In February 2023, the President of the Court was elected for the first time by the bench members of the Court, which was one of the novelties of the reform.

The current composition of the Constitutional Court reflects the purpose of the legal changes, and allows a combination of experiences from different fields of law due to its judges previous experience and expertise creating thus a positive premises on the much desired furtherance and development of constitutional jurisprudence aligning it with the contemporary international standards of human rights and constitutionalism.

Along with the composition, the legal changes of the justice reform in Albania also broadened the competences of the Constitutional Court regarding the review of individual complaints. Before the reform, individuals could address the Court only for due process infringements. Today, the Court has jurisdiction on individual complaints on constitutional review of any law or decree of public authority if they have a special interest for such review, or for review of final judicial decision, claiming violations of human rights and freedoms guaranteed by the Constitution,

The revised mechanism of individual complaint to the Constitutional Court guaranteed a greater protection of individuals, resulting though in a substantial increase of individual complaints.

This indicator represents also a concrete evidence of the increase of public trust in the Constitutional Court.

With the aim of meeting the public expectations and further strengthening its trust, the Constitutional Court is even more motivated and committed to exercise its constitutional function with integrity in order to effectively fulfill its mission – the respect for human dignity, fundamental rights and freedoms, consolidation of democracy and rule of law.

Thank you!

Holta ZAÇAJ

Albaniya Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri

ALBANİYA KONSTİTUSİYA MƏHKƏMƏSİ MƏHKƏMƏ İSLAHATLARI VƏ KONSTİTUSİYA DƏYİŞİKLİKLƏRİ FONUNDA – ƏLDƏ EDILMİŞ NƏTİCƏ

Hörmətli Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri!
Konstitusiya Məhkəmələrinin hörmətli həmkarları!
Xanımlar və cənablar!

Bu Konfransda iştirak etmək mənim üçün böyük şərəf, həmçinin Konstitusiya Məhkəmələrinin bir çox hörmətli rəhbərləri və həmkarları ilə görüşmək üçün əla fürsətdir. Ümid və arzu edirəm ki, bu forum qarşılıqlı əlaqələrin möhkəmlənməsinə və dəyərli tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulmasına xidmət edəcəkdir.

Biz burada ümumi bir məqsədi – qanunun aliliyi, insan hüquqlarına hörmət və dəstəyi rəhbər tuturuq. Bu məqsəd, konstitusiya ədalət mühakiməsini tələb edən insanlara töhfə verməyə və nəzərəçarpacaq nəticələr əldə etməyə imkan verir.

Ölkəmdəki çox önəmli hal ilə bağlı, 2015-ci ildə başlamış son onilliyin ən mühüm keçid islahatlarından biri olan Albaniyada Məhkəmə İslahatının nailiyyətlərini və çətinliklərini vurğulamaq istərdim.

Albaniyada məhkəmə islahatı ölkənin müstəqil, qərəzsiz və məsuliyyətli məhkəmə sisteminə doğru atılan əsas addımlardan biridir. Bu çərçivədə yeni ədalət mühakiməsi orqanları yaradılmış və bu islahatlar vasitəsilə onların bütövlüyünü möhkəmləndirmək, ictimai inamı bərpa etmək, korrupsiyaya qarşı mübarizə aparmaq və beləliklə də, Avropa İttifaqına inteqrasiya prosesini sürətləndirmək məqsədi ilə ədalət mühakiməsi orqanlarının tərkibinə dair yeni qaydalar təsdiq edilmişdir.

Məhkəmə islahatları çoxsaylı konstitusiya dəyişikliklərindən və 2016-cı ildə qəbul edilmiş bir sıra qanunlardan ibarət idi. Hakimlərin və prokurorların dürüstlüyünün və peşəkarlığının "yoxlama prosesi" adlanan inzibati/kvazimәhkәmә (Kvazimәhkәmә-mәhkәmә orqanı olmadan mәhkәmәyә yaxın funksiyanı hәyata keçirәn orqana deyilir) yenidən qiymətləndirilmə prosesi vasitəsilə təmin edilməsinə dair yeni xüsusi qanun qəbul edilmişdir. Hakimlərin və prokurorların yenidən qiymətləndirilməsi prosesi üç komponentə əsaslanır: şəxsi aktivlər (daşınar əmlak və pul vəsaitləri), şəxsi keyfiyyət və peşəkarlıq. Birinci yoxlamadan keçməyən hakim və prokurorlar Konstitusiya Məhkəməsinin bu məqsədlə yaradılmış xüsusi palatasına apellyasiya şikayəti verə bilərlər. İndiyədək hakim və prokurorların 80%-i qiymətləndirilib və onların yarısının yoxlanışdan keçməməsi məhkəmə sistemində xeyli sayda vakant yerlərin yaranmasına

səbəb olub. Bu, bütün məhkəmə instansiyalarında məhkəmə proseslərinin ləngiməsinə, digər hakim və prokurorların iş yükünün əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb oldu.

Bundan əlavə, məhkəmə islahatları çərçivəsində Prezident, baş nazirlər, parlament üzvləri, hakim və prokurorlar kimi yüksək rütbəli dövlət məmurlarının arasında korrupsiya hallarının araşdırılması və mühakimə olunması məqsədilə korrupsiya və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə üzrə xüsusi prokurorluq və xüsusi məhkəmə yaradılmışdır. Hazırda istintaq və məhkəmə icraatında 24 nəfər yüksək biliklərə malik olan məmur var. Müsadirə edilmiş əmlakın və dövlət büdcəsinə köcürülən məbləğin dəyəri 6 milyon avrodan yuxarıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinə gəlincə, məhkəmə islahatlarının tərkib hissəsi kimi qanunvericiliyə edilən dəyişikliklərdə əsas diqqət məhkəmənin müstəqilliyi və qərəzsizliyini artırmaq üçün məhkəmənin tərkibinə, o cümlədən müvafiq hüquqi prosedura əsaslanan şikayətlərdən əlavə olaraq əsas insan hüquqlarının pozulduğunu iddia edən şəxslərə daha geniş çatımlılıq imkanını təmin etmək məqsədilə məhkəmənin yurisdiksiyasına yönəlmişdir.

Konstitusiya dəyişiklikləri Konstitusiya Məhkəməsi hakimlərinin seçilməsi və təyinatı sistemini dəyişdirmişdir. Məhkəmə islahatları ilə bağlı dəyişikliklərdən əvvəl Konstitusiya Məhkəməsinin üzvlərini Parlamentin razılığı ilə Prezident təyin edirdisə, dəyişikliklərdən sonra üzvlərin üçdə biri (1/3) Prezident, üçdə biri (1/3) Parlament və qalan üçdə bir hissəsi (1/3) Ali Məhkəmə tərəfindən seçilir.

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi namizədlərin Respublika Prezidenti, Parlament, Ali Məhkəmə tərəfindən seçilməsi yalnız ən yüksək reytinqə malik üç namizədlə məhdudlaşır və onlar Hakimlərin Təyinatı Şurası (Məhkəmə Hüquq Şurası) adlanan kollegial şura tərəfindən qiymətləndirilir. Bu Şura müxtəlif məhkəmə orqanlarının nümayəndələrindən (birinci instansiya və apellyasiya məhkəmələri, birinci instansiya və apellyasiya prokurorluqları, Konstitusiya Məhkəməsinin iki hakimi və Ali Məhkəmənin iki hakimi) ibarətdir. Təyinat Şurasının üzvləri yalnız bir il müddətinə seçilir. Belə bir mexanizm və düstur Konstitusiya Məhkəməsinin üzvlərinin obyektiv və ləyaqətə əsaslanan meyarlar əsasında seçilməsi və sıralanmasını təmin etmək məqsədi daşıyır.

Bu yeni təyinat sisteminin tətbiqi təcrübədə bir çox problemlərin yaranmasına səbəb olub. Faktiki olaraq, Konstitusiya Məhkəməsi təqribən üç ilə yaxın tam fəaliyyət göstərməmiş, 2020-ci ilin dekabrında qismən tərkibdə fəaliyyətini bərpa edərək 2022-ci ilin dekabrında tam şəkildə fəaliyyətə başlamışdır.

2016-cı ilin məhkəmə islahatlarına əsasən 2023-cü ilin yanvar ayından etibarən Konstitusiya Məhkəməsinin tərkibi seçilmiş doqquz hakimdən ibarətdir. 2023-cü ilin fevralında Məhkəmə Sədrinin ilk dəfə Məhkəmənin üzvləri tərəfindən seçilməsi islahatlarda mövcud yeniliklərdən biri idi.

Konstitusiya Məhkəməsinin hazırkı tərkibi qanunvericiliyə edilən dəyişikliklərin məqsədini əks etdirərək, hakimlərin əvvəlki təcrübəsi və biliyi sayəsində hüququn müxtəlif sahələrindən olan təcrübəni birləşdirməyə imkan verir ki, bununla da konstitusiya hüququnun arzu olunan tərəqqisi və inkişafı üçün müsbət ilkin şərait yaranaraq, onu insan hüquqları və konstitusionalizmin müasir beynəlxalq standartlarına uyğunlaşdırmış olur.

Albaniyada aparılan məhkəmə islahatları ilə bağlı qanunvericiliyə edilən dəyişikliklər Konstitusiya Məhkəməsinin tərkibi ilə yanaşı, fərdi şikayətlərə baxılması ilə də Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərini genişləndirmişdir. İslahatlardan

əvvəl fərdlər yalnız müvafiq prosessual normaların pozulması ilə bağlı Məhkəməyə müraciət edə bilərdilər. Bu gün Məhkəmə fərdi şikayətlər əsasında hər hansı bir qanuna və ya dövlət orqanının normativ hüquqi aktına konstitusiya nəzarəti qaydasında yenidən baxmaq səlahiyyətinə o halda malikdir ki, Konstitusiya ilə təmin edilmiş insan hüquq və azadlıqlarının pozulmasını iddia edən yekun məhkəmə qərarına yenidən baxılması üçün xüsusi maraq olsun.

Fərdi şikayətlərin Konstitusiya Məhkəməsinə verilməsi mexanizmi fərdlərin müdafiəsinə daha çox təminat vermiş, nəticədə fərdi şikayətlərin əhəmiyyətli dərəcədə artması ilə nəticələnmişdir.

Bu göstərici eyni zamanda əhalinin Konstitusiya Məhkəməsinə etimadının artmasının konkret sübutudur.

İctimaiyyətin gözləntilərini doğrultmaq və etimadını daha da gücləndirmək məqsədi ilə Konstitusiya Məhkəməsi – insan ləyaqətinə, əsas hüquq və azadlıqlarına hörmət edilməsi, demokratiyanın və qanunun aliliyinin möhkəmləndirilməsi kimi üzərinə düşən missiyanı səmərəli şəkildə yerinə yetirmək üçün konstitusiya nəzarəti qaydasının vicdanla yerinə yetirilməsinə daha da həvəsli və sadiqdir.

Təşəkkür edirəm!

Алла БОДАК

Судья Конституционного Суда
Республики Беларусь,
кандидат юридических наук, доцент

КОНСТИТУЦИОННЫЙ КОНТРОЛЬ: КОНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Уважаемые коллеги!
Уважаемые участники конференции!

Позвольте от имени Конституционного Суда Республики Беларусь сердечно поздравить Конституционный Суд Азербайджанской Республики с 25-летним юбилеем.

Желаю всем судьям Конституционного Суда, работникам аппарата Конституционного Суда крепкого здоровья, благополучия, дальнейшей плодотворной деятельности по обеспечению верховенства Конституции Азербайджанской Республики, защите основных прав и свобод граждан, укреплению конституционного правопорядка.

1. Современное конституционное развитие подтверждает, что фундаментальные конституционные положения обладают наряду с нормативно-правовым содержанием высоким уровнем политико-идеологических, нравственно-этических, социокультурных начал конкретно-исторического характера. Система ценностей, составляющих обязательные элементы конституционализма, находит легитимное нормативное закрепление в Конституции и реализуется посредством правового регулирования общественных отношений.

Конституционный Суд Республики Беларусь в послании Президенту и палатам Национального собрания Республики Беларусь о состоянии конституционной законности в Республике Беларусь, принятом 14 марта 2023 г., отметил значительную роль конституционализации права в укреплении конституционного правопорядка в современных условиях.

Конституционализация права обеспечивается законодательством, основанным на верховенстве и прямом действии Конституции как определяющем факторе гармоничного и устойчивого развития общества и государства, а также соблюдением конституционно-правового режима правоприменения.

Правовые механизмы, гарантирующие воплощение конституционных положений в жизнь, предопределены верховенством и прямым действием Конституции.

Посредством утверждения верховенства Конституции, конституционных ценностей в нормотворчестве и правоприменении осуществляется конституционализация общественных отношений, устанавливается режим конституционной

законности, при котором государство, все его органы и должностные лица, а также организации и граждане действуют на основе и в соответствии с Конституцией, а право как важнейший социальный регулятор обеспечивает достижение целей и решение задач, определенных Основным Законом государства.

Прямое действие Конституции обусловливает интеграцию конституционной модели организации общественных отношений в социальную практику как непосредственно, так и путем выработки на законодательном уровне правовых механизмов для полной реализации гражданами закрепленных в Конституции прав и свобод, а также непосредственное применение конституционных норм всеми правоприменительными органами путем их индивидуализации с учетом жизненной ситуации, требующей разрешения применительно к конкретному субъекту правоотношения.

При осуществлении правового регулирования общественных отношений от нормотворческих органов требуются последовательная и системная реализация и развитие конституционных принципов и ценностей в целях легитимности и социальной приемлемости нормативных правовых актов

2. Важная роль в процессе приведения законодательства в соответствие с положениями Конституции принадлежит в настоящее время органам конституционного контроля, наделяемым для реализации данной задачи соответствующими полномочиями:

• разъяснять содержание положений Конституции;

• оценивать соответствие Конституции нормативных правовых актов и практики их применения;

• выявлять пробелы и иные дефекты правового регулирования;

• устанавливать конституционно-правовой смысл правового регулирования и др.

Конституционализация законодательства под влиянием решений конституционных судов является одной из наиболее отчетливых тенденций последних десятилетий. Эти тенденции обусловлены общественной значимостью вопросов, рассматриваемых конституционными судами, включая существенные проблемы в правовой системе или конституционные конфликты, а также особыми правовыми последствиями решений конституционных судов. Исходя из предназначения института конституционного контроля в государстве конституционные суды при реализации всех своих полномочий стремятся способствовать, чтобы развитие законодательства и правоприменительной практики складывалось в конституционно-правовом русле.

Развитие конституционного контроля в Республике Беларусь свидетельствует о закономерном и поступательном возрастании роли Конституционного Суда Республики Беларусь в конституционализации национального законодательства.

3. 27 февраля 2022 г. на республиканском референдуме были приняты изменения в Конституцию Республики Беларусь. Скорректированы преамбула и 85 статей Конституции, включено 11 новых статей, исключены 2 статьи.

Существенные изменения претерпели положения о конституционном контроле. Обновленная Конституция Республики Беларусь уточнила некоторые полномочия Конституционного Суда, предусмотренные ранее действовавшим правовым регулированием, а также установила ряд новых полномочий:

3.1. расширен круг государственных органов, наделенных правом вносить Конституционному Суду предложения о даче заключения о соответствии

Конституции законов, указов Президента, постановлений Совета Министров, нормативных правовых актов других государственных органов. Помимо Президента, Палат Парламента, Верховного Суда и Правительства Республики Беларусь, таким полномочием наделен Президиум Всебелорусского народного собрания, высшего представительного органа народовластия Республики Беларусь, определяющего стратегические направления развития общества и государства, обеспечивающего незыблемость конституционного строя, преемственность поколений и гражданское согласие;

3.2. вместо обязательного введен факультативный предварительный контроль конституционности законов. Предложение о даче заключения о соответствии Конституции закона, принятого Национальным собранием, представленного в установленном порядке на подпись Президенту Республики Беларусь, вправе внести в Конституционный Суд Президент.

Конституционный Суд, реализуя полномочия по контролю за конституционностью нормативных правовых актов в государстве, в том числе в порядке осуществления предварительного контроля законов, принятых Парламентом, утверждает верховенство Конституции, раскрывает и развивает регулятивный потенциал конституционных принципов и норм для правовой системы страны.

Конституционный Суд в указанном выше Послании от 14 марта 2023 г. отметил, что принятые Парламентом законы, относящиеся к конституционному законодательству, до их подписания Президентом следует, как правило, направлять в Конституционный Суд для проверки их конституционности;

3.3. Конституционный Суд наделен таким значимым полномочием, как официальное толкование Конституции (ранее этим правом был наделен Парламент), что укрепляет статус Конституционного Суда как органа, формирующего конституционную доктрину государства;

3.4. установлено полномочие Конституционного Суда осуществлять по предложению Президента предварительный контроль конституционности проектов законов о внесении изменений в Конституцию.

Таким образом, на конституционном уровне определено, что если изменения в текст Конституции вносятся законом, который принимает Парламент, то проект закона по предложению Президента проверяется Конституционным Судом. Это свидетельствует о повышении роли Конституционного Суда в процессе конституционных преобразований.

4. Конституционализация законодательства обеспечивается осуществлением не только абстрактного конституционного контроля, не связанного с правоприменением, но и конкретного конституционного контроля.

Обновленной Конституцией предусмотрена возможность граждан обращаться в Конституционный Суд с жалобами на нарушения конституционных прав и свобод вследствие применения в конкретном деле, по их мнению, не соответствующих Конституции законов, если исчерпаны все другие средства судебной защиты.

Институт конституционной жалобы является не только важнейшей юридической гарантией обеспечения права конкретного гражданина на судебную защиту, но и способствует повышению уровня защищенности конституционных прав и свобод человека и гражданина.

На упреждение неконституционного правоприменения направлено полномочие Конституционного Суда проверять по запросам судов конституционность норма-

тивных правовых актов, подлежащих применению при рассмотрении судами конкретных дел.

5. Предусмотренные обновленной Конституцией Республики Беларусь полномочия Конституционного Суда направлены на защиту конституционного строя и демократических устоев государства и общества, обеспечение конституционных прав и свобод личности, укрепление конституционной законности в стране, развитие доктрины современного конституционализма, конституционализацию законодательства и правоприменительной практики, формирование конституционно ориентированного правосознания граждан и должностных лиц.

Конституционного Суда при осуществлении конституционного правосудия выявляет и раскрывает содержание конституционных ценностей, принципов и норм, ориентирует уполномоченные государственные органы на развитие в законодательстве многогранного содержания Конституции, недопустимость искажения в законодательстве конституционных положений, в необходимых случаях указывает на необходимость осуществления нового либо дополнительного правового регулирования общественных отношений в конкретных сферах жизнедеятельности.

Последовательное осуществление конституционализации законодательства способствует повышению эффективности деятельности органов публичной власти, обеспечивает качественное состояние конституционного правопорядка в государстве.

Спасибо за внимание!

Alla BODAK

Belarus Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi,
hüquq elmləri namizədi, dosent

KONSTİTUSİYA NƏZARƏTİ: QANUNVERİCİLİYİN KONSTİTUSİYALAŞDIRILMASI

Hörmətli həmkarlar!
Hörmətli konfrans iştirakçıları!

İcazə verin, Belarus Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi adından Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsini 25 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edim.

Konstitusiya Məhkəməsinin bütün hakimlərinə, Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının əməkdaşlarına möhkəm cansağlığı, firavanlıq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsi, vətəndaşların əsas hüquq və azadlıqlarının qorunması, konstitusiya hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində bundan sonra da səmərəli fəaliyyət göstərilməsini arzulayıram.

1. Konstitusiyanın müasir inkişafı təsdiq edir ki, fundamental Konstitusiya müddəaları normativ hüquqi məzmunla yanaşı, yüksək səviyyədə konkret tarixi xarakterli siyasi-ideoloji, əxlaqi-etik, sosial-mədəni əsaslara malikdir. Konstitusionalizmin məcburi elementlərini təşkil edən dəyərlər sistemi öz hüquqi-normativ təsbitini Konstitusiyada tapır və ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi yolu ilə həyata keçirilir.

Belarus Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi, Belarus Respublikası Prezidentinə və Milli Məclisinin palatalarına Belarus Respublikasında 14 mart 2023-cü ildə qəbul edilmiş Konstitusiya qanununun vəziyyəti barədə müraciətində, müasir şəraitdə Konstitusiya hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsində hüququn konstitusiyalaşdırılmasının əhəmiyyətli rolunu qeyd etdi.

Hüququn konstitusiyalaşdırılması cəmiyyətin və dövlətin ahəngdar və davamlı inkişafının müəyyənedici amili kimi, Konstitusiyanın aliliyinə və birbaşa tətbiqinə, habelə hüquqtətbiqetmənin konstitusiya-hüquqi rejiminə riayət olunmasına əsaslanan qanunvericiliklə təmin edilir.

Konstitusiya müddəalarının həyata keçirilməsini təmin edən hüquqi mexanizmlər Konstitusiyanın aliliyi və birbaşa tətbiqi ilə əvvəlcədən müəyyən edilmişdir.

Konstitusiyanın aliliyinin, Konstitusiya dəyərlərinin normayaratma və hüquqtətbiqetmədə təsbit edilməsi yolu ilə ictimai münasibətlərin konstitusiyalaşdırılması həyata keçirilir, dövlətin, onun bütün orqanlarının və vəzifəli şəxslərinin, habelə təşkilatların və

vətəndaşların konstitusiya əsasında və uyğun olaraq hərəkət etdiyi Konstitusiya qanuniliyi rejimi qurulur və ən vacib ictimai tənzimləyici kimi hüquq dövlətin Əsas Qanunu ilə müəyyən edilmiş məqsədlərə çatmağı və problemlərin həllini təmin edir.

Konstitusiyanın birbaşa tətbiqi, vətəndaşların Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqları tam həyata keçirməsi üçün həm birbaşa, həm də qanunvericilik səviyyəsində hüquqi mexanizmlərin hazırlanması yolu ilə ictimai münasibətlərin təşkili üzrə Konstitusiya modelinin sosial praktikaya inteqrasiyasını, habelə Konstitusiya normalarının bütün hüquqtətbiqetmə orqanları tərəfindən hüquq münasibətlərinin konkret subyektinə münasibətdə həll yolunu tələb edən həyat vəziyyətini nəzərə almaqla fərdiləşdirmək yolu ilə birbaşa tətbiqini müəyyənləşdirir.

İctimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsini həyata keçirərkən normativ hüquqi aktların qanuniliyi və sosial məqbulluğu məqsədilə normayaratma orqanlarından Konstitusiya prinsiplərinin və dəyərlərinin ardıcıl və sistemli şəkildə həyata keçirilməsi və inkişafı tələb olunur.

2. Qanunvericiliyin Konstitusiyanın müddəalarına uyğunlaşdırılması prosesində mühüm rol hazırda bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün müvafiq səlahiyyətlərə malik olan konstitusiya nəzarəti orqanlarına aiddir:

• Konstitusiyanın müddəalarının məzmununu izah etmək;

• normativ-hüquqi aktların və onların tətbiqi praktikasının Konstitusiyaya uyğunluğunu qiymətləndirmək;

• hüquqi tənzimləmənin boşluqlarını və digər qüsurlarını müəyyənləşdirmək;

• hüquqi tənzimlənmənin konstitusiya-hüquqi mənasını müəyyənləşdirmək və s.

Konstitusiya məhkəmələrinin qərarlarının təsiri altında qanunvericiliyin konstitusiyalaşdırılması son onilliklərin ən aydın tendensiyalarından biridir. Bu tendensiyalar hüquq sistemindəki əhəmiyyətli problemlər və ya Konstitusoya mübahisələri də daxil olmaqla konstitusiya məhkəmələri tərəfindən baxılan məsələlərin, habelə Konstitusiya məhkəmələrinin qərarlarının xüsusi hüquqi nəticələri ilə əlaqədardır. Dövlətdəki konstitusiya nəzarəti institutunun məqsədinə əsaslanaraq, konstitusiya məhkəmələri bütün səlahiyyətlərini həyata keçirərkən qanunvericiliyin və hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin Konstitusiya və hüquqi istiqamətdə inkişaf etməsinə kömək etməyə çalışırlar.

Belarus Respublikasında konstitusiya nəzarətinin inkişafı milli qanunvericiliyin konstitusiyalaşdırılmasında Belarus Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rolunun məntiqi və irəliləyən artımını göstərir.

3. 27 fevral 2022-ci ildə Respublika referendumunda Belarus Respublikasının Konstitusiyasına dəyişikliklər qəbul edildi. Konstitusiyanın preambula və 85 maddəsi düzəldilib, 11 yeni maddə daxil edilib, 2 maddə çıxarılıb.

Konstitusiya nəzarəti ilə bağlı müddəalar əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qaldı. Belarus Respublikasının yenilənmiş Konstitusiyası Konstitusiya Məhkəməsinin əvvəl qüvvədə olan hüquqi tənzimləmə ilə nəzərdə tutulmuş bəzi səlahiyyətlərini dəqiqləşdirdi və bir sıra yeni səlahiyyətlər təyin etdi:

3.1. Konstitusiya Məhkəməsinə qanunların, Prezident fərmanlarının, Nazirlər Kabinetinin qərarlarının, digər dövlət orqanlarının normativ-hüquqi aktlarının Konstitusiyaya uyğunluğu barədə rəy vermək üçün təkliflər irəli sürmək hüququ olan dövlət orqanlarının dairəsi genişləndirilmişdir. Belarus Respublikasının Prezidenti, Parlament Palataları, Ali Məhkəməsi və Hökuməti ilə yanaşı, Ümumbelarus Xalq Məclisinin Rəyasət Heyətinə, cəmiyyətin və dövlətin inkişafının strateji istiqamətlərini

müəyyənləşdirən, konstitusiya quruluşunun toxunulmazlığını, nəsillərin bir-birini əvəz etməsini və vətəndaş razılığını təmin edən, Belarus Respublikasında xalq hakimiyyətinin ən yüksək nümayəndəli orqanına bu səlahiyyət verilmişdir.

3.2. Qanunların Konstitusiyaya uyğunluğuna məcburi nəzarət əvəzinə, fakultativ ilkin nəzarət tətbiq edilmişdir. Milli Məclis tərəfindən qəbul edilən və müəyyən edilmiş qaydada imzalanması üçün Belarus Respublikasının Prezidentinə təqdim edilən qanunun Konstitusiyaya uyğunluğu barəsində rəy verilməsi üçün təklif Konstitusiya Məhkəməsinə Prezident tərəfindən təqdim edilə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsi, dövlətdə normativ hüquqi aktların, o cümlədən ilkin nəzarətin həyata keçirilməsi qaydasında parlament tərəfindən qəbul edilmiş qanunların Konstitusiyaya uyğunluğuna nəzarət etmək səlahiyyətlərini həyata keçirərək, Konstitusiyanın üstünlüyünü təsdiqləyir və ölkənin hüquq sistemi üçün konstitusiya prinsipləri və normalarının tənzimləmə potensialını ortaya qoyur və inkişaf etdirir.

Konstitusiya Məhkəməsi, yuxarıda göstərilən 14 mart 2023-cü il tarixli Müraciətdə, Parlamentin Konstitusiya qanunvericiliyinə dair qəbul etdiyi qanunların Prezident tərəfindən imzalanmazdan əvvəl, konstitusiyaya uyğunluğunu yoxlamaq üçün bir qayda olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinə göndərilməli olduğunu qeyd etmişdir;

3.3. Konstitusiya Məhkəməsinə Konstitusiyanın rəsmi təfsiri kimi əhəmiyyətli səlahiyyət (əvvəllər bu hüquqa Parlament sahib olmuşdur) verilir ki, bu da Konstitusiya Məhkəməsinin dövlətin konstitusiya doktrinasını formalaşdıran orqan statusunu gücləndirir;

3.4. Konstitusiya Məhkəməsinin Prezidentin təklifi ilə Konstitusiyaya dəyişikliklər edilməsi haqqında qanun layihələrinin Konstitusiyaya uyğunluğuna ilkin nəzarəti həyata keçirmək səlahiyyəti müəyyən edilmişdir.

Beləliklə, konstitusiya səviyyəsində müəyyən edilir ki, Konstitusiyanın mətninə dəyişikliklər Parlamentin qəbul etdiyi qanunla edilərsə, Prezidentin təklifi ilə qanun layihəsi Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən yoxlanılır. Bu, Konstitusiya dəyişiklikləri prosesində Konstitusiya Məhkəməsinin rolunun artdığını göstərir.

4. Qanunvericiliyin konstitusiyalaşdırılması yalnız hüquqtətbiqetmə ilə əlaqəli olmayan mücərrəd konstitusiya nəzarətinin deyil, həm də konkret konstitusiya nəzarətinin həyata keçirilməsi ilə təmin edilir.

Yenilənmiş Konstitusiya vətəndaşların bütün digər məhkəmə müdafiə vasitələri tükəndiyi halda Konstitusiya Məhkəməsinə, onların fikrincə, Konstitusiyaya uyğun olmayan qanunların müəyyən bir işdə tətbiqi səbəbindən konstitusiya hüquq və azadlıqlarının pozulmasına dair şikayətlərlə müraciət etmək imkanını təmin edir.

Konstitusiya şikayəti institutu yalnız müəyyən bir vətəndaşın məhkəmə müdafiəsi hüququnu təmin etmək üçün ən vacib hüquqi təminat deyil, həm də insan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi səviyyəsini artırmağa kömək edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin məhkəmələrin tələbi ilə məhkəmələr tərəfindən konkret işlərə baxılarkən tətbiq ediləcək normativ hüquqi aktların Konstitusiyaya uyğunluğunu yoxlamaq səlahiyyəti konstitusiyaya zidd hüquqtətbiqetmənin aparılmasına qarşı yönəlmişdir.

5. Belarus Respublikasının yenilənmiş Konstitusiyasında nəzərdə tutulmuş Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətləri dövlətin və cəmiyyətin konstitusiya “quruluşunu və demokratik əsaslarını qorumaq, şəxsiyyətin konstitusiya hüquq və azadlıqlarını təmin etmək, ölkədə konstitusiya qanunçuluğunu gücləndirmək, müasir konstitusionalizm doktrinasını inkişaf etdirmək, qanunvericilik və hüquq tətbiqetmə təcrübəsini

konstitusiyalaşdırmaq, vətəndaşlarda və vəzifəli şəxslərdə Konstitusiyaya yönümlü hüquqi şüur formalaşdırmaq məqsədi daşıyır.

Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiya ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində Konstitusiya dəyərlərinin, prinsip və normalarının məzmununu müəyyənləşdirir və açıqlayır, səlahiyyətli dövlət orqanlarını qanunvericilikdə Konstitusiyanın çoxşaxəli məzmununu inkişaf etdirməyə yönəldir, qanunvericilikdə Konstitusiya müddəalarının təhrif edilməsinin yolverilməzliyi, zəruri hallarda həyatın müəyyən sahələrində sosial münasibətlərin yeni və ya əlavə hüquqi tənzimlənməsinin həyata keçirilməsinin zəruriliyini təsbit edir.

Qanunvericiliyin konstitusiyalaşdırılmasının ardıcıl həyata keçirilməsi dövlət orqanlarının səmərəliliyinin arıtırlmasına kömək edir, dövlətdə konstitusiya hüquq qaydasının keyfiyyətli vəziyyətdə olmasını təmin edir.

Diqqətiniz üçün təşəkkür edirik!

Prof. Dr. Anwar USMAN

Chief Justice of the Constitutional Court
of the Republic of Indonesia

THE ROLE OF HUMAN RIGHTS AND THE RULE OF LAW IN FOSTERING LEGISLATION DEVELOPMENT IN INDONESIA

Bismillahirahmanirahim,
Assalamu'alaikum Wa Rahmatullahi Wa Barakatuh,
Peace be upon us all,

• His Excellency, President of the Constitutional Court of Azerbaijan, Mr. Farhad Abdullayev and Deputy Chairman Mrs. Sona Salmanova, and also Excellencies Judges of Constitutional Court of Azerbaijan;

• Your Excellencies, Chief Justice and Justices of the Constitutional Court and delegates;

• All participants of the International Conference.

First, I would like to thank His Excellency Mr. Farhad Abdullayev, the Chairman of the Constitutional Court of Azerbaijan, for organizing this Conference. On this opprtunity, I would also like to congratulate the Constitutional Court of Azerbaijan for its 25th Anniversary. I am convince that the Constitutional Court of Azerbaijan will be more success in upholding the Constitution for the greatest of the nation.

Excellencies, Ladies and gentlemen,

Today, I stand before you to share a presentation that holds significance not only for the people of Indonesia but for all those who believe in the power of constitutional norms and the progression of legislation. The subject of my presentation is "The Role Of Human Rights and The Rule Of Law In Fostering Legislation Development In Indonesia"

Indonesia, as a country that known for its rich cultural heritage, diverse population, and vibrant democracy, has made significant strides in its legislative journey. As a nation, we have recognized the importance of upholding the principles enshrined in our Constitution, which serves as the fundament of our legal system. Through applying constitutional norms, we have witnessed the steady progression of legislation that seeks to promote justice, equality, and the overall well-being of our citizens.

The first crucial aspect in the progression of legislation lies in understanding the essence of constitutional norms. These norms act as guiding principles derived from the Constitution that provide a framework for creating, interpreting, and implementing laws. They ensure the legislation is consistent with our Constitution's fundamental

values and principles. By adhering to these norms, we can ensure that our laws align with the aspirations and rights of the Indonesian people.

One of the fundamental constitutional norms that have played a pivotal role in the progression of legislation is the principle of human rights. As a signatory to various international human rights instruments, Indonesia recognizes the importance of protecting and promoting every individual's inherent dignity and rights. Through the application of this norm, we have witnessed the enactment of laws that safeguard the rights of marginalized communities, promote gender equality, and protect freedom of speech and expression.

Furthermore, the principle of the rule of law has been instrumental in shaping the legislative landscape of Indonesia. The rule of law ensures that no one, including the government, is above the law and that all individuals are subject to the same legal framework. It provides a solid foundation for a just and equitable society. By applying this norm, we have witnessed the establishment of an independent judiciary, the separation of powers, and the enactment of laws that promote transparency, accountability, and good governance.

In addition to these fundamental norms, the principle of constitutional review has played a vital role in the progression of legislation in Indonesia. The Constitutional Court, as the guardian of our Constitution, has the power to review laws and regulations to ensure their conformity with the Constitution. This judicial mechanism has allowed citizens and institutions to challenge unconstitutional laws, leading to the amendment or repeal of legislation inconsistent with constitutional norms. Through this process, we have witnessed the evolution of laws that harmonize with our constitutional principles.

It is important to note that the progression of legislation through the application of constitutional norms is an ongoing process. As our society evolves, new challenges and issues require legislative responses. It is through a constant evaluation and adaptation of our laws that we can ensure they remain relevant, just, and in line with the changing needs of our citizens.

However, it has its challenges. The journey often met obstacles, including resistance to change, vested interests, and a need for more awareness about constitutional norms. Overcoming these challenges requires the collective effort of all stakeholders – the government, judiciary, civil society, and the people at large. By fostering a culture of constitutionalism and promoting legal literacy, we can empower individuals to actively participate in the legislative process and contribute to the progression of legislation.

In conclusion, the progression of legislation through the application of constitutional norms is a testament to the commitment of the Indonesian people to uphold justice, equality, and the principles enshrined in our Constitution. Through these norms, we can ensure the laws of our land are in harmony with the aspirations of our citizens and promote a just and inclusive society.

Thank you for your attention, and may God bless us always.

Wassalamu‘alaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, and

Good morning.

Prof. dr. Ənvər USMAN

İndoneziya Konstitusiya Məhkəməsinin sədri

İNDONEZİYADA QANUNVERİCİLİYİN İNKİŞAFININ TƏŞVİQİNDƏ İNSAN HÜQUQLARININ VƏ QANUNUN ALİLİYİNİN ROLU

• Zati-aliləri, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri cənab Fərhad Abdullayev və sədr müavini Sona Salmanova, habelə Azərbaycanın Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri!

• Zati-aliləri, konstitusiya məhkəmələrinin sədrləri, hakimləri və nümayəndələr!

• Beynəlxalq Konfransın bütün iştirakçıları!

Öncə bu Konfransın təşkilinə görə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Zati-aliləri cənab Fərhad Abdullayevə təşəkkürümü bildirirəm. Bu fürsətdən istifadə edərək mən Azərbaycanın Konstitusiya Məhkəməsini 25 illik yubileyi münasibətilə təbrik etmək istəyirəm. Əminəm ki, Azərbaycanın Konstitusiya Məhkəməsi xalq üçün Konstitusiyanın müdafiəsində daha çox uğur qazanacaq.

Zati-aliləri, xanımlar və cənablar!

Bu gün mən təkcə İndoneziya xalqı üçün deyil, konstitusiya normalarının qüvvəsinə və qanunvericiliyin inkişafına inananların hamısı üçün əhəmiyyət kəsb edən bir çıxış ilə bölüşmək məqsədilə sizin qarşınızdayam. Çıxışımın mövzusu "İndoneziyada qanunvericiliyin inkişafının təşviqində insan hüquqlarının və qanunun aliliyinin rolu"dur.

Zəngin mədəni irsi, müxtəlif əhalisi və canlı demokratiyası ilə tanınan bir ölkə kimi İndoneziya qanunvericilik yolunda mühüm addımlar atmışdır. Biz bir xalq olaraq hüquq sistemimizin əsasını təşkil edən Konstitusiyamızda təsbit olunmuş prinsiplərə əməl etməyin mühümlüyünü dərk etmişik. Konstitusiya normalarını tətbiq etməklə biz, ədaləti, bərabərliyi və vətəndaşlarımızın bütövlükdə rifahını təşviq etməyə çalışan qanunvericiliyin davamlı inkişafının şahidi olduq.

Qanunvericiliyin tərəqqisində birinci həlledici aspekt konstitusiya normalarının mahiyyətinin dərk edilməsindən ibarətdir. Bu normalar qanunların yaradılması, şərhi və həyata keçirilməsini təmin edən Konstitusiyadan irəli gələn rəhbər prinsiplər kimi çıxış edir. Onlar qanunvericiliyimizin Konstitusiyanın əsas dəyər və prinsiplərinə uyğun olmasını təmin edirlər. Bu normalara riayət etməklə qanunlarımızın İndoneziya xalqının istək və hüquqlarına uyğun olmasını təmin edə bilərik.

Qanunvericiliyin inkişafında əsas rol oynayan konstitusiya normalarından biri də insan hüquqları prinsipidir. Müxtəlif beynəlxalq insan hüquqları ilə bağlı sənədləri imzalayan İndoneziya hər bir insanın özünəməxsus ləyaqətini və hüquqlarını qorumaq və habelə təşviq etməyin mühümlüyünü qəbul edir. Bu normanın tətbiqi ilə biz təcrid

olunmuş icmaların hüquqlarını qoruyan, gender bərabərliyini təşviq edən, söz və ifadə azadlığını müdafiə edən qanunların qəbul edilməsinin şahidi olduq.

Bundan əlavə, qanunun aliliyi prinsipi İndoneziyanın qanunvericiliyinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Qanunun aliliyi heç kimin, o cümlədən hökumətin qanundan üstün olmadığını və bütün şəxslərin eyni hüquqlara malik olmasını təmin edir. O, ədalətli və bərabər hüquqlu cəmiyyət üçün möhkəm təməl təmin edir. Bu normanı tətbiq etməklə biz müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin yaradılmasının, səlahiyyətlərin bölünməsinin və şəffaflığı, hesabatlılığı, düzgün idarəetməni təşviq edən qanunların qəbul edilməsinin şahidi olduq.

Konstitusiya nəzarəti prinsipi bu fundamental normalara əlavə olaraq İndoneziyanın qanunvericiliyinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyamızın qoruyucusu kimi qanunların və normativ hüquqi aktların Konstitusiyaya uyğunluğunu təmin etmək üçün onlara nəzarət etmək səlahiyyətinə malikdir. Bu məhkəmə mexanizmi vətəndaşlara və qurumlara konstitusiya ilə ziddiyyət təşkil edən qanunlarla əlaqədar məhkəməyə müraciət etmək imkanı verib və bu, konstitusiyaya zidd olan normaların dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu proses vasitəsilə biz konstitusiya prinsiplərimizə uyğun gələn qanunların inkişaf etməsinin şahidi olduq.

Qeyd etmək lazımdır ki, konstitusiya normalarının tətbiqi yolu ilə qanunvericiliyin inkişafı davamlı prosesdir. Cəmiyyətimiz inkişaf etdikcə, yeniliklər və problemlər qanunvericilikdə öz həllini tapmalıdır. Qanunlarımızın daimi qiymətləndirilməsi və uyğunlaşdırılması vasitəsilə biz onların aktual, ədalətli və vətəndaşlarımızın dəyişən ehtiyaclarına uyğun olmasını təmin edə bilərik.

Lakin onun öz problemləri var. O tez-tez maneələrə, o cümlədən dəyişikliklərə müqavimət göstərməyə, mənafeləşdirmə maraqlarına və konstitusiya normaları haqqında məlumatlılığın artırılmasının zəruriliyinə rast gəlinirdi. Bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün bütün maraqlı tərəflərin – hökumətin, məhkəmə sisteminin, vətəndaş cəmiyyətinin və xalqın birgə səy göstərməsi lazımdır. Konstitusionalizm mədəniyyətini inkişaf etdirmək və hüquqi savadlılığı təşviq etməklə biz insanlara qanunvericilik prosesində fəal iştirak etmək və qanunvericiliyin tərəqqisinə töhfə vermək imkanı verə bilərik.

Çıxışımın sonunda qeyd etmək istərdim ki, konstitusiya normalarının tətbiqi yolu ilə qanunvericiliyin inkişafı Indoneziya xalqının ədalətin, bərabərliyin və Konstitusiyamızda təsbit edilmiş prinsiplərin təmin edilməsi işinə sadiqliyinin sübutudur. Bu normaların köməyi ilə biz ölkəmizin qanunlarının vətəndaşlarımızın arzularına uyğunluğunu təmin edərək ədalətli və inklüziv cəmiyyətin yaradılmasına kömək göstərə bilərik.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Allah bizi hər zaman qorusun.

Мирза-Улугбек АБДУСАЛАМОВ

Председатель Конституционного суда
Республики Узбекистан,
Заслуженный юрист
Республики Узбекистан

КОНСТИТУЦИОННАЯ РЕФОРМА И НОВЫЙ ЭТАП РАЗВИТИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Уважаемые участники международной конференции!
Дорогие коллеги! Дамы и господа!

Я искренне рад приветствовать вас на сегодняшней международной конференции, посвященной 25-летию Конституционного Суда Азербайджанской Республики!

Позвольте поздравить наших коллег, представителей Конституционного суда Азербайджанской Республики с этой знаменательной датой.

Хочу также, выразить глубокую признательность – господину Фархаду Абдуллаеву за приглашение и предоставленную возможность участия в работе конференции!

Закономерно, что каждое государство, определяя собственный курс развития, закрепляет в Конституции самые важные принципы обеспечения прав и свобод человека, государственное устройство.

Конституция должна сплотить людей, чтобы все граждане могли видеть в ней свои мечты и желания, права и интересы, образно говоря — решение своих проблем.

Вместе с тем она должна соответствовать изменяющимся мировым и внутренним реалиям. Как следствие, внесение изменений и поправок в Конституцию, обусловлено развитием общества и политики.

Примером последовательности конституционных реформ, является опыт Узбекистана. Так, 30 апреля этого года в нашей стране прошел референдум по новой Конституции Узбекистана. Граждане нашей страны более чем 90 % голосов сделали свой выбор в определении будущего страны, приняв новую редакцию Конституции Республики Узбекистан.

Уважаемые участники конференции!

Позвольте вкратце проинформировать вас о сути конституционной реформы в Узбекистане, целью которой определено дальнейшее повышение благосостояния нашего народа на основе принципа «Во имя достоинства человека», «Новый Узбекистан – социальное государство».

В ходе всенародных обсуждений проекта Конституционного закона, поступило более двухсот предложений, на их основе проект дорабатывался и совершенствовался. Каждое четвертое предложение нашло свое отражение в проекте.

Таким образом, 65 процентов текста Основного закона было обновлено на основе предложений нашего народа, положения о правах и свободах человека увеличились в три с половиной раза. Количество статей Конституции увеличилось с 128 до 155, норм – с 275 до 434.

Активное участие в разработке проекта широкой общественности, политических партий, общественных организаций, представителей экспертных и научных кругов, интеллигенции, дает основание для вывода, что Основной закон страны стал поистине народным.

С учетом особой важности для страны принятия обновленной Конституции нижняя палата парламента принял решение обратиться в Конституционный суд с запросом об определение конституционности постановления Законодательной палаты Олий Мажлиса о назначения референдума по вопросу принятия проекта Конституции Республики Узбекистан в новой редакции.

На состоявшемся 13 марта 2023 года заседании Конституционным судом был рассмотрен вопрос о соответствии Конституции Республики Узбекистан Постановления Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан «О проведении референдума Республики Узбекистан по проекту Конституционного закона Республики Узбекистан «О Конституции Республики Узбекистан».

При изучения этого вопроса Конституционный суд обратил внимание на следующие вопросы:

соблюдение Законодательной палатой Олий Мажлиса Республики Узбекистан установленного порядка принятия проекта Конституционного закона «О Конституции Республики Узбекистан»;

соблюдение порядок назначения референдума;

наличие в проекте выносимого на референдум Конституционного закона Республики Узбекистан «О Конституции Республики Узбекистан» вопросов, которые не могут быть предметом референдума.

После всестороннего изучения и анализа указанных вопросов, Конституционный суд признал Постановление Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан «О проведении референдума Республики Узбекистан по проекту Конституционного закона Республики Узбекистан «О Конституции Республики Узбекистан» соответствующим Конституции Республики Узбекистан.

Конституционный суд в своем решение обратил внимания на тот факт, что принятие Конституции Республики Узбекистан путем проведения референдума практикуется впервые в истории страны. Референдум является непосредственным выражением воли народа, решения, принятые на референдуме, высшей юридической силой. Опираясь на эти конституционные принципы, Конституционный суд признал, что отнесение Законодательной палатой Олий Мажлиса принятия Конституции к волеизъявлению народа служит реализации конституционного принципа народовластия.

Уважаемые коллеги!

Пользуясь случаем, хочу остановиться на основных положениях обновленной Конституции.

Первое, в Конституции втрое увеличены нормы, содержащие социальные обязательства государства, что является свидетельством того, что сильная социальная защита остается важным направлением государственной политики.

Второе, усилены конституционные гарантии прав и свобод человека. Обеспечение прав и свобод человека определены высшей обязанностью государства. Предусмотрено, что человеческое достоинство и честь неприкосновенны и ничто не может быть основанием для их попрания.

Конституция устанавливает, что возникающие в законодательстве неясности между гражданином и органами государственной власти подлежат толкованию в пользу гражданина, а правовые меры должны быть достаточными и соразмерными для достижения правовой цели.

Третье, в обновленной Конституции закреплен принцип её прямого действия, как средства реализации гражданами своих прав и свобод, опираясь исключительно на Конституцию.

Четвертое, принципиально новым условием обеспечения неприкосновенности частной жизни и конституционных прав и свобод личности, является закрепление в Конституции гарантии о том, что судимость лица и вытекающие из этого правовые последствия не могут быть основанием для ограничения прав его родственников.

Пятое, отдельной главой в Конституции вынесены вопросы молодежи, что является свидетельством того, что молодежная политика, способствующая молодежи полноценно проявить себя в жизни, является приоритетом в Новом Узбекистане.

Шестое, в условиях экологических угроз и природоохранных проблем, глобальном изменении климата особо важно определение нормами Конституции ответственности правительства в сфере охраны окружающей среды.

Седьмое, гарантирована свобода деятельности средств массовой информации, их право искать, получать, использовать и распространять информацию.

Отдельная глава посвящена институтам гражданского общества и гарантиям их деятельности, что послужит прочной основой для укрепления диалога между государством и обществом, формирования сильного гражданского общества.

Восьмое, новая Конституция направлена на создание сильного парламента, компактного и ответственного правительства.

Отдельно закреплен институт парламентского расследования, являющийся важной формой парламентского контроля. Значительно расширены полномочия палат парламента. Усилены их совместные полномочия, устранено дублирование в работе двух палат, оптимизированы их параллельные функции.

Некоторые полномочия Президента переданы парламенту. Так, нормами Конституции предусмотрено рассмотрение кандидатур на пост Генерального прокурора и главы Счетной палаты, главы Службы государственной безопасности сначала Сенатом, а затем назначение Президентом, а также избрание Сенатом глав антимонопольных и антикоррупционных органов, членов Высшего судейского совета.

В Конституцию также включены нормы об обеспечении безопасности судьи и членов его семьи, неподотчетности судей по конкретным делам.

Обновленная Конституция предусматривает нормы, направленные на дальнейшую демократизацию порядка избрания судей Конституционного суда. Так, в соответствии со статьей 132 Конституции судьи Конституционного суда избираются на десятилетний срок без права на переизбрание, тогда как ранее по за-

конодательству срок полномочий судьи Конституционного суда составлял при первоначальном избрании – 5 лет, при очередном избрании – 10 лет.

Новым механизмом защиты прав и свобод, законных интересов граждан явилось закрепление на конституционном уровне института конституционной жалобы о проверке конституционности закона если закон, по их мнению, нарушает их конституционные права и свободы, не соответствует Конституции и применен в конкретном деле.

Как известно, референдум, является формой непосредственной демократии, имеет большое значение в системе принятия демократических решений и организации демократического государства. В связи с этим, Конституционный суд наделен полномочиями по определению соответствия Конституции Республики Узбекистан вопросов, выносимых на референдум.

Проверка вопросов, выносимых на референдум, как одна из форм предварительного конституционного контроля, направлено на недопущение проведения референдума, результатом которого будет принятие неконституционного решения.

Уважаемые участники конференции!

С убежденностью могу сказать, что с обновленной Конституцией Узбекистан вступит в свой новый этап исторического развития. Все эти масштабные трансформации находятся только в начале своего пути. Новая Конституция обеспечит поступательное развитие нашей страны и станет прочной правовой основой и надежной гарантией для реализации Стратегии развития, благополучной завтрашней жизни многонационального народа Узбекистана.

В завершение своего выступления разрешите пожелать вам плодотворной работы, конструктивного диалога и эффективного взаимодействия!

Благодарю за внимание!

Mirzo-Ulukbek ABDUSALAMOV

Özbəkistan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin sədri,
əməkdar hüquqşünas

ÖZBƏKİSTANDA KONSTİTUSİYA İSLAHATI VƏ KONSTİTUSİYANƏZARƏTİNİN YENİ İNKİŞAF MƏRHƏLƏSİ

Hörmətli beynəlxalq konfrans iştirakçıları!
Dəyərli həmkarlar! Xanımlar və cənablar!

Sizləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunan bugünkü beynəlxalq konfransda ürəkdən salamlayıram!

İcazə verin, həmkarlarımızı, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin nümayəndələrini bu əlamətdar tarix münasibətilə təbrik edim.

Eləcə də, mən dəvətə və konfransda. iştirak etmək fürsətinə görə cənab Fərhad Abdullayevə dərin təşəkkürümü bildirmək istəyirəm!

Hər bir dövlətin öz inkişaf kursunu müəyyən edərək insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinin ən mühüm prinsiplərini, yəni, dövlət quruluşunu Konstitusiyada təsbit etməsi qanunauyğundur.

Konstitusiya insanları elə birləşdirməlidir ki, bütün vətəndaşlar orada öz arzu və istəklərini, hüquq və mənafələrini, obrazlı desək, problemlərinin həllini görsünlər.

Eyni zamanda, o, dəyişən dünya və daxili reallıqlara uyğun olmalıdır. Nəticə etibarilə, Konstitusiyaya dəyişiklik və əlavələrin edilməsi cəmiyyətin və siyasətin inkişafı ilə bağlıdır.

Konstitusiya islahatlarının ardıcıllığına Özbəkistanın təcrübəsini misal göstərmək olar. Belə ki bu il aprelin 30-da ölkəmizdə Özbəkistanın yeni Konstitusiyası ilə bağlı referendum keçirilmişdir. Ölkəmizin vətəndaşlarının 90%-dən çoxu ölkənin gələcəyinin müəyyən olunmasında öz seçimini edərək, Özbəkistan Respublikası Konstitusiyasının yeni redaksiyasını qəbul etmişlər.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

İcazə verin, Özbəkistanda həyata keçirilmiş və məqsədi "İnsan ləyaqəti naminə", "Yeni Özbəkistan sosial dövlətdir" prinsipi əsasında xalqımızın rifahının daha da yüksəldilməsi olan konstitusiya islahatının mahiyyəti haqqında qısaca məlumat verim.

Konstitusiya Qanunu layihəsinin ümumxalq müzakirələri zamanı iki yüzdən çox təklif daxil olmuş, onların əsasında layihə yekunlaşdırılaraq təkmilləşdirilmişdir. Hər dördüncü təklif layihədə öz əksini tapmışdır.

Beləliklə, Əsas Qanunun mətninin 65 faizi xalqımızın təklifləri əsasında yenilənmiş, insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı müddəalar üç dəfə yarım artırılmışdır.

Konstitusiyanın maddələrinin sayı 128-dən 155-ə, normaların sayı 275-dən 434-ə yüksəlib.

Layihənin hazırlanmasında geniş ictimaiyyətin, siyasi partiyaların, ictimai təşkilatların, ekspert və elmi dairələrin, ziyalıların fəal iştirakı ölkənin Əsas Qanununun həqiqətən də xalqın qanunu olması qənaətinə gəlməyə əsas verir.

Parlamentin aşağı palatası yenilənmiş Konstitusiyanın qəbulunun ölkə üçün xüsusi əhəmiyyətini nəzərə alaraq, Ali Məclisin Qanunvericilik Palatasının Özbəkistan Respublikası Konstitusiyası layihəsinin yeni redaksiyada qəbul olunması ilə əlaqədar referendum keçirilməsi haqqında olan qətnaməsinin konstitusiyaya uyğunluğunun müəyyən edilməsi ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət etmək qərarına gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi 2023-cü il martın 13-də keçirilən iclasında Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Qanunvericilik Palatasının "«Özbəkistan Respublikasının Konstitusiyası haqqında» Özbəkistan Respublikasının Konstitusiya Qanunun layihəsi üzrə Özbəkistan Respublikasında referendum keçirilməsi haqqında" qərarının Özbəkistan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğu məsələsinə baxılmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsi bu məsələni araşdırarkən diqqəti aşağıdakı məsələlərə yönəltmişdir:

– Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Qanunvericilik Palatası tərəfindən "Özbəkistan Respublikasının Konstitusiyası haqqında" Konstitusiya Qanunu layihəsinin qəbul edilməsinin müəyyən edilmiş qaydasına riayət edilməsi;

– referendumun təyin edilməsi qaydasına riayət edilməsi;

– referenduma çıxarılan "Özbəkistan Respublikasının Konstitusiyası haqqında" Özbəkistan Respublikasının Konstitusiya Qanunu layihəsində referendumun predmeti ola bilməyən sualların olması.

Konstitusiya Məhkəməsi bu məsələləri hərtərəfli araşdırdıqdan və təhlil etdikdən sonra "Özbəkistan Respublikasının Konstitusiyası haqqında" Özbəkistan Respublikasının Konstitusiya qanununun layihəsi üzrə Özbəkistan Respublikasında referendum keçirilməsi haqqında Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Qanunvericilik Palatasının qərarının Özbəkistan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olduğunu hesab etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi öz qərarında Özbəkistan Respublikası Konstitusiyasının referendum yolu ilə qəbul edilməsinin ölkə tarixində ilk dəfə tətbiq edilməsi faktına diqqət yetirmişdir. Referendum xalqın iradəsinin birbaşa ifadəsidir, referendumda qəbul edilən qərarlar ən yüksək hüquqi qüvvəyə malikdir. Bu konstitusiya prinsiplərinə əsaslanaraq, Konstitusiya Məhkəməsi Ali Məclisin Qanunvericilik Palatası tərəfindən Konstitusiyanın qəbulunun xalqın iradəsinə həvalə edilməsinin hakimiyyətin xalqa mənsub olması barədə konstitusiya prinsipinin həyata keçirilməsinə xidmət etdiyini qəbul etmişdir.

Hörmətli həmkarlarl

Fürsətdən istifadə edərək, yenilənmiş Konstitusiyanın əsas müddəaları üzərində dayanmaq istəyirəm.

Birincisi, Konstitusiyada dövlətin sosial öhdəliklərini əks etdirən normalar üç dəfə artırılmışdır ki, bu da güclü sosial müdafiənin dövlət siyasətinin mühüm istiqaməti olaraq qalmasını sübut edir.

İkincisi, insan hüquq və azadlıqlarının konstitusiya təminatı gücləndirilmişdir. İnsan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali vəzifəsi kimi müəyyən edilmişdir.

İnsan ləyaqəti və şərəfinin toxunulmaz olması və heç nəyin onların tapdalanmasına əsas ola bilməməsi müəyyən edilmişdir.

Konstitusiya təsbit edir ki, qanunvericilikdə vətəndaşla dövlət hakimiyyəti orqanları arasında yaranan qeyri-müəyyənliklər vətəndaşın xeyrinə şərh edilməli, hüquqi məqsədə çatmaq üçün hüquqi tədbirlər isə kifayət qədər və mütənasib olmalıdır.

Üçüncüsü, yenilənmiş Konstitusiyada vətəndaşların yalnın Konstitusiyaya arxalanaraq öz hüquq və azadlıqlarını həyata keçirməsi vasitəsi kimi, onun birbaşa təsir prinsipi təsbit olunub.

Dördüncüsü, şəxsi həyatın və, konstitusiya hüquq və azadlıqlarının toxunulmazlığının təmin edilməsinin prinsipial olaraq yeni şərti, şəxsin məhkumluğu və bunun nəticəsində yaranan hüquqi nəticələrin onun qohumlarının hüquqlarının məhdudlaşdırılması üçün əsas olmamasına təminatın Konstitusiyada təsbit edilməsidir.

Beşinici, gənclərlə bağlı məsələlər Konstitusiyada ayrıca fəsil kimi verilmişdir ki, bu da gənclərin həyatda özünü tam ifadə etməsinə kömək edən gənclər siyasətinin Yeni Özbəkistanda prioritet olduğunun sübutudur.

Altıncısı, ekololi təhlükələr və təbiətin mühafizəsi ilə bağlı problemlər, qlobal iqlim dəyişikliyi şəraitində ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində hökumətin məsuliyyətinin Konstitusiya normaları ilə müəyyən edilməsi xüsusilə vacibdir.

Yeddincisi, Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin fəaliyyətinin azadlığı, onların informasiya axtarmaq, almaq, istifadə etmək və yaymaq hüququ təmin edilir.

Dövlət və cəmiyyət arasında dialoqun gücləndirilməsi və güclü vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması üçün sağlam bir əsas rolunu oynayacaq vətəndaş cəmiyyəti institutlarına və onların fəaliyyətinin təminatına ayrıca bir fəsil həsr edilmişdir.

Səkkizincisi, yeni Konstitusiya güclü parlament, kompakt və məsuliyyətli hökumət yaradılmasına yönəlmişdir.

Ayrıca olaraq, parlament nəzarətinin mühüm forması olan parlament araşdırması institutu da təsbit edilmişdir. Parlament palatalarının səlahiyyətləri xeyli genişləndirilmişdir. Onların birgə səlahiyyətləri gücləndirilmiş, iki palatanın işində təkrarçılıq aradan qaldırılmış, onların paralel funksiyaları optimallaşdırılmışdır.

Prezidentin bəzi səlahiyyətləri parlamentə verilmişdir. Belə ki, Konstitusiyanln normaları Baş prokuror və Hesablama Palatasının rəhbəri, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin rəhbəri vəzifələrinə namizədlərə əvvəlcə Senat tərəfindən baxılmasını, sonra isə Prezident tərəfindən təyin olunmasını, habelə inhisar və korrupsiyaya qarşı mübarizə orqanları rəhbərlərinin, Ali Məhkəmə Şurasının üzvlərinin Senat tərəfindən seçilməsini müəyyən etmişdir.

Konstitusiyada hakimin və onun ailə üzvlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, konkret işlər üzrə hakimlərin məsuliyyət daşımaması ilə bağlı normalar da öz əksini tapmışdır.

Yenilənmiş Konstitusiya Konstitusiya Məhkəməsi hakimlərinin seçilməsi prosedurunun daha da demokratikləşdirilməsinə yönəlmiş normaları nəzərdə tutur. Belə ki, Konstitusiyanın 132-ci maddəsinə uyğun olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri yenidən seçilmək hüququ olmadan 10 il müddətinə seçilirlər, halbuki əvvəlki qanunvericiliyə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsi hakiminin səlahiyyət müddəti ilkin seçkidə 5 il, növbəti seçkidə isə 10 il idi.

Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, qanuni mənafelərinin müdafiəsinin yeni mexanizmi, onların fikrincə, qanunun onların konstitusiya hüquq və azadlıqlarını

pozduğu, qanunun Konstitusiyaya uyğun olmadığı və konkret iş üzrə tətbiq edildiyi halda, konstitusiya səviyyəsində konstitusiya şikayəti instutunun təsbit edilməsidir.

Bildiyiniz kimi, referendum bilavasitə demokratiyanın bir formasıdır, demokratik qərarların qəbulu sistemində və demokratik dövlətin təşkilində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bununla əlaqədar, Konstitusiya Məhkəməsinə, referenduma çıxarılan məsələlərin Özbəkistan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunu müəyyən etmək səlahiyyəti verilmişdir.

İlkin konstitusiya nəzarətinin formalarından biri kimi, Referenduma çıxarılan məsələlərin yoxlanılması Konstitusiyaya zidd qərarın qəbulu ilə nəticələnəcək referendumun qarşısının alınmasına yönəldilmişdir.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Əminliklə deyə bilərəm ki, yenilənmiş Konstitusiya ilə Özbəkistan özünün yeni tarixi inkişaf mərhələsinə qədəm qoyacaqdır. Bütün bu genişmiqyaslı transformasiyalar yolun yalnız başlanğıcındadır. Yeni Konstitusiya ölkəmizin irəliləyən inkişafını təmin edəcək və çoxmillətli Özbəkistan xalqının firavan sabahı, İnkişaf Strategiyasının həyata keçirilməsi üçün möhkəm hüquqi baza və etibarlı təminat olacaqdır.

Çıxışımın sonunda sizə məhsuldar iş, konstruktiv dialoq və səmərəli qarşılıqlı fəaliyyət arzulayıram!

Diqqətiniz üçün təşəkkür edirəm!

Эмиль ОСКОНБАЕВ

Председатель Конституционного суда
Кыргызской Республики

ВЛИЯНИЕ СУДЕБНОГО АКТИВИЗМА ОРГАНА КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ НА РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Уважаемый господин председатель!
Дорогие гости!
Дамы и господа!

Органы конституционного контроля в рамках своих полномочий должны решать исключительно вопросы права, а не факта, и тем более не вопросы политики. Правовой подход в их деятельности является органичным согласно их конституционно-правовой природе, и они не должны вмешиваться в полномочия политических органов власти. Однако в процессе осуществления своих полномочий органы конституционного контроля неминуемо соприкасаются с политикой, в том числе оценивая процедуру, акты, действия и бездействие органов и должностных лиц, политических властей (законодательной и исполнительной), разрешая споры о компетенции между ними, оценивая инициативы референдумов и т.д. Органы конституционного контроля должны максимально дистанцироваться от политических вопросов, что весьма непросто, поскольку они лежат в основании любого конституционного спора, разрешение которого, в свою очередь, обязательно влечет политические последствия.

Как вы знаете, под судебным активизмом понимается правовая концепция отправления исключительно конституционного правосудия и является концептуальной основой «живой конституции». Безусловно, эта концепция отлична от традиционного восприятия роли судьи, данное в свое время Ш. Монтескье, когда перед судьей ставится задача – всегда быть лишь точным применителем закона. Это предполагает прежде всего самоограничение суда, что считается нормой в судебной практике Конституционного суда Кыргызской Республики. Органы конституционного правосудия должны оставлять законодателю поле для принятия политических решений и ни в коем случае не вмешивается в процесс принятия такого решения.

Считается, что судебный активизм (judicial activism) как правовое явление зародился в Великобритании и проявляется в возможности проведения «углубленной проверки» в отношении решений администрации, затрагивающих фундаментальные права человека. Он во многом тождествен американской доктрине «придирчивого рассмотрения» (strict scrutiny): чем права и свободы больше затронуты в управленческом акте, тем в большей степени оправдано и уместно вмешательство суда. Таким образом, понятие судебного активизма в значительной степени выходит за рамки судейского усмотрения и не соответствует поня-

тию судебного правотворчества. Суды повышают свою активность в защите основополагающих конституционных принципов, «уходя» от формального прочтения и применения правовых норм.

В общем виде судейский активизм – это выход судьи в процессе правотворчества за рамки буквы Конституции, формулирование новых правовых позиций и активное реагирование на новые социально-экономические условия

Указанная доктрина также может быть применена органом конституционного правосудия тогда, когда происходит в правовой системе «разрыв» правопреемственности государственного правового процесса, то есть, в государстве происходит смена власти не эволюционным, а революционным путем. Ученые такие явления называют также как «перерывы в правовой постепенности».

Судебный активизм состоит в активной позиции органа конституционного контроля при реализации своих полномочий и вмешательстве в решение политических вопросов. Такая активная позиция органа конституционного контроля может быть или позитивно-правотворческой, предполагающей дачу судом эволютивного толкования конституции, изменения ее смыслового содержания, в том числе выведение новых полномочий и прав, создание принципов и судебных доктрин, или негативно-правотворческой, связанной с активным признанием правовых актов неконституционными. В обоих случаях орган конституционного контроля подменяет правотворческий орган, активно вмешиваясь – негативно или позитивно — в определение политики государства.

Прежде всего судебный активизм имеет место тогда, когда орган конституционного контроля, не будучи наделен конституцией или законом полномочием по конституционному контролю за поправками к конституции, провозглашает за собой данное полномочие.

Осуществляя функцию конституционного контроля, Конституционный суд творит право косвенным путем. В процессе применения и реализации норм, созданных нормотворцами, он может создать новые правила, дополняющие и конкретизирующие положения оспариваемого акта. Также, посредством конституционного контроля, через интерпретацию норм Конституции, определяет направление развития законодательства, тем самым развивая и создавая конституционно-правовые доктрины.

В целях поддержания и обеспечения устойчивости нормативно-правового регулирования судьям приходится проявить такой активизм, иначе последствия такого «разрыва» может затруднить правоприменение для всех юридических и физических лиц и привести к неопределенности.

Общеправовой принцип правовой определенности, который предполагает логическую согласованность правовых норм в системе правового регулирования, их ясность, точность и непротиворечивость, хоть и не имеет прямого юридического закрепления, вместе с тем он вытекает из закрепленного в преамбуле Конституции Кыргызской Республики принципа верховенства права. Наличие правовой неопределенности приводит не только к нарушениям прав и законных интересов граждан, но и к злоупотреблениям со стороны правоприменителей.

В практике Конституционного суда Кыргызской Республики есть решение, в частности, при оценке конституционности постановления Пленума Верховного суда Кыргызской Республики.

Хотелось бы внести ясность, дело в том, что по законодательству Кыргызской Республики постановления Пленума Верховного суда не относятся к категории нормативных правовых актов, однако их положения являются обязательными для использования судами в своей деятельности.

В указанном решении было отмечено, что главенствующее место в системе судебной подведомственности занимает конституционный контроль, предназначенный обеспечить юридическое верховенство Конституции в системе нормативных правовых актов, тем самым, достичь незыблемости общественного и государственного строя, закрепленного в Основном Законе, стабильности правового статуса личности, неуклонного выполнения конституционных требований всеми субъектами права. Сам факт включения в Конституцию правовых норм о введении института конституционного правосудия в известной мере олицетворяет собой переход к совершенно новой системе политико-правовых отношений. Защита Конституции в целях обеспечения ее верховенства и прямого действия объективно обусловлена качественно новым этапом становления «молодой демократии», в процессе которого на первый план выходят задачи регулятивной роли Конституции, как своеобразной макромодели общества, на основе и в рамках которой должен функционировать весь государственный аппарат. При этом непременно должно соблюдаться взаимозависимое диалектическое единство прав и обязанностей государства и личности. С одной стороны, защита Основного Закона является жизненно необходимой для граждан, как важнейшее условие, гарантирующее соблюдение уровня декларируемых прав и свобод со стороны государственных институтов, с другой, – защита Конституции является по существу имманентным свойством любого демократического государства для сохранения политической стабильности и дальнейшего позитивного развития всего общества. Согласно части 1 статьи 97 Конституции, Конституционный суд является высшим органом судебной власти, осуществляющим конституционный контроль посредством конституционного судопроизводства в целях защиты основ конституционного строя, основных прав и свобод человека и гражданина, обеспечения верховенства и прямого действия Конституции. Из этого следует, что Конституционный суд: – активно воздействует на правотворческий процесс и прежде всего на его результат – принятые нормативные правовые акты; – реагирует на обнаруженные недостатки и противоречия подконституционных нормативных правовых актов Основному Закону, в том числе лишая их юридической силы. Данная конституционная норма также является базовой для определения компетенции Конституционного суда. Специфическая контрольная функция, направленная прежде всего на обеспечение иерархической соподчиненности Конституции всех актов, носящих нормативно-правовой характер, позиция Конституционного суда по определению пределов конституционного контроля, является решающей, и должна охватывать сферу нормотворчества сверху донизу и не может зависеть от законодательных определений. Иными словами, природа конституционного контроля обуславливает его функционирование в качестве основного гаранта законности на всем поле нормотворчества, которое не ограничивается деятельностью нормотворческих органов, и должна охватывать сферу проверки соответствия Конституции любых актов органов власти, содержащих общеобязательные правила поведения, рассчитанные на неопределенный круг лиц и неоднократное применение. При этом необходимо иметь ввиду, что

область действия конституционного контроля расширяется прямо пропорционально расширению сферы правового регулирования. То есть всякое нормативное правовое регулирование, независимо от законодательных рамок, должно быть подвержено конституционному контролю при недопустимости формальных причин, позволяющих обойти такую проверку. Таким образом, не может быть актов, носящих нормативный правовой характер по определению и оценке самого Конституционного суда, который бы не подпадал под сферу действия конституционного контроля, в противном случае принцип верховенства Конституции и правового государства будет нарушен.

При этом хотелось бы сказать, что оспариваемое постановление было признано не противоречащим Конституции, однако Кабинету Министров Кыргызской Республики и Бишкекскому городскому кенешу было поручено внести изменения в действующее правовое регулирование, вытекающие из мотивировочной части данного решения.

Также хотелось бы отметить, что принцип судебного активизма был применен и при проверке толковании нормы Конституции Кыргызской Республики, регламентирующей вопросы выплат пенсий, социального пособия и другой социальной помощи не ниже установленного законом размера прожиточного минимума.

В данном решении было указано, что содержание прожиточного минимума, как правовой категории, заключается в его свойствах быть фиксированным показателем уровня жизни населения на определенный период и влиять на выбор направлений социальной политики государства и осуществления им мер по социальной поддержке населения. Толкуемая норма находится в непосредственной связи с другой конституционной установкой, согласно которой, социальная деятельность государства не должна принимать форму государственного попечительства, ограничивающего экономическую свободу, активность и возможности гражданина самому достигать экономического благополучия для себя и своей семьи (часть 5 статьи 44). Приведенные конституционные нормы означают, что государство, на которого возлагается выполнение и других конституционно значимых задач, обязано соизмерять свои обязательства в сфере социальных гарантий со своими экономическими возможностями. Иной подход к ведению социальной политики в государстве будет противодействовать реализации конституционных положений о либеральной экономике и рыночных отношениях.

При этом политика государства должна поступательно вести к достижению такого уровня экономического роста, которая позволит осуществлять социальные выплаты уязвимым категориям граждан в объеме, необходимом для удовлетворения всех жизненных потребностей. Интерпретация конституционной нормы, выработанная в настоящем Решении, осуществлена в соответствии с принципами конституционной герменевтики и соотносится с международными стандартами в области прав человека на социальное обеспечение

Вышеуказанный кейс является обоснованным случаем проявления судебного активизма Конституционного суда, соответственно, в таких случаях применение такого подхода органами конституционного правосудия является объективной необходимостью.

Спасибо за внимание!

Emil OSKONBAYEV

Qırğız Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin sədri

KONSTİTUSİYA NƏZARƏTİ ORQANININ MƏHKƏMƏ FƏALLIĞININ QANUNVERİCİLİYİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ

Hörmətli cənab Sədr!
Dəyərli qonaqlar!
Xanımlar və cənablar!

Konstitusiya nəzarəti orqanları öz səlahiyyətləri çərçivəsində faktla bağlı deyil, xüsusilə də siyasət məsələlərini deyil, müstəsna olaraq hüquq məsələlərini həll etməlidirlər. Onların fəaliyyətində hüquqi yanaşma konstitusiya-hüquqi təbiətinə görə təbii xarakter daşıyır və onlar hakimiyyətin siyasi orqanlarının səlahiyyətlərinə müdaxilə etməməlidirlər. Lakin, konstitusiya nəzarəti orqanları öz səlahiyyətlərini həyata keçirərkən qaçılmaz olaraq siyasətlə təmasda olurlar: orqanların və vəzifəli şəxslərin, siyasi hakimiyyətin (qanunverici və icraedici) prosedurunu, aktlarını, hərəkət və hərəkətsizliyini qiymətləndirərək, onlar arasında səlahiyyət bölgüsünə dair mübahisələri həll edərək, referendum təşəbbüslərini qiymətləndirərək və s. Konstitusiya nəzarəti orqanları siyasi məsələlərdən mümkün qədər uzaqlaşmalıdırlar, lakin bu çox çətindir, çünki onlar hər bir konstitusiya mübahisəsinin əsasında dururlar ki, onların da həlli öz növbəsində mütləq siyasi nəticələrə səbəb olur.

Bildiyiniz kimi, məhkəmə fəallığı dedikdə müstəsna olaraq konstitusiya ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin hüquqi konsepsiyası başa düşülür və "canlı konstitusiyanın" konseptual əsasını təşkil edir. Sözsüz ki, bu anlayış hakimin rolunun vaxtı ilə Ş.Monteskyö tərəfindən verilmiş – hakimin qarşısında məsələ qoyulduqda yalnız qanunun dəqiq tətbiqedicisi olmalıdır – ənənəvi izahından fərqlidir. Bu, ilk növbədə, Qırğız Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin məhkəmə təcrübəsində norma hesab edilən məhkəmənin özünü məhdudlaşdırmasını nəzərdə tutur. Konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanları qanunvericiyə siyasi qərarlar qəbul etmək üçün imkan verməli və heç bir halda belə qərarın qəbul edilməsi prosesinə müdaxilə etməməlidir.

Hesab olunur ki, məhkəmə fəallığı (judicial activism) hüquqi fenomen kimi Britaniyada yaranıb və fundamental insan hüquqlarına təsir edən administrasiyanın qərarlarını "dərindən yoxlamaq" imkanında təzahür edir. Bu, bir çox cəhətdən "ciddi nəzarət" (strict scrutiny) amerikan doktrinasına bənzəyir: idarəetmə aktında hüquq və azadlıqlara nə qədər çox toxunularsa, məhkəmə müdaxiləsi bir o qədər əsaslandırılmış və uyğundur. Beləliklə, məhkəmə fəallığı anlayışı məhkəmənin səlahiyyətləri çərçivəsindən əhəmiyyətli dərəcədə kənara çıxır və məhkəmə hüquq yaradıcılığı

anlayışına uyğun gəlmir. Məhkəmələr hüquq normalarının formal oxunmasından və tətbiqindən "uzaqlaşmaqla" əsas konstitusiya prinsiplərinin qorunmasında fəallığını artırırlar.

Ümumiyyətlə, məhkəmə fəallığı – hakimin hüquqyaratma fəaliyyətində Konstitusiyadan kənara çıxması, yeni hüquqi mövqelərin formalaşdırılması və yeni sosial-iqtisadi şəraitə fəal reaksiya verməsidir.

Göstərilən doktrina konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı tərəfindən habelə o zaman tətbiq oluna bilər ki, hüquq sistemində dövlət hüquq prosesinin hüquqi davamlılığında "ara kəsimi" yaranır, yəni dövlətdə hakimiyyət dəyişikliyi inkişaf yolu ilə deyil, inqilabi yolla baş verir. Alimlər belə hadisələri "hüquqi tədricilikdə fasilələr" də adlandırırlar.

Məhkəmə fəallığı konstitusiya nəzarəti orqanının öz səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsində fəal mövqeyindən və siyasi məsələlərin həllinə müdaxiləsindən ibarətdir. Konstitusiya nəzarəti orqanının belə fəal mövqeyi ya məhkəmənin konstitusiyanın inkişaf etdirici təfsirini verməsini, onun məzmununun mənasını dəyişdirilməsini, o cümlədən yeni səlahiyyətlərin və hüquqların əldə edilməsini, prinsiplərin və məhkəmə doktrinalarının yaradılmasını əhatə edən pozitiv hüquqi yaradıcı və ya hüquqi aktların konstitusiyaya zidd kimi tanınması ilə bağlı neqativ hüquqi yaradıcı ola bilər. Hər iki halda konstitusiya nəzarəti orqanı, fəal şəkildə dövlət siyasətinin müəyyənləşdirilməsinə – neqativ və ya pozitiv müdaxilə edərək qanunverici orqanı əvəz edir.

Hər şeydən əvvəl, məhkəmə fəallığı o zaman baş verir ki, konstitusiya və ya qanunla konstitusiyaya edilən dəyişikliklərə konstitusiya nəzarətini həyata keçirmək səlahiyyəti olmayan konstitusiya nəzarəti orqanı özü bu səlahiyyətə yiyələnir.

Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya nəzarəti funksiyasını həyata keçirərək dolayı yolla qanun yaradır. Qanunvericilər tərəfindən yaradılan normaların tətbiqi və həyata keçirilməsi prosesində mübahisələndirilən aktın müddəalarını tamamlayan və konkretləşdirən yeni qaydalar yarada bilər. Həmçinin konstitusiya nəzaərti vasitəsilə, Konstitusiya normalarının şərhi yolu ilə qanunvericiliyin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edir və bununla da konstitusiya hüquq doktrinalarını inkişaf etdirir və yaradır.

Hakimlər hüquqi tənzimləmənin sabitliyini saxlamaq və təmin etmək məqsədilə belə fəallıq göstərməyə məcburdurlar, əks halda belə "ara kəsiminin" olmasının nəticələri bütün hüquqi və fiziki şəxslər üçün hüquqtətbiqetməni çətinləşdirə və qeyri-müəyyənliyə səbəb ola bilər.

Hüquqi tənzimləmə sistemində hüquq normalarının məntiqi uzlaşmasını, onların aydınlığını, dəqiqliyini və ziddiyətsizliyini nəzərdə tutan hüquqi müəyyənlik prinsipi hüquqi cəhətdən birbaşa təsbit olunmasa da, eyni zamanda Qırğız Respublikası Konstitusiyasının preambulasında təsbit olunmuş qanunun aliliyi prinsipindən irəli gəlir. Hüquqi qeyri-müəyyənliyin olması təkcə vətəndaşların hüquq və qanuni mənafelərinin pozulmasına deyil, həm də hüququ tətbiq edənlər tərəfindən sui-istifadə hallarına gətirib çıxarır.

Qırğız Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsində Qırğız Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərarının konstitusiyaya uyğunluğunun qiymətləndirilməsi ilə bağlı qərar mövcuddur.

Məsələyə aydınlıq gətirmək istərdim: Qırğız Respublikasının qanunvericiliyinə görə, Ali Məhkəmənin Plenumunun qərarları normativ hüquqi aktlar kateqoriyasına

aid edilmir, lakin onların müddəaları məhkəmələr tərəfindən öz fəaliyyətlərində istifadə edilməsi üçün məcburidir.

Göstərilən qərarda qeyd edilmişdir ki, məhkəmə iyerarxiyası sistemində ən yüksək mövqeyi normativ hüquqi aktlar sistemində Konstitusiyanın hüquqi aliliyini təmin edilməsini, bununla da Əsas Qanunda təsbit olunmuş ictimai və dövlət quruluşunun sarsılmazlığına, şəxsiyyətin hüquqi statusunun sabitliyinə, hüququn bütün subyektləri tərəfindən konstitusiya tələblərinin ciddi şəkildə yerinə yetirilməsinə nail olmaq üçün nəzərdə tutulmuş konstitusiya nəzarəti tutur. Konstitusiya ədalət mühakiməsi institutunun yaradılması haqqında hüquq normalarının Konstitusiyaya daxil edilməsi faktının özü tamamilə yeni siyasi-hüquqi münasibətlər sisteminə keçidi təcəssüm etdirir. Konstitusiyanın aliliyini və birbaşa tətbiqini təmin etmək məqsədilə onun müdafiəsi obyektiv olaraq "gənc demokratiya"nın formalaşmasında keyfiyyətcə yeni mərhələ ilə şərtlənir və bu prosesdə cəmiyyətin bir növ makromodeli kimi Konstitusiyanın tənzimləyici rolu vəzifələri ön plana çıxır və bütün dövlət aparatı bu modelin əsasında və çərçivəsində fəaliyyət göstərməlidir. Eyni zamanda, dövlətin və şəxsiyyətin hüquq və vəzifələrinin bir-birindən asılı dialektik vəhdətinə riayət edilməlidir. Bir tərəfdən, Əsas Qanunun müdafiəsi dövlət qurumları tərəfindən bəyan edilmiş hüquq və azadlıqların səviyyəsinə riayət olunmasını təmin edən ən mühüm şərt kimi vətəndaşlar üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir, digər tərəfdən isə Konstitusiyanın müdafiəsi siyasi sabitliyin qorunması və bütün cəmiyyətin gələcək tərəqqisi üçün hər bir demokratik dövlətin mahiyyəti etibarı ilə immanent xüsusiyyətidir. Konstitusiyanın 97-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya quruluşunun əsaslarını, insan və vətəndaşın əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq, Konstitusiyanın aliliyini və birbaşa tətbiqini təmin etmək məqsədi ilə konstitusiya məhkəmə icraatı vasitəsilə konstitusiya nəzarətini həyata keçirən ali məhkəmə hakimiyyəti orqanıdır. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, Konstitusiya Məhkəməsi:

– hüquqyaratama prosesinə və ilk növbədə onun nəticəsinə – qəbul edilmiş normativ hüquqi aktlara fəal təsir göstərir;

– Konstitusiyadan aşağı qüvvəli normativ hüquqi aktların aşkar edilmiş çatışmazlıqlarına və Əsas Qanuna olan ziddiyyətlərinə münasibət göstərir, o cümlədən onların hüquqi qüvvəsini ləğv edir.

Bu konstitusiya norması həmçinin Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinin müəyyən edilməsi üçün əsasdır. İlk növbədə, bütün normativ-hüquqi xarakteri daşıyan aktların Konstitusiyaya iyerarxik tabeliyini təmin etməyə yönəlmiş xüsusi nəzarət funksiyası, konstitusiya nəzarətinin hüdudlarının müəyyən edilməsi ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin mövqeyi həlledicidir və yuxarıdan aşağıya bütün norma yaradıcılığı sahəsini əhatə etməli və qanunvericilik qərarlarından asılı olmamalıdır. Başqa sözlə, konstitusiya məzarətinin təbiəti onu hüquqyaratma sahəsində qanunçuluğun əsas normayaradıcı orqanların fəaliyyəti ilə məhdudlaşmayan təminatçısı kimi fəaliyyət göstərməsini şərtləndirir və qeyri-müəyyən sayda insanların əhatə edilməsini və təkrar tətbiq etməni nəzərdə tutaraq ümumi məcburi davranış qaydalarını ehtiva edən dövlət orqanlarının hər hansı aktlarının Konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılması sahəsini də əhatə etməlidir. Bununla yanaşı, nəzərə almaq lazımdır ki, konstitusiya nəzarətinin əhatə dairəsi hüquqi tənzim etmənin əhatə dairəsinin genişlənməsi ilə düz mütənasib olaraq genişlənir. Yəni, qanunvericilik hüdudlarından asılı olmayaraq istənilən normativ hüquqi tənzimləmə konstitusiya nəzarətinə məruz qalmalı və belə yoxlamadan qaçılmasına imkan yaradan formal

səbəblər yolverilməz olmalıdır. Beləliklə, Konstitusiya Məhkəməsinin özünün müəyyən etməsinə qiymətləndirməsinə görə normativ hüquqi xarakterli olan və konstitusiya nəzarəti dairəsinə daxil olmayan aktlar ola bilməz, əks halda Konstitusiyanın aliliyi və hüquqi dövlət prinsipi pozulacaqdır.

Eyni zamanda bildirmək istərdim ki, mübahisə edilən qərar Konstitusiyaya zidd olmayan kimi tanınıb, lakin Qırğız Respublikasının Nazirlər Kabinetinə və Bişkek şəhər Şurasına mövcud hüquqi tənzimləmədə bu qərarın əsaslandırma hissəsindən irəli gələn dəyişikliklər etmək tapşırılmışdır.

Habelə qeyd etmək istərdik ki, məhkəmə fəallığı prinsipi Qırğız Respublikası Konstitusiyasının pensiyaların, sosial müavinətlərin və qanunla müəyyən edilmiş yaşayış minimumu səviyyəsindən aşağı olmayan digər sosial yardımların ödənilməsini tənzimləyən normasının şərhi yoxlanıldığı zaman da tətbiq edilmişdir.

Bu qərarda göstərilirdi ki, yaşayış minimumunun məzmunu hüquqi kateqoriya kimi onun əhalinin müəyyən dövr üçün yaşayış səviyyəsinin sabit göstəricisi olmaq və dövlətin sosial siyasətinin istiqamətlərinin seçilməsinə və əhalinin sosial müdafiəsi tədbirlərinin həyata keçirilməsinə təsir göstərmək xüsusiyyətlərindən ibarətdir. Şərh edilən norma digər konstitusiya müddəası ilə bilavasitə əlaqədardır və bu müddəaya əsasən dövlətin ictimai fəaliyyəti vətəndaşın iqtisadi azadlığını, fəallığını və özünün və ailəsinin iqtisadi rifahına nail olmaq imkanlarını məhdudlaşdıran dövlət himayədarlığı formasını almamalıdır (44-cü maddənin 5-ci hissəsi). Qeyd olunan konstitusiya normaları o deməkdir ki, digər konstitusiya əhəmiyyətli vəzifələri də həyata keçirmə həvalə edilmiş dövlət özünü sosial təminatlar sahəsindəki öhdəliklərini iqtisadi imkanları ilə uyğunlaşdırmalıdır. Dövlətdə sosial siyasətin aparılmasına digər yanaşma liberal iqtisadiyyat və bazar münasibətləri haqqında konstitusiya müddəalarının həyata keçirilməsinə mane olacaqdır.

Eyni zamanda, dövlət siyasəti tədricən vətəndaşların həssas kateqoriyalarına bütün həyat ehtiyaclarını ödəmək üçün zəruri olan miqdarda sosial ödənişlər etməyə imkan verəcək iqtisadi artım səviyyəsinə nail olmağa aparmalıdır. Konstitusiya normasının bu Qərarda verilmiş şərhi konstitusiya hermenevtikası prinsiplərinə uyğun olaraq həyata keçirilmiş və insanların sosial təminat hüquqları sahəsində beynəlxalq standartlara uyğundur.

Yuxarıda göstərilən iş Konstitusiya Məhkəməsinin məhkəmə fəallığının təzahürünün əsaslandırılmış nümunəsidir. Belə hallarda, müvafiq olaraq konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanlarının belə yanaşmanı tətbiq etməsi obyektiv zərurətdir.

Diqqətiniz üçün təşəkkür edirəm!

Гадис ГАДЖИЕВ

Судья Конституционного суда Российской Федерации

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПОПРАВКИ 2020 ГОДА И НОВЫЙ СТАТУС КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Уважаемый господин председатель!
Дорогие гости!
Дамы и господа!

В своем выступлении я хочу рассказать об изменениях в российской Конституции, которые касаются Конституционного Суда РФ и которые были одобрены в ходе общероссийского голосования 1 июля 2020 года.

Прежде всего речь пойдет об изменении конституционно-правового статуса Конституционного Суда России.

Внесены важные изменения в статью 125 Конституции России, которая подробно описывает место КС РФ в судебной системе, его конституционные полномочия.

В прежней редакции в части 1 ст. 125 было указано, что Конституционный Суд РФ состоит из 19 судей.

Сейчас в части первой ст. 125 установлено:

Конституционный Суд Российской Федерации является высшим судебным органом конституционного контроля в Российской Федерации, осуществляющим судебную власть посредством конституционного судопроизводства в целях защиты основ конституционного строя, основных прав и свобод человека и гражданина, обеспечения верховенства и прямого действия Конституции Российской Федерации на всей территории Российской Федерации. Конституционный Суд Российской Федерации состоит из 11 судей, включая Председателя Конституционного Суда Российской Федерации и его заместителя.

КС РФ разрешает теперь дела о соответствии Конституции РФ не только федеральных законов, но и федеральных конституционных законов.

В части 4 ст. 125 Конституции сейчас указано, что Конституционный Суд Российской Федерации в порядке, установленном федеральным конституционным законом, проверяет по жалобам на нарушение конституционных прав и свобод граждан конституционность законов и иных нормативных актов, указанных в пунктах «а» и «б» части 2 настоящей статьи, примененных в конкретном деле, если исчерпаны все другие внутригосударственные средства судебной защиты. Значит, чтобы стало возможным рассмотрение дела в высшем судебном органе конституционного контроля, необходимо, чтобы жалоба на нарушение конститу-

ционных прав прошла все другие судебные инстанции, включая Верховный Суд России.

Конституционный Суд обрел статус высшего судебного органа конституционного контроля, что означает появление новой судебной процедуры в конституционном судопроизводстве – конституционной кассации. При этом меняются критерии допустимости жалоб: достаточно принять решение судье Верховного Суда РФ об отказе в принятии жалобы, как жалобу может рассматривать КС РФ, который является высшим судебным органом, но только по вопросам конституционного права.

Правило об исчерпании всех других внутригосударственных средств судебной защиты предоставляет возможность всем судам России, до рассмотрения жалобы в КС РФ на нарушение конституционных прав и свобод не только федеральным законом, но и конституциями республик, уставами областей, а также законами и иными нормативными актами субъектов РФ.

К установлению режима конституционности становятся причастны все суды России, задача по конституционализации, то есть по наполнению в процессе правоприменения судьями норм, становится общей задачей становящейся более консолидированной судебной власти.

Что же, с моей точки зрения, представляет собой процедура конституционной кассации?

Кассация – это, как известно, производство в вышестоящих судах по проверке судебных решений.

В процессуальном законодательстве практически всех государств существует несколько видов проверки судебных решений. Традиционными являются 1) юридико-фактическая проверка, т.е. проверка вопросов факта, в форме апелляции, и 2) юридическая проверка в форме кассации или ревизии.

Проверка конституционности, строго говоря, не охватывается традиционной кассацией, когда осуществляется проверка судебных решений с точки зрения права и когда возникают отношения между т.н. вышестоящими и нижестоящими судами.

Однако произошедшие изменения законодательства, а также события 2022–2023 годов предлагают обсудить, а можно ли говорить о конституционной кассации.

Как показывает практика КС РФ, содержанием судебной процедуры конституционной кассации обычно является спор субъектов права, которые апеллируют к равноценным конституционным принципам. Классической иллюстрацией может служить спор между правами лиц (средств массовой информации) на свободу искать, получать, передавать, производить и распространять информацию (ст. 29, части 1, 4, 5 Конституции РФ) и правом граждан, участвующих в выборах органов государственной власти, на свободные выборы[1].

Конституция РФ не устанавливает, что право СМИ является более значимым, чем право на свободные выборы, предполагающее, в частности, что выборы должны проходить в условиях, когда избирателей надо оградить от недостоверной информации.

[1] Постановление КС РФ от 30 октября 2003 г. № 15-П по делу о проверке ФЗ об основных гарантиях избирательных прав в связи с запросом группы депутатов Государственной Думы и жалобами граждан С.А.Бунтмана, К.А.Катаняна и К.С.Рожкова.

Какое-то из этих двух прав, а может быть и оба эти права, должны быть ограничены для устранения, возникшего между носителями этих прав конфликта. Ограничение права на свободу массовой информации допустимо, но оно должно быть необходимым и соразмерным конституционно признаваемым целям таких ограничений. По сути, при «столкновении» двух равноценных основных прав в конституциях, как правило, отсутствуют критерии, какому же из прав отдать предпочтение Конституционному Суду. Поэтому у КС РФ нет возможности принимать решения, исходя из принципа albo…albo, или – или, либо же по принципу «всё или ничего». Необходимо искать золотую середину! Оказывается, в ситуации столкновения интересов носителей основных прав каждое из них оказывает воздействие на другое, т.е. имеют место своеобразные обоюдные экстернальные эффекты. Поэтому, как подмечено в одном из решений Верховного Суда Израиля, отношения, возникающие между носителями двух «бинарных», противоположных по целям основных прав, должны основываться на своего рода «возмездности»: каждый из носителей основных прав в случае коллизии, как в случае с банальной куплей-продажей, должен в чем-то уступить.

Действие одного основного права создает имманентные границы для другого основного права.

В основе идеи уравновешивания конституционных принципов лежит рационализм, означающий, что:

а) все конституционные принципы должны сосуществовать;

б) лучшим способом их сосуществования является такое истолкование одного конституционного принципа, когда новые представления о нем позволяют усилить регулятивный эффект от другого конституционного принципа (принципов);

в) возможно, не только уравновешивание двух конституционных принципов, но и усиление значения, «возвеличивание» одного из них по отношению к другому в какой-то период времени.

В основе идеи равноценности конституционных принципов лежат философско-правовые представления о том, что каждый из конституционных принципов выражает определенный интерес большой социальной группы людей. Эти интересы и выражающие их конституционные принципы являются равноценными, поскольку особенность конституционной аксиологии в том, что она, как правило, не признает иерархии между ними.

Поиск баланса, согласование конституционных принципов – вот чем занимается Конституционный Суд Российской Федерации, вырабатывая правила их уравновешивания, поскольку все конституционные принципы равноценны и между ними, как правило, нет иерархии.

Как известно, суды кассационной инстанции осуществляют проверку решений, принятых нижестоящими судами, но при этом решают только вопросы конституционного права. Конституционный Суд РФ также решает исключительно вопросы права. КС РФ при осуществлении конституционного судопроизводства воздерживается от установления и исследования фактических обстоятельств во всех случаях, когда это входит в компетенцию других судов или иных органов (ст. 3 Федерального конституционного закона «О Конституционном Суде Российской Федерации»).

Вместе с тем сферой конституционной ответственности КС РФ является разрешение коллизий между основными правами путем их балансировки.

Феномен конституционной кассации может проявляться при осуществлении конституционного судебного контроля в процедуре рассмотрения дел о конституционности законов по жалобам на нарушение конституционных прав и свобод граждан (глава XII ФКЗ о КС РФ).

Напомним, что в соответствии со ст. 126 Конституции Верховный Суд РФ осуществляет судебный надзор за деятельностью судов и дает разъяснения по вопросам судебной практики в целях обеспечения единообразия в истолковании применяемых норм.

Но и Конституционный Суд несет ответственность за конституционализацию законодательства и участвует в деятельности по обеспечению единообразного понимания и толкования не только конституционных норм, но и норм текущего законодательства.

В случае, когда гражданином пройдены все судебные инстанции, решения судов вступили в силу, а он продолжает претерпевать негативные – в результате их принятия – последствия, учитывая факт того, что Верховный Суд РФ мог бы повлиять на ситуацию, но не стал этого делать и не исправил допущенную нижестоящими судами ошибку, Конституционный Суд РФ призван участвовать в восстановлении нарушенных прав граждан, являясь высшим судебным органом, осуществляющим судебную власть в целях защиты прав и свобод человека (ст. 2, ч. 1 ст. 125 Конституции РФ). При этом его решения способны дополнить директивы законодателя, когда смысл законоположений, их применение и понимание судами, в том числе Верховный Судом РФ, не соответствует полностью или частично подлинному конституционному значению и законодательной цели. Вместе с тем конституционное производство является исключительным элементом в процессе судебной защиты прав, по результатам которого вступившие по делу гражданина решения могут быть пересмотрены с учетом позиции высшего органа конституционного контроля. После выхода Российской Федерации из Совета Европы, что означает также прекращение ее участия в Европейской конвенции по правам человека, а, следовательно, влечет невозможность обращения россиян с жалобами в Европейский суд по правам человека, Конституционный Суд РФ, чьи решения окончательны и не подлежат обжалованию, остается последним судебным органом в судебной системе, специализированным на защите именно основополагающих прав и свобод личности.

Разрешая сложные споры, предметом которых оказывается поиск баланса между равноценными правами, КС РФ активно осуществляет нормотворческую функцию, и эта практика КС РФ учтена законодателем, который внес существенные изменения в Закон о КС РФ. В нем появились нормы о т.н. временном правовом регулировании. В ст. 74 Закона о КС РФ, в которой содержатся правила изложения решения КС РФ, с учетом сложившейся судебной практики КС РФ, есть правовое основание для включения в решение временных норм, в тех случаях если проверяемые на конституционность нормы признаны неконституционными.

В заключение, о новой функции КС РФ, осуществляя которую, исходя из конституционного принципа правового равенства и справедливости, Суд, в процессе конституционной кассации становится как бы судом справедливости.

Примером может служить Постановление Конституционного Суда РФ от 16 декабря 2021 г. по жалобе гр. Ф.Б. Исхакова.

Qadis HACIYEV

Rusiya Federasiyası
Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi

2020-Cİ İL KONSTİTUSİYA DƏYİŞİKLİKLƏRİ VƏ YENİ STATUS RUSİYA FEDERASİYASININ KONSTİTUSİYA MƏHKƏMƏSİ

Hörmətli cənab Sədr!
Dəyərli qonaqlar!
Xanımlar və cənablar!

Çıxışımda Rusiya Konstitusiyasına Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsinə aid edilən və 2020-ci il iyulun 1-də ümumrusiya səsverməsi zamanı təsdiq edilmiş dəyişikliklərdən danışmaq istəyirəm.

İlk növbədə, Rusiya Konstitusiya Məhkəməsinin konstitusiya-hüquqi statusunun dəyişdirilməsi haqqında danışacağıq.

Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin məhkəmə sistemində yerini və konstitusiya səlahiyyətlərini ətraflı təsvir edən Rusiya Konstitusiyasının 125-ci maddəsinə mühüm dəyişikliklər edilib.

Əvvəlki redaksiyada 125-ci maddənin 1-ci hissəsində qeyd edilmişdir ki, Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi 19 hakimdən ibarətdir.

Hazırda 125-ci maddənin birinci hissəsində müəyyən edilir:

Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi Rusiya Federasiyasında konstitusiya nəzarətinin ən ali məhkəmə orqanıdır və konstitusiya quruluşunun əsaslarını, insan və vətəndaşın əsas hüquq və azadlıqlarını qorumaq, Rusiya Federasiyasının bütün ərazisində Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının aliliyini və birbaşa tətbiqini təmin etmək üçün məhkəmə proseslərini konstitusiya icraatı ilə həyata keçirir. Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi 11 hakimdən, o cümlədən Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri və onun müavinindən ibarətdir.

Hazırda Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının təkcə federal qanunlara deyil, həm də federal konstitusiya qanunlarına uyğunluğu ilə bağlı işləri həll edir.

Konstitusiyanın 125-ci maddəsinin 4-cü hissəsində hal-hazırda göstərilir ki, Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi, bütün digər daxili məhkəmə müdafiə vasitələri tükəndikdə, vətəndaşların konstitusiya hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı şikayətləri üzrə federal konstitusiya qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada, həmin işdə tətbiq edilən və bu maddənin 2-ci hissəsinin “a” və “b” bəndlərində göstərilən qanunların və digər normativ hüquqi aktların konstitusiyaya uyğunluğunu yoxlayır. Bu o deməkdir ki, işə konstitusiya nəzarətinin ali məhkəmə orqanında baxılmasının mümkün olması üçün konstitusiya hüquqlarının pozulması ilə bağlı şikayətin bütün digər məhkəmələrdən, o cümlədən Rusiya Ali Məhkəməsindən keçməsi lazımdır.

Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya nəzarətinin ali məhkəmə orqanı statusunu almışdır ki, bu da konstitusiya icraatında yeni məhkəmə prosedurunun – konstitusiya kassasiyasının yaranması deməkdir. Eyni zamanda, şikayətlərin qəbul edilməsi meyarları dəyişir: Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin hakiminin şikayəti qəbul etməkdən imtina etmək barədə qərar qəbul etməsi kifayətdir ki, şikayətə yalnız konstitusiya hüququ məsələləri üzrə ən ali məhkəmə orqanı olan Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən baxılsın.

Konstitusiya hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsində şikayətə baxılmazdan əvvəl bütün digər daxili müdafiə vasitələrinin tükənməsi haqqında qayda Rusiya Federasiyasının bütün məhkəmələrinə təkcə federal qanunla deyil, həm də respublikaların konstitusiyaları, bölgələrin nizamnamələri, habelə Rusiya Federasiyasının subyektlərinin qanunları və digər normativ hüquqi aktları ilə imkan verir.

Bütün Rusiya məhkəmələri konstitusiya rejiminin qurulmasında iştirak edir, konstitusiyalaşdırma məsələləri, yəni hüquqtətbiqetmə prosesində hakimlər tərəfindən normaların yaradılması getdikcə birləşən konsolidasiya olan məhkəmə sisteminin ümumi vəzifəsinə çevrilir.

Mənim nöqteyi-nəzərimdən konstitusiya kassasiya proseduru nədir?

Kassasiya, məlum olduğu kimi, məhkəmə qərarlarına yenidən baxmaq üçün yuxarı instansiya məhkəmələrində icraatdır.

Demək olar ki, bütün dövlətlərin prosessual qanunvericiliyində məhkəmə qərarlarının yoxlanılmasının bir neçə növü mövcuddur. Ənənəvi olaraq 1) hüquqi-faktiki yoxlama, yəni faktla bağlı məsələlərin apellyasiya formasında yoxlanılması və 2) kassasiya və ya təftiş qaydasında hüquqi yoxlama növü mövcuddur.

Məhkəmə qərarları hüquq nöqteyi-nəzərindən yoxlanıldıqda və yuxarı və aşağı məhkəmələr arasında münasibətlər yarandıqda, konstitusiyaya uyğunluğun yoxlanılması, birmənalı şəkildə desək, ənənəvi kassasiya ilə əhatə olunmur.

Bununla belə, qanunvericilikdə baş verən dəyişikliklər, eləcə də 2022-2023-cü il hadisələri konstitusiya kassasiyasından danışmağın mümkün olub-olmadığını müzakirə etməyi təklif edir.

Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsindən göründüyü kimi, konstitusiya kassasiyasının məhkəmə prosedurunun məzmununu adətən eyni konstitusiya prinsiplərinə müraciət edən hüquq subyektləri arasında mübahisədir. Klassik nümunə kimi şəxslərin (kütləvi informasiya vasitələri) informasiya axtarmaq, almaq, ötürmək, istehsal etmək və yaymaq azadlığı hüquqları (Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının 29-cu maddəsi, 1, 4, 5-ci hissələri) ilə dövlət orqanlarına seçkilərdə iştirak edən vətəndaşların azad seçki hüququ arasında mübahisə göstərilir[2].

Rusiya Federasiyasının Konstitusiyası kütləvi informasiya vasitələrinin hüququnun azad seçki hüququndan daha əhəmiyyətli olduğunu müəyyən etmir və bu da seçkilərin seçicilərin yoxlanılmamış məlumatlardan qorunmalı olduğu şəraitdə keçirilməsini nəzərdə tutur.

Bu hüquqların sahibləri arasında yaranmış münaqişəni aradan qaldırmaq üçün bu iki hüquqdan biri və bəlkə də hər ikisi məhdudlaşdırılmalıdır. Kütləvi informasiya azadlığı hüququnun məhdudlaşdırılmasına icazə verilir, lakin bu zəruri və belə

---

[2] Dövlət Dumasının bir qrup deputatının sorğusu Və vətəndaşlar S.A.Buntman, K.A.Katanyan və K.S.Roikovun şikayətləri ilə əlaqədar seçki hüquqlarının əsas təminatları haqqında Federal Qanunun yoxlanılması işi üzrə Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin 30 oktyabr 2003-cü il tarixli 15-P saylı qərarı.

məhdudiyyətlərin konstitusiya tərəfindən qəbul edilmiş məqsədləri ilə mütənasib olmalıdır. Əslində, konstitusiyalarda iki eyni dərəcədə əhəmiyyətli eyni əsas hüququn "toqquşması" baş verdikdə, bir qayda olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin hansı hüquqlara üstünlük verməsinə dair meyarlar mövcud deyil. Buna görə də Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsinin albo...albo, və ya - və ya prinsipi, yaxud "hər şey və ya heç nə" prinsipi əsasında qərar qəbul etmək imkanı yoxdur. Orta məxrəc axtarmaq lazımdır! Demək ki, əsas hüquq daşıyıcılarının maraqlarının toqquşması zamanı onların hər biri digərinə təsir edir, yəni özünəməxsus qarşılıqlı xarici təsirlər mövcuddur. Buna görə də, İsrail Ali Məhkəməsinin qərarlarından birində qeyd edildiyi kimi, iki "binar" – məqsədinə görə bir-birinə zidd olan əsas hüququn daşıyıcıları arasında yaranan münasibətlər bir növ "əvəzliliyə" əsaslanmalıdır: kolliziya zamanı əsas hüquq daşıyıcılarının hər biri adi alqı-satqıda olduğu kimi nədə isə güzəştə getməlidir.

Bir fundamental hüququn fəaliyyəti digər fundamental hüquq üçün immanent sərhədlər yaradır.

Konstitusiya prinsiplərinin tarazlaşdırılması ideyası rasionalizmə əsaslanır, yəni:

a) bütün konstitusiya prinsipləri birlikdə mövcud olmalıdır;

b) onların birlikdə mövcudluğunun ən yaxşı üsulu bir konstitusiya prinsipinin elə şərh edilməsidir ki, onun barəsində yeni fikirlər başqa konstitusiya prinsipi (prinsiplərindən) olan tənzimləyici təsiri gücləndirməyə imkan verir;

c) nəinki iki konstitusiya prinsipini eyniləşdirmək, həm də müəyyən zaman kəsiyində onlardan birini digərinə münasibətdə əhəmiyyətini gücləndirmək, "üstün" etmək mümkündür.

Konstitusiya prinsiplərinin əhəmiyyətcə eyniliyi ideyasının əsasında hər konstitusiya prinsipinin insanların böyük sosial qrupunun müəyyən mənafeyini ifadə etməsinin fəlsəfi-hüquqi fikri durur. Bu maraqlar və onları ifadə edən konstitusiya prinsipləri əhəmiyyətcə eynidir, çünki konstitusiya aksiologiyasının özəlliyi, bir qayda olaraq, onların arasında iyerarxiyanı tanımamasıdır.

Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi balans axtarmaq, konstitusiya prinsiplərini uyğunlaşdırmaqla məşğul olaraq, onları tarazlaşdırmaq üçün qaydalar hazırlayır, çünki bütün konstitusiya prinsipləri əhəmiyyətcə eynidir və bir qayda onlar arasında heç bir iyerarxiya yoxdur.

Məlum olduğu kimi, kassasiya məhkəmələri aşağı instansiya məhkəmələrinin çıxardığı qərarlara baxır, amma bu zaman yalnız konstitusiya hüququ məsələlərini həll edir. Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi də yalnız hüquq məsələlərini həll edir. Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya məhkəmə icraatını həyata keçirərkən, digər məhkəmələrin və ya digər orqanların səlahiyyətlərinə aid olduğu bütün hallarda faktiki halları müəyyən etmir və araşdırmır ("Rusiya Federasiyası Konstitusiya məhkəməsi haqqında" Federal Konstitusiya Qanununun 3-cü maddəsi).

Bununla yanaşı, Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin konstitusiya məsuliyyətinin əhatə dairəsinə əsas hüquqlar arasındakı ziddiyyətləri tarazlaşdırmaqla həll etmək də daxildir.

Konstitusiya kassasiyası fenomeni vətəndaşların konstitusiya hüquq və. azadlıqlarının pozulması ilə bağlı şikayətlərə dair qanunların konstitusiyaya uyğunluğu ilə bağlı işlərə baxılması qaydasında konstitusiya məhkəmə nəzarətinin həyata

keçirilməsində özünü göstərə bilər (Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi haqqında Federal Qanunun XII fəsli).

Xatırladaq ki, Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının 126-cı maddəsinə uyğun olaraq, Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsi məhkəmələrin fəaliyyətinə məhkəmə nəzarətini həyata keçirir və tətbiq olunan normaların təfsirində vahidliyi təmin etmək məqsədilə məhkəmə təcrübəsi məsələlərinə dair şərhlər verir.

Lakin Konstitusiya Məhkəməsi qanunvericiliyin konstitusiyalaşdırılmasına görə cavabdehlik daşıyır və təkcə konstitusiya normalarının deyil, həm də mövcud qanunvericiliyin normalarının vahid şəkildə başa düşülməsini və şərhini təmin etmək üçün aparılan fəaliyyətdə iştirak edir.

Vətəndaş bütün məhkəmə instansiyalarından keçdikdə, məhkəmə qərarları qanuni qüvvəyə mindikdən sonra onların qəbul edilməsi nəticəsində mənfi nəticələrə məruz qalmağa davam etdikdə; Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinin vəziyyətə tədir edə biləcəyini, lakin bunu etmədiyini və aşağı məhkəmələrin buraxdığı səhvi düzəltmədiyini nəzərə alaraq, Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən ali məhkəmə orqanı olmaqla, vətəndaşların pozulmuş hüquqlarının bərpa edilməsinə cəlb olunur (Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının 2-ci maddəsi, 125-ci maddəsinin 1-ci hissəsi). Eyni zamanda, hüquqi müddəaların şərhi, onların tətbiqi və məhkəmələr, o cümlədən Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsi tərəfindən onların başa düşülməsi həqiqi konstitusiya anlayışına və qanunvericilik məqsədinə tam və ya qismən uyğun gəlmədikdə, onun qərarları qanunverici orqanın göstərişlərini tamamlaya bilər. Eyni zamanda, konstitusiya icraatı hüquqların məhkəmə müdafiəsi prosesində elə elementdir ki, bunun nəticəsində vətəndaşın işi üzrə qəbul edilmiş qərarlara ali konstitusiya nəzarəti orqanının mövqeyi nəzərə alınmaqla yenidən baxıla bilər. Rusiya Federasiyasının Avropa Şurasından çıxması onun, həmçinin, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasında iştirakına xitam verilməsi deməkdir və buna görə də Rusiya vətəndaşlarının Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə şikayət verməsinin qeyri-mümkünlüyünə səbəb olur və qərarları qəti olan və şikayət verilə bilməyən Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi məhkəmə sistemində məhz şəxsiyyətin əsas hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üzrə ixtisaslaşmış sonuncu məhkəmə orqanı olaraq qalır.

Predmeti bərabər əhəmiyyətli hüquqlar arasında tarazlığın tapılması olan mürəkkəb mübahisələrin həlli zamanı Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi fəal şəkildə normayaratma funksiyasını həyata keçirir və Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsinin bu təcrübəsini nəzərə alan qanunverici Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi haqqında Qanuna əhəmiyyətli dəyişikliklər etmişdir. Orada müvəqqəti hüquqi tənzimləmə adlanan normalar öz əksini tapdı. Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin formalaşmış məhkəmə təcrübəsini nəzərə alaraq, Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının ifadə edilməsi qaydalarını özündə əks etdirən Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi haqqında Qanunun 74-cü maddəsində konstitusiyaya uyğunluğu yoxlanılan normaların konstitusiyaya zidd olduğu tanındığı hallarda müvəqqəti normaların qərara daxil edilməsi üçün hüquqi əsas vardır.

Yekun olaraq, Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi bərabərlik və ədalətlilik konstitusiya prinsipinə əsaslanan yeni funksiyasını həyata keçirərkən Məhkəmə, konstitusiya kassasiyası prosesində, sanki ədalət məhkəməsinə çevrilir.

Buna misal olaraq vətəndaş F.B. İsxakovanın şikayəti üzrə Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin 2021-ci il 16 dekabr tarixli Qərarını göstərmək olar.

Rövşən İSMAYILOV

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi

KONSTİTUSİIYA NƏZARƏTİ ORQANLARININ TƏCRÜBƏSİNDƏ QANUNLARIN KONSTİTUSİYAYA UYĞUN TƏFSİRİ

Hörmətli cənab Sədr!
Dəyərli qonaqlar!
Xanımlar və cənablar!

“Konform təfsir” həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə normanın daxili, və ya dövlətlərüstü hüquq nizamına aid olan digər davranış qaydaları işığında şərh edilməsi metodunu təsvir etmək üçün istifadə olunan ifadədir.

Bu mənada deyə bilərik ki, konform təfsir həm sistemdaxili, həm də sistemlərarası əhəmiyyətə malik ola bilər. Birinci halda, bir qayda olaraq, söhbət qanunların konstitusiyaya uyğun təfsirindən gedir. Və bugünkü çıxışımın mövzusu məhz sözügedən məsələnin bu aspektinin işıqlandırılmasına həsr olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, konstitusion-konform adlandıra biləcəyimiz dövlətdaxili konform təfsir çərçivəsində konstitusiya ədalət mühakiməsinin Avropa modelinin həyata keçirildiyi ölkələri ayrıca altqrupa ayırmaq olar. Yeri gəlmişkən, elmi ədəbiyyatda “konstitusion-konform təfsir” anlayışı adətən Kelsen konstitusiya nəzarət modeli ilə əlaqələndirilir.

Lakin, burada oxşar yanaşma kimi, “konstitusiya problemlərindən yan keçmək” (constitutional avoidance) adlanan doktrinanın olduğunu da qeyd etmək yəqin ki, yerinə düşər. Hesab olunur ki, bitkin formada adıçəkilən doktrina ilk dəfə 1936-cı ildə ABŞ Ali Məhkəməsi tərəfindən ifadə edilmişdir. Həmin vaxt Ashwander v. Tennessee Valley Authority işinə baxarkən Məhkəmə göstərmişdir ki, konstitusion məsələyə dair müraciət lazımi qaydada təqdim edilsə belə, işin xitam olunması ilə bağlı hər hansı əsas olduğu təqdirdə, o bu məsələyə baxmayacaq. Buna görə də Məhkəmə ilk növbədə qanunun konstitusiyaya uyğunluğu məsələsindən yan keçməyə imkan verən məqbul təfsirinin olub-olmadığını müəyyən etməlidir.

Qanunların konstitusiyaya uyğun təfsirinə gəlincə isə, bu doktrinanın meydana gəlməsi Almaniya Federal Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti ilə bağlıdır. 1953-cü ildə qəbul edilmiş qərarların birində Məhkəmə göstərmişdir ki, qanunun konstitusiyaya uyğunluğu prezumpsiyası məhkəmələri konstitusiyaya uyğun təfsir variantını tətbiq etməyə məcbur edir.

Belə təfsir üsulunun məntiqi ondan ibarətdir ki, ümumi qəbul edilmiş təfsir metodları əsasında qanunun şərhinin bir neçə nəticəsini çıxarmaq olarsa, hüququ tətbiq

edən subyektlər onların sırasından konstitusiyanın mənasına ən uyğun olanını seçməlidirlər.

Oxşar hüquqi mövqe bir sıra digər Avropa ölkələrinin konstitusiya məhkəmələri tərəfindən irəli sürülmüşdür (İspaniyanın, İtaliyanın konstitusiya məhkəmələrinin təcrübələrini buna misal kimi göstərmək olar).

Alman hüquq ədəbiyyatında qanunların konstitusiyaya uyğun təfsirinin əsasən sistemli şərhin təzahürü hesab olunmasına dair mövqe var. Daha əsaslı isə avstriyalı hüquqşünas-alim Frans Bydlinskinin konstitusion-konform təfsirin sistematik-teleoloji təfsirin növlərindən biri olmasına dair fikridir.

Belə ki, bu cür təfsir müvafiq məcəllənin və ya ən azı mülki hüquq kimi hüquq sahəsi hüdudlarındakı normanın məqsədini müəyyən edir. Konstitusion-konform təfsir isə, hüquq normasının normativ hüquqi aktların ümumi iyerarxiyasındakı mövqeyini və Konstitusiyanın aliliyini nəzərə alaraq məqsədinin müəyyən edilməsi vasitəsilə, bu perspektivi daha da genişləndirir.

Belə bir ehtimal da var ki, konstitusion-konform təfsir qanunların rasionallaşdırılmasının, onlarda konstitusiya məhkəmələrinin müəyyən etdiyi istiqamətdə dəyişikliklərin təşviq edilməsinin effektiv vasitəsidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, qanunların konstitusiyaya uyğun təfsiri doktrinası təkcə formalaşması baxımından deyil, həm də inkişafı baxımından daha çox məhkəmə xarakteri daşıyır. Konstitusiya nəzarətinin Avropa modeli olan ölkələrdə konstitusiya və ya qanunvericilik səviyyəsində bu doktrina bilavasitə yalnız Cənubi Afrikanın hazırda qüvvədən düşmüş Müvəqqəti Konstitusiyasının 35(2) maddəsində təsbit edilmişdir. Bu norma aşağıdakı məzmunda tələbi müəyyən edirdi: əgər konstitusion hüquqları məhdidlaşdıran qanunda əks olunmuş ifadə həmin hüquqlarla müəyyən edilmiş konstitusion hədləri ilk baxışdan (prima facie) aşırsa və həmin qanunun məhdudlaşdırıcı təfsirinə ağlabatan imkan varsa, həmin qanunun dərhal konstitusiyaya zidd olaraq tanınması yolverilməzdir.

Cənubi Afrika Respublikasının təcrübəsi həmin ölkənin Ali Məhkəməsi tərəfindən müzakirə olunan doktrinanın inkişaf etdirməsi baxımdan da maraqlıdır. Belə ki, Govender v Minister of Safety and Security işi ilə bağlı qərarında həmin məhkəmə göstərmişdir ki, qanunların konstitusiyaya uyğun təfsiri məhkəmədən tekstualizm və məhkəmə qanunyaradıcılığı arasında manevr etməyi tələb edir. Bu iki odun arasından çıxmaq üçün hakimlər göstərilən ardıcıllıqla aşağıdakı hərəkətləri etməlidirlər:

(1) qanunun məqsədini və mənasını öyrənməlidirlər;

(2) Konstitusiya ilə qorunan hüquqların məzmununu və mənasını öyrənməlidirlər;

(3) sözügedən qanunun Konstitusiyaya uyğun şəkildə təfsir edilməsinə dair ağlabatan imkanın olub-olmadığını müəyyən etməlidirlər;

(4) əgər belə təfsir mümkündürsə, onu tətbiq etməli və

(5) bu mümkün deyilsə, qanunun konstitusiyaya zidd elan edilməsi üçün tədbirlər görməlidirlər.

Bir çox konstitusiya məhkəmələrinin təcrübəsindən göründüyü kimi, konstitusiya-konform təfsir doktrinası belə bir ideyaya əsaslanır ki, normanın konstitusiyaya zidd olması və müvafiq olaraq etibarsız hesab edilməsi konstitusiya nəzarətində ən son addım (ultima ratio) hesab edilməlidir. Buna görə də, normanın konstitusiyaya uyğunluğuna dair şübhə yarandıqda, müvafiq qanunun Konstitusiyaya uyğun təfsiri konstitusiya məhkəməsinin reaksiyasının daha məqbul formasıdır.

Eyni zamanda, qanunların konstitusiyaya uyğun təfsiri müxtəlif mülahizələrlə əsaslandırıla bilər. Burada bir-biri ilə əlaqəli üç aspekti qeyd etmək istərdim:

(1) iyerarxik quruluşa malik istənilən hüquqi nizama xas olan normanın maksimum dərəcədə qorunub saxlanılması prinsipi;

(2) hüquqi nizamın daxili ziddiyyətsizliyi prezumpsiyası;

(3) məhkəmənin qanunvericiliyə ehtiramına (judicial deference) əsaslanan məhkəmə təmkinliyinin (judicial restraint) həyata keçirilməsi.

Belə ki, Almaniya Federal Konstitusiya Məhkəməsinin 2014-cü ildə qəbul edilmiş qərarında konstitusion-konform təfsirin hüdudları haqqında mövqeyi məhkəmə təmkinliyinə dair təsəvvürlərinə əsaslanmış, özünün eləcə də ümumi yurisdiksiya məhkəmələrinin təcrübəsinin hüquqyaratma funksiyaları olmayan ədalət mühakiməsi orqanlarının qəbul olunmuş ənənəvi rolu və yeri çərçivəsində saxlanılmasına yönəlmişdir.

Bu Məhkəmənin həmin qərarında qanunun hamılıqla qəbul edilmiş təfsirinin üsullarının düzgün, vicdanla tətbiqinin vacibliyini qeyd edilməklə yanaşı, əlavə olaraq, qanunların konstitusiyaya uyğun təfsirinin hüdudları şərh edilən normanın semantik hədləri, onun əsas məqsədləri, qanunvericinin obyektivləşdirilmiş niyyətləri ilə müəyyən edilməsi zərurəti də göstərilmişdir. Məhkəmənin fikrincə, bu qaydalara əməl edilməməsi demokratik yolla legitimləşdirilmiş qanunverici orqanın qəbul etdiyi siyasi qərardan yayınmağa imkan verəcək.

Eyni zamanda belə bir tənqidi fikir də mövcuddur ki, qanunun konstitusiyaya zidd elan edilməsi qanunverici orqana siyasi manevrlər üçün daha çox yer verə bilər. Konstitusion-konform təfsirin həyata keçirilməsi isə, konstitusiyaya uyğun kimi tanınan qanunun konkret bir təfsiri variantı ilə əlaqələndirilir ki, bu da çox vaxt parlamentlərin qanunvericilik imkanlarını məhdudlaşdırmaqla yanaşı, həm də faktiki olaraq konstitusiya məhkəmələrinin qanunyaradıcı fəaliyyətinə gətirib çıxara bilər.

Üstəlik, bu cür fəaliyyətlərin nəticələri uzun müddət qüvvədə qala bilər. A.Şayonun fikrincə, "konstitusiya məhkəmələri, qanunu ləğv etməyib, onları şərh etməsi vasitəsilə daha çox uzunmüddətli və nəzarətsiz qanunvericilik müddəalarını təsbit etmək imkanına malik olur".

Nəhayət, hesab olunur ki, konstitusion-konform təfsir hüquq subyektləri, xüsusən də fiziki şəxslər üçün müəyyən çətinliklər yarada bilər. Onlar hüquqlarının, qanuni mənafelərinin və vəzifələrinin real məzmununu öyrənmək üçün təkcə müvafiq qanunla deyil, həm də onun konstitusiya tələbləri baxımından təfsiri ilə də tanış olmalıdırlar.

Qanunların konstitusiyaya uyğun təfsirinə dair müxtəlif tənqidi fikirlərin mövcudluğuna baxmayaraq, hesab edirik ki, təfsirin bu növü, qanunverici ilə birbaşa qarşıdurmaya getmədən, müvafiq qanunu konstitusiyaya uyğun kimi tanımaqla və onun bu və ya digər təfsirini qadağan etməklə, daha çox konstitusiya məhkəmələrinin fəaliyyətindəki praqmatizmin təzahürü kimi çıxış edir.

Yuxarıda qeyd olunanların davamı olaraq həm qeyd etmək lazımdır ki, konstitusion-konform təfsirə iqtisadi səmərəlilik prizmasından baxanda da məqbul və ağlabatan həll variantı kimi görünür. Bundan əlavə, qeyd etmək lazımdır ki, bəzi hallarda konstitusiyaya zidd qanunun qüvvədən düşməsi qanunvericilikdə boşluq yarada və beləliklə, həmin qanunun əhatə etdiyi əhali qruplarını öz konstitusiya hüquqlarından məhrum edə, və bununla da daha böyük konstitusiya problemlərinə səbəb ola bilər.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm!

Ровшан ИСМАИЛОВ

судья Конституционного суда
Азербайджанской Республики

СУДЕБНАЯ ДОКТРИНА КОНСТИТУЦИОННО-КОНФОРМНОГО ТОЛКОВАНИЯ ЗАКОНОВ

Уважаемый господин председатель!
Дорогие гости!
Дамы и господа!

«Конформное толкование» – это выражение, используемое как на национальном, так и на международном уровне для описания метода, на основе которого норма интерпретируется в свете других правил поведения, принадлежащих либо внутригосударственному правовому порядку, либо наднациональному. В этом смысле можно сказать, что конформное толкование может иметь как внутрисистемное, так и межсистемное значение. В первом случае речь, как правило, идет о толковании законов в свете конституционных требований. И именно этот аспект составляет предмет моего выступления.

Однако и в рамках внутригосударственного конформного толкования, назовем его теперь конституционно-конформным, можно выделить в отдельную группу особенности такого толкования, присущие странам, в которых реализуется «европейская» модель конституционной юстиции.

Кстати, в научной литературе понятие «конституционно-конформное толкование» обычно ассоциируется именно с «кельзеновской» моделью конституционного контроля. Хотя здесь, наверное, уместно будет отметить, что существует сходная доктрина, доктрина constitutional avoidance, так называемого, «обхода конституционных проблем». Считается, что впервые в завершенном виде она была выражена Верховным Судом США в 1936 году, когда в деле Ashwander v. Tennessee Valley Authority Судом было отмечено, что он не будет рассматривать конституционный вопрос, хотя и надлежащим образом представленный к его рассмотрению, если при этом также имеется какое-либо основание, по которому дело может быть прекращено. Поэтому Суд сначала должен удостоверится, существует ли допустимое толкование закона, позволяющее обойти вопрос о его конституционности .

Что касается конституционно-конформного толкования, то рождение данной доктрины связано с деятельностью Федерального Конституционного суда Германии, который впервые ее применил в 1953 году, отметив, что презумпция конституционности закона обязывает суды применять конституционно-конформное толкование. Логика такого толкования состоит в том, что, если на основе общепризнанных методов толкования возможно вывести более чем один результат толкования, правоприменители должны выбрать тот из них, который соответ-

ствует смыслу конституции. Сходные правовые позиции выражены многими конституционными судами.

В немецкой юридической литературе существует позиция, согласно которой конституционно-конформное толкование в значительной степени считается проявлением систематического толкования. Более интересным представляется утверждение Франца Быдлински о том, конституционно-конформное толкование является разновидностью систематически-телеологического толкования. Так, телеологическое толкование, как правило, определяет цель нормы в рамках соответствующего кодекса или, по крайней мере, отрасли права, такой как гражданское право. Конституционно-конформное толкование же расширяет эту перспективу, выявляя цель нормы с учетом ее положения в общей иерархии нормативных правовых актов и верховенства Конституции.

Существует также предположение, что конституционно-конформное толкование является эффективным средством рационализации закона, способствующим изменениям в направлении, определенном конституционными судами.

Следует отметить, что доктрина конституционно-конформного толкования не только в части становления, но и ее развития преимущественно судебная. В частности, на конституционном или законодательном уровне в странах с «европейской» моделью конституционного контроля она была закреплена, пожалуй, лишь в ныне недействующей временной конституции ЮАР, в статье 35 (2). Данная норма закрепляла недопустимость признания неконституционным закона, ограничивающего конституционные права, исключительно по причине того, что используемая в законе формулировка prima facie превышает конституционные пределы, установленные этими правами, при условии, что существует разумная возможность ограничительного истолкования такого закона.

Опыт ЮАР интересен и в плане развития данной доктрины в практике Верховного суда этой страны. В деле Govender v Minister of Safety and Security данный суд указал, что конституционно-конформное толкование требует, чтобы суд лавировал между Сциллой буквализма и Харибдой судебного законотворчества. Для этого судьи должны:

(a) изучить цели и смысл закона;

(b) изучить содержание и значение прав, защищаемых Конституцией;

(c) установить, есть ли разумная возможность истолковать рассматриваемый закон таким образом, чтобы он соответствовал Конституции;

(d) если такое толкование возможно, применить его, и

(e) если это невозможно, инициировать шаги, по признанию закона неконституционным.

Как показывает практика многих конституционных судов, доктрина конституционно-конформного толкования основывается на том, что неконституционность и соответственно недействительность нормы — это ultima ratio. Поэтому в случаях сомнений относительно конституционности нормы, толкование закона, соответствующее Конституции, является более предпочтительной формой реакции конституционного суда.

При этом конституционно-конформное толкование может быть обосновано исходя из различных соображений. Здесь хотелось бы указать на три взаимосвязанных аспекта:

(1) принцип максимального сохранения нормы, присущий любому иерархически структурированному правовому порядку;

(2) презумпция о внутренней непротиворечивости правового порядка;

(3) проявление судебной сдержанности, основанной на судебном уважении (judicial deference) в отношении законодательной власти.

Именно соображениями судебной сдержанности, и соответственно стремлением удержать свою, а также практику судов общей юрисдикции в рамках традиционного восприятия роли и места органов правосудия, не обладающих правотворческими функциями, было продиктована позиция Федерального Конституционного суда Германии о пределах конституционно-конформного толкования, выраженная в 2014 году. Во-первых, Суд отметил важность правильного, добросовестного применения общепризнанных методов толкования закона. Кроме того, пределы конституционно-конформного толкования очерчены семантическими границами толкуемой нормы, ее основными целями, объективированными намерениями законодателя. По мнению Суда, несоблюдения данных правил позволит обойти политическое решение, принятое демократически легитимированным законодательным органом.

Здесь важно отметить, что конституционно-конформное толкование не является исключительной прерогативой Федерального Конституционного суда Германии. Иные суды также обязаны, именно обязаны, осуществлять данный вид толкования. Дело том, что содержание параграфа 1 статьи 100 Основного Закона обязывает суды проверять конституционность законов, применяемых ими в конкретных делах. Федеральный конституционный суд же, согласно своей устоявшейся практике, признает запрос судов о проверке конституционности на основе указанной нормы Основного закона только, если обращающемуся суду, несмотря на все разумно-предпринятые действия, не удалость истолковать оспариваемую норму в соответствии с Конституцией.

Сходная ситуация сложилась в Италии, где начиная со второй половины 90 годов XX столетия одним из оснований приемлемости конституционного запроса суда является демонстрация им поиска конституционно-конформного толкования в конкретном деле.

Как представляется, акцентирование внимания на семантических границах толкуемой нормы и ее основных целях, объективированных намерениями законодателя при формулировании пределов конституционно-конформного толкования связано и с множественностью проявлений данного типа толкования.

Дело в том, что практическое осуществление конституционно-конформного толкования становится возможным не только благодаря традиционному расширительному и ограничительному толкованию, но и в результате таких практик, которые, по-разному именуясь в научной литературе различных стран, (конституционное развитие законов в Германии , манипуляционные решения Конституционного Суда Италии, в результате которых вносятся изменения в текст закона, путем удаления, добавления или замены оспоренного текста новым текстом, сформулированным Судом в резолютивной частей части решения), по сути, сводятся к объемному судебному препарированию рассматриваемого ими закона. То есть суды, осуществляя конституционно-конформное толкование, получают возможность скорректировать, подправить эти дефекты посредством расширения, или сужения содержания толкуемой нормы. Вот почему конформное толкование иногда рассматривается как выражение неоправданного судебного активизма. Данные доводы усиливаются утверждением о том, что конституционно-конформное толкование как конституционных, так и общих судов не легитимизировано,

так как не находит, как правило, своего закрепления ни в конституциях, ни актах о статусе специализированных органов конституционной юстиции.

Кроме того, признание закона неконституционным может дать законодательному органу больше возможностей для политического маневрирования. Осуществление конституционно-конформного толкования же сопряжено с указанием одного конкретного истолкования закона, признанного конституционным, что часто влечет за собой четкие предписания, которые не только ограничивают законодательные возможности парламентов, но и могут привести к фактически правотворческой деятельности конституционных судов. Причем результаты такой деятельности могут оставаться в силе достаточно долго. По утверждению, А.Шайо, «конституционные суды имеют больше шансов предусмотреть длительные и неконтролируемые законодательные установления, интерпретируя закон, а не отменяя его».

Вместе с тем, высказывается предположение, что (чрезмерно) частое использование конституционно-конформного толкования, в конечном итоге может нанести ущерб авторитету органа конституционного правосудия. В данном случае следует иметь ввиду, что raison d'etre создания и функционирования специализированных органов конституционной юстиции является контроль за законодательной властью. Для удовлетворительной реализации данной функции необходимо, чтобы оспариваемые законы, с определенной степенью регулярности признавались несоответствующими Конституции и поэтому недействительными. Это дает понять политическим институтам и заинтересованным сторонам в обществе, что суд серьезно относится к своей роли и, таким образом, отвечает ожиданиям, возлагаемым на него. В этой связи интересно отметить, например, в Италии в 2008 г. в 30 из 44 постановлений Конституционного суда принятых по запросам о признании неконституционности оспариваемое положение было истолковано в соответствии с Конституцией.

Наконец, конституционно-конформное толкование может создать определенные сложности субъектам права, в особенности физическим лицам. Чтобы узнать о реальном содержании их прав, законных интересов и обязанностей, приходится ознакомиться не только с соответствующим законом, но и его конституционным истолкованием.

Несмотря на существующую оппозицию конституционно-конформному толкованию, являющегося, по мнению его критиков, проявлением вторжения органов конституционного правосудия в сферу, зарезервированную за законодательной властью, представляется, что такой вид толкования является скорее проявлением прагматизма в деятельности конституционных судов, которые, не вступая в прямую конфронтацию с законодателем, признают закон конституционным, запрещая тот или иной вид его истолкования.

В продолжение сказанного следует отметить, что конституционно-конформное толкование выглядит приемлемым и разумным решением также при его рассмотрении сквозь призму экономической эффективности. Кроме того, в некоторых ситуациях признание утратившим силу неконституционного закона может создать законодательный пробел и, таким образом, лишить возможности реализации своих конституционных прав тех групп населения, которые охватываются его регулированием, приведя к еще большим конституционным проблемам.

Благодарю за внимание!

Alış QASIMOV

Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin
Əmək və ekologiya hüququ kafedrasının müdiri,
hüquq elmləri doktoru, professor

ƏMƏK MƏZUNİYYƏTLƏRİNİN HÜQUQI TƏNZİMLƏNMƏSİ: MÖVCUD BOŞLUQLAR VƏ ONLARIN KONSTİTUSİYA NORMALARININ ŞƏRHİ VASİTƏSİ İLƏ ARADAN QALDIRILMASI

Çox hörmətli cənab Sədr!
Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Məruzəmə başlamamışdan öncə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri cənab Fərhad Abdullayev başda olmaqla Konstitusiya Məhkəməsinin bütün hakimlərini və aparat əməkdaşlarını Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illiyi münasibəti ilə səmimi qəlbdən təbrik edir, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsi, hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi kimi müqəddəs işinizdə daha böyük uğurlar arzulayıram.

İkincisi, məhz belə bir mötəbər beynəlxalq konfransda məruzə ilə çıxış etməyimə şərait yaratdığınıza görə Fərhad müəllim şəxsən sizə və təşkilat komitəsinə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

AR Konstitusiyasının 37-ci maddəsinə görə hər kəsin istirahət hüququ vardır. Əmək müqaviləsi ilə işləyənlərə qanunla müəyyən edilmiş, lakin gündə 8 saatdan artıq olmayan iş günü, istirahət və bayram günləri, ildə azı bir dəfə 21 təqvim günündən az olmayan ödənişli məzuniyyət verilməsi təmin edilir.

Məzuniyyət hüququ ilə bağlı müddəalar İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamədə, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda, Dəyişdirilmiş Avropa Sosial Xartiyasında və s. beynəlxalq hüquqi aktlarda öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Respublikasının 1994-cü il 19 iyul tarixdə qoşulduğu Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) «Ödənişli məzuniyyətlər haqqında» 132 nömrəli Konvensiyasının (1970-ci ildə yenidən baxılmış) 3-cü maddəsinin birinci hissəsinə görə hər bir şəxs müəyyən edilmiş minimum müddətli illik ödənişli məzuniyyət hüququna malikdir.

Bu gün qüvvədə olan AR ƏM-in 29 maddəsi bilavasitə əmək məzuniyyətlərinin tənzimlənməsinə həsr olunmuşdur. Müxtəlif illərdə əmək məzuniyyətlərini tənzimləyən normalara müvafiq qanunlarla 11 dəfə əlavə və dəyişikliklər edilmiş, AR ƏM-ə bir yeni maddə – 118-1 "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində işləyən mütəxəssislərin əlavə məzuniyyəti" adlı maddə əlavə edilmiş, 135-ci maddə ("Əmək

məzuniyyətlərinin verilməsinin yolverilməzliyi") tamamilə yeni redaksiyada verilmiş, 144-cü maddənin birinci hissəsi isə qüvvədən düşmüşdür.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətləri AR Konstitusiyası ilə müəyyən edilir və həyata keçirilir. Konstitusiya Məhkəməsinin AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətlərini iki yerə ayırmaq olar. Birincisi, konstitusiya və qanunların şərhi, ikincisi isə müxtəlif normativ və məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması.

Bildiyimiz kimi, hüquq tətbiqetmə prosesinin əsas mərhələlərindən biri normanın mənasının onun şərh edilməsi yolu ilə müəyyənləşdirilməsidir.

Normativ hüquqi aktın məzmununda bəzi qeyri-müəyyənliklərin və kolliziyaların, habelə onların tətbiqi təcrübəsində ziddiyyətlərin aşkar edilməsi normativ hüquqi aktın şərhini zəruri edir. Bu baxımdan əmək qanunvericiliyi normalarının şərhi də istisna təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri cənab F.S.Abdullayev məqalələrindən birində qeyd edir ki, konstitusiyanın və qanunların şərhi məhkəməyə bu və ya digər normanın məzmununu aydınlaşdırmaqla, onun real konstitusiya-hüquqi predmetini hüquq tətbiqedicilərin nəzərinə çatdırmağa və həmin normanı məhz bu normaya uyğun dəqiq və eyni cür tətbiqi təcrübəsini formalaşdırmağa imkan verir. Konstitusiya Məhkəməsinin verdiyi rəsmi şərhlər hüquq norması müasir dəyərlər baxımından dolğunlaşdırılaraq daha təkmil forma alır və həmin normanı hər hansı digər qeyri-konstitusion formada tətbiqi mümkünsüz olur. Beləliklə də, normanın tətbiqi qaydası dəqiqləşdirilməklə onun məhdudlaşdırıcı və genişləndirici formada olan qeyri-konstitusion tətbiqi təcrübəsi dəyişdirilmiş olur. Bu isə geniş mənada hüququn tətbiqi təcrübəsinin konstitusiya hüququna müvafiq inkişaf etdirilməsi məqsədinə xidmət edir (1, s.106). F.S.Abdullayevin bu fikrini daha da inkişaf etdirərək Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi cənab R.S.Qvaladze yazır: "Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən şərh olunan normanın Konstitusiyanın prinsipləri və dəyərləri nəzərə alınmaqla mənası açıqlanır, normanın real məzmunu və qanunvericinin əsl mövqeyi hüquq tətbiqedici orqanların diqqətinə çatdırılır. Hər hansı normativ hüquqi akt şərh olunarkən onun normalarının məzmunu izah edilir və dəqiqləşdirilir, onların qanunvericilikdə yeri, habelə ictimai münasibətlərin eyni növünün müxtəlif aspektlərini tənzimləyən digər normalar ilə funksional və başqa əlaqələri müəyyən edilir. Yalnız normativ hüquqi aktın mətni və mənası arasında açıq-aşkar fərq olduqda onun genişləndirici və ya məhdudlaşdırıcı "şərh edilməsinə yol verilir" (13, s.146).

Biz R.S.Qvaladzenin belə bir fikrini dəstəkləyirik ki, Konstitusiya Məhkəməsi qanunvericilik normalarının təfsiri vasitəsilə hüquq tətbiqetmə praktikasını birbaşa istiqamətləndirməklə, qanunvericiliyin bütün sahələrinə əhəmiyyətli təsir göstərir və onları konstitusiya prinsiplərinə uyğun təkmilləşdirir (13, s.147).

Hörmətli, Fərhad müəllim giriş nitqində qeyd etdi ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən 25 il ərzində 545 qərar və 160 qərardad qəbul olunmuşdur. AR məhkəmələrinin müraciəti əsasında qanunların şərhi ilə əlaqədar 168 qərar və 28 qərardad, fərdi şikayətlər üzrə isə 213 qərar qəbul olunmuşdur. Qeyd etmək istəyirəm ki, Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən əmək qanunvericiliyi normalarının AR Konstitusiyasına uyğunluğu və şərhi ilə bağlı 12 qərar qəbul edilmişdir ki, onların da 5-i məhz əmək məzuniyyətləri ilə bağlı olmuşdur. Bunlar aşağıdakılardır:

1. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 143-cü maddəsinin birinci hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25, 37-ci maddələrinə və 149-cu maddəsinin

I hissəsinə uyğunluğu haqqında" Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 23 fevral 2000-ci il tarixli Qərarı;

2. "Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 116-cı maddəsinin ikinci hissəsinə dair" Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 29 noyabr 2000-ci il tarixli Qərarı;

3. "Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 132-ci maddəsinin ikinci hissəsinin azadlıqdan məhrum etmədən islah işlərinə məhkum edilən şəxslərin cəza çəkdiyi müddətin məzuniyyət hüququ verən əmək stajına daxil edilməməsi müddəasına dair" Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 19 aprel 2001-ci il tarixli Qərarı;

4. "Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 144-cü maddəasının ikinci hissəsinin şərh edilməsinə dair" Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 29 noyabr 2002-ci il tarixli Qərarı;

5. "Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 115-ci maddəsinin birinci hissəsinin, 116-cı maddəsinin birinci hissəsinin və 136-cı maddəsinin ikinci hissəsinin şərh edilməsinə dair" Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 17 iyun 2003-cü il tarixli Qərarı.

Bu beş qərar AR Ali Məhkəməsinin sorğusu əsasında qəbul edilmişdir.

Qeyd olunan qərarlar vasitəsi ilə AR Konstitusiyasına uyğun olmayan AR ƏM-in normaları qüvvədən düşmüş hesab edilmiş, habelə əmək məzuniyyətlərini tənzimləyən normalardakı boşluqlar aradan qaldırılmış və işçilərin konstitusion istirahət hüququnun müdafiəsi təmin edilmişdir. Çıxışımda həmin beş qərarın mahiyyətinə qısaca da olsa toxunmağa çalışacağam.

Əmək məzuniyyətlərinin hüquqi tənzimlənməsindəki mövcud boşluqları şərti olaraq iki yerə ayırmaq olar. Birincisi, Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən konstitusiya normalarının şərhi vasitəsi ilə aradan qaldırılmış boşluqlar, ikincisi isə bu günədək qalmaqda olan mövcud boşluqlar. Təəssüf ki, bu boşluqların da tədricən qanunverici orqan tərəfindən aradan qaldırılmasına baxmayaraq, hələ də qalmaqdadır. Mən onların bəzilərini imkan daxilində Sizin nəzərinizə çatdırmağa çalışacağam.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin əmək məzuniyyətləri ilə bağlı ilk qərarı AR ƏM-in 143-cü maddəsinin birinci hissəsi ilə əlaqədar olmuşdur.

AR ƏM-in 143-cü ("Əmək münasibətlərinə xitam verilərkən məzuniyyət hüququnun həyata keçirilməsi") maddəsinin birinci hissəsinə əsasən müvafiq iş ilinin (illərinin) məzuniyyətindən istifadə etməmiş işçi ilə, bu Məcəllənin 70-ci maddəsinin «a» və «ç» bəndlərində nəzərdə tutulmuş əsaslarla işdən çıxarılma halları istisna olmaqla qalan hallarda əmək müqaviləsinə xitam verilərkən işçinin arzusu ilə həmin iş ili (illəri) üçün ona məzuniyyət verilir və işdənçıxma tarixi məzuniyyətin son günü hesab edilir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi 22 dekabr 1999-cu il tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək işəgötürənin təşəbbüsü ilə işdən çıxarma zamanı istifadə olunmamış məzuniyyət verilərkən AR ƏM-in 143-cü maddəsinin birinci hissəsinin və bu Məcəllənin 70-ci maddəsinin "a" və "ç" bəndləri ilə işdən çıxarma hallarının istisna edilməsinə aid hissəsinin AR Konstitusiyasının 37-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi sorğuya baxaraq qeyd etmişdir ki, AR ƏM-in 110-cu maddəsinin birinci hissəsinə əsasən işçilər vəzifəsindən (peşəsindən), əmək şəraitindən və əmək müqaviləsinin müddətindən asılı olmayaraq, bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş məzuniyyətlərdən istifadə etmək hüququna malikdirlər. Qanunvericinin bu göstərişlərinə görə, əmək məzuniyyətindən istifadə etmək hüququ işçilər arasında fərq qoyulmadan

yaranır. AR ƏM-in 143-cü maddəsinin birinci hissəsi isə həmin müddəalara zidd olaraq əmək münasibətlərinə xitam verilərkən məzuniyyət hüququnun həyata keçirilməsini əmək müqaviləsinin ləğv edilməsinin əsasları ilə fərqləndirir. Belə fərqləndirmə AR Konstitusiyasının 25-ci maddəsində təsbit edilmiş bərabərlik prinsipi ilə də uyğunsuzluq təşkil edir.

AR ƏM-in 70-ci maddəsinin «a» bəndi müəssisənin ləğv edilməsi ilə əlaqədar əmək müqaviləsinə xitam verilməsini nəzərdə tutur. Müəssisənin ləğv edilməsi işçinin təqsiri üzündən deyil, işəgötürənin fəaliyyəti ilə bağlı olduğundan, bu əsaslarla əmək münasibətlərinə xitam verilərkən işçini onun heç bir təqsiri olmadığı halda, məzuniyyət hüququndan məhrum etmək, barəsində cəza tədbirinin tətbiqi kimi qiymətləndirilə bilər.

AR ƏM-in 70-ci maddəsinin «ç» bəndi ilə əmək müqaviləsinə xitam verildikdə AR ƏM-in 143-cü maddəsinin birinci hissəsinə əsasən işçi faktiki olaraq iki cəzaya məruz qalır: həm işdən çıxarılır, həm də məzuniyyətdən məhrum olur.

Beləliklə, AR ƏM-in 143-cü maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulan istisnalar isə, bu qəbildən olan işçilərlə digər işçilər arasında ayrı-seçkilik yaratmaqla AR Konstitusiyasında təsbit edilmiş bərabərlik prinsipini pozmuş olur.

AR Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin I hissəsində göstərilir ki, normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafelərə bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır. Bu baxımdan AR ƏM-in 143-cü maddəsinin birinci hissəsinin həmin Məcəllənin 70-ci maddəsinin «a» və «ç» bəndləri ilə bağlı olan müddəaları Konstitusiyada təsbit olunmuş normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanması prinsipinə də müvafiq deyildir.

Konstitusiya Məhkəməsi belə qənaətə gəlmişdir ki, yuxarıda qeyd olunan iki halda işçinin məzuniyyətdən istifadə etmək hüququnun məhdudlaşdırılması AR Konstitusiyasının, əmək qanunvericiliyinin və beynəlxalq hüquqi aktların bir sıra normalarına uyğun deyildir.

Konstitusiya Məhkəməsinin 23 fevral 2000-ci il tarixli Qərarı ilə AR ƏM-in 143-cü maddəsinin birinci hissəsinin, bu Məcəllənin 70-ci maddəsinin "a" və "ç" bəndləri ilə əlaqədar əmək münasibətlərinə xitam verilərkən məzuniyyət hüququnu məhdudlaşdıran müddəaları AR Konstitusiyasının 25, 37-ci maddələrinə və 149-cu maddəsinin I hissəsinə uyğun olmadığı üçün qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir (9).

AR ƏM-in 143-cü maddəsinin ikinci hissəsində deyilir ki, işçi bu maddədə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada məzuniyyətdən istifadə etmək istəmədikdə ona bu Məcəllənin 144-cü maddəsi ilə müəyyən edilmiş qaydada və şərtlərlə istifadə edilməmiş məzuniyyətə görə pul əvəzi ödənilir.

AR ƏM-in 144-cü maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən əmək müqaviləsinə xitam verilməsinin səbəbindən və əsasından asılı olmayaraq, işçiyə işdən çıxan günədək hər hansı şərt və məhdudiyyət qoyulmadan istifadə etmədiyi bütün iş illərinin əsas məzuniyyətlərinə görə pul əvəzi ödənilməlidir.

Hesab edirik ki, işçinin istifadə etmədiyi iş ili (illərinin) məzuniyyətindən istifadə etdikdə ona həm əsas, həm də əlavə məzuniyyətlərin cəmlənərək verildiyi və haqqı ödənildiyi halda, iş ilinin (illərinin) məzuniyyətindən istifadə etməməklə işdən çıxdıqda ona yalnız istifadə etmədiyi bütün əsas məzuniyyətlərə görə pul əvəzinin ödənilməsi AR Konstitusiyasının 25, 37-ci maddələrinə və 149-cu maddəsinin I hissəsinə uyğun deyildir, yəni bu normaya görə yalnız əsas məzuniyyətin pulla əvəz olunması müddəası işçinin konstitusion istirahət hüququnu məhdudlaşdırır. Əmək məzuniyyəti əsas və əlavə hissələrdən ibarətdir və bu məzuniyyətlərə hüququ işçi müəyyən zaman kəsiyində işləməklə nail olur, yəni bu məzuniyyət heç də işçiyə bəxş (hədiyyə) olunmur. Ona görə də əmək müqaviləsinə xitam verilməsinin səbəbindən və əsasından asılı olmayaraq işçiyə işdən çıxan günədək hər hansı

şərt və ya məhdudiyyət qoyulmadan istifadə etmədiyi bütün iş illərinin həm əsas, həm də əlavə məzuniyyətlərinə görə pul əvəzi ödənilməlidir. AR ƏM-in 144-cü maddəsinin ikinci hissəsinin normasının əmək məzuniyyəti yalnız bir hissədən – əsas məzuniyyətdən ibarət olan işçi barəsində, yəni əlavə məzuniyyətə hüququ olmayan işçi barəsində tətbiqi ədalətli görünə bilər. O işçilər ki, həm əsas, həm də əlavə məzuniyyət hüququna malikdirlər, onlar barəsində bu normanın tətbiqi, fikrimizcə, işçilərin subyektiv konstitusion istirahət hüququnu məhdudlaşdırır. Bu məhdudiyyəti aradan qaldırmaq üçün AR ƏM-in 144-cü maddəsinin ikinci hissəsində "əsas məzuniyyətlərinə" sözlərinin "əmək məzuniyyətlərinə" sözləri ilə əvəz olunmasını, həmin maddənin üçüncü hissəsindəki "bu Məcəllənin 115 və 116-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş əlavə məzuniyyətlərə" sözlərinin çıxarılmasını təklif edirik.

Yuxarıda qeyd etdik ki, Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərindən biri də konstitusiya və qanunların şərh edilməsidir. Biz bunu əmək məzuniyyətlərini tənzimləyən normaların timsalında nəzərdən keçirmək istərdik.

AR ƏM-in 116-cı ("Əmək stajına görə əlavə məzuniyyətlərin müddətləri və verilmə qaydası") maddəsinin ikinci hissəsinin ilkin redaksiyasında qeyd edilirdi ki, əmək stajına görə əlavə məzuniyyətin müddəti işçinin bir müəssisədə işəgötürənlə əmək müqaviləsi bağlayaraq faktik olaraq işlədiyi dövrə əsasən müəyyən edilir. Bu əmək stajına işçinin əmək müqaviləsi üzrə faktik işlədiyi müddətdən başqa, yalnız əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirdiyi, habelə bu Məcəllənin 179-cu maddəsində nəzərdə tutulan hallarda iş yeri və orta əmək haqqı saxlanıldığı dövrlər daxil edilir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi 5 oktyabr 2000-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək AR ƏM-in 116-cı maddəsinin ikinci hissəsinin şərh olunmasını xahiş etmişdir. Konstitusiya Məhkəməsi həmin sorğuya baxaraq qeyd etmişdir ki, AR ƏM-də işçilərə əsas məzuniyyətlə yanaşı əməyin xarakterindən və əmək stajından asılı olaraq əlavə məzuniyyət müddətinin verilməsi də nəzərdə tutulmuşdur. Belə məzuniyyətin verilməsi bir tərəfdən əmək funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar işçilərin səhhətinin bərpasına, digər tərəfdən onların uzun müddət səmərəli işləmələrinə görə mükafatlandırılmalarına yönəlir.

AR ƏM-in 116-cı maddəsinin birinci hissəsinə əsasən işçiyə əmək stajı beş ildən on ilədək olduqda – 2, on ildən on beş ilədək olduqda – 4 və on beş ildən çox olduqda – 6 təqvim günü müddətində əlavə məzuniyyət verilir.

Lakin həmin maddənin ikinci hissəsində əmək stajına görə əlavə məzuniyyət müddətinin verilməsi işçinin bir müəssisədə işəgötürənlə əmək müqaviləsi bağlayaraq faktiki olaraq işlədiyi dövrə aid edilir.

AR ƏM-in müddəalarına görə eyni kateqoriyalı işçilər üçün əmək müqaviləsinin bağlanmasının əsasları və qaydası, iş vaxtının tənzimlənməsi qaydaları, istirahət vaxtı və s. eynidir. Buna baxmayaraq AR ƏM-in 116-cı maddəsinin ikinci hissəsində heç bir hüquqi əsas göstərilmədən məhz bir müəssisədə işləyib beş il və daha çox əmək stajı əldə edən işçilərə əlavə məzuniyyətin verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Eyni əsaslarla işə qəbul olunmuş, eyni iş vaxtını işləmiş və eyni şəraitdə fəaliyyət göstərmiş, lakin əmək qanunvericiliyində nəzərdə tutulan əmək stajını bir müəssisədə deyil, bir neçə müəssisədə əldə edən işçi isə həmin əlavə məzuniyyətdən məhrum olunur. Əsası olmayan belə qeyri-bərabərlik AR Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsində nəzərdə tutulmuş bərabərlik hüququna uyğun deyildir. Digər tərəfdən, işçilərin bir müəssisədə fəaliyyətini uzun müddət fasiləsiz davam etdirməsi bəzi hallarda onların istək və arzularından asılı olmur.

Əmək qanunvericiliyinə əsasən müəssisə ləğv olunduqda, işçilərin sayı və ya ştatları ixtisar edildikdə, işçi əmək müqaviləsində nəzərdə tutulan funksiyalarını öz səhhəti ilə bağlı olaraq yerinə yetirə bilməməsi nəticəsində işdən azad olunduqda, əmək müqaviləsinə, onun

iradəsindən asılı olmayaraq xitam verilir və belə vəziyyət işçini başqa müəssisələrdə əmək fəaliyyətini davam etdirməyə məcbur edir. Bu halda AR ƏM-in 116-cı maddəsinin ikinci hissəsi baxımından yuxarıda göstərilən işçilər bir müəssisədə işləyib əmək stajını əldə edən işçilərlə qeyri-bərabər vəziyyətə düşmüş olur. Göstərilən qeyri-bərabərlik isə AR ƏM-in 116-cı maddəsinin müddəalarının AR Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin I hissəsində təsbit edilmiş normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafelərə bərabər münasibətə) əsaslanması prinsipinə zidd olduğunu göstərir.

Yuxarıdakılara əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi belə nəticəyə gəlinmişdir ki, AR ƏM-in 116-cı maddəsinin ikinci hissəsində əmək stajına görə əlavə məzuniyyətin müddətini məhdudlaşdıran «bir müəssisədə» müddəası AR Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsinə və 149-cu maddəsinin I hissəsinə uyğun hesab edilə bilməz.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 29 noyabr 2000-ci il tarxili Qərarı ilə AR ƏM-in 116-cı maddəsinin ikinci hissəsində əmək stajına görə əlavə məzuniyyətin müddətini məhdudlaşdıran «bir müəssisədə» müddəası AR Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsinə və 149-cu maddəsinin I hissəsinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir (7).

AR ƏM-in 132-ci (“Məzuniyyət hüququ verən əmək stajı hesablanarkən nəzərə alınan və alınmayan dövrlər”) maddəsinin ikinci hissənin ilkin redaksiyasında deyilirdi ki, bu Məcəllənin 127-ci maddəsində nəzərdə tutulan qismən ödənişli sosial məzuniyyət müddəti, habelə azadlıqdan məhrumetmədən, islah işlərinə məhkum edilən şəxslərin cəza çəkdiyi müddət məzuniyyət hüququ verən əmək stajına daxil edilmir.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi 16 mart 2001-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək AR ƏM-in 132-ci maddəsinin ikinci hissəsinin azadlıqdan məhrum etmədən islah işlərinə məhkum edilmiş şəxslərin cəza çəkdiyi müddətin məzuniyyət hüququ verən əmək stajına daxil edilməməsi müddəasının şərh olunmasını xahiş etmişdir. AR Konstitusiya Məhkəməsi sorğuya baxaraq öz qərarında qeyd etmişdir ki, belə məhdudiyyət Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsinin (bundan sonra qısaca olaraq AR CİM) 10-cu və 44.3-cü maddələri ilə uzlaşmır. Belə ki, adı çəkilən Məcəllənin 10.2.3-cü maddəsinə əsasən cəzaların icrası və çəkilməsi zamanı məhkumların istirahət etmək hüququ var. Məhz buna görə həmin Məcəllənin 44.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, islah işləri növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslər əmək qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş məzuniyyətlərdən istifadə etmək hüququna malikdirlər. Xüsusi ilə qeyd edilməlidir ki, azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərə də AR CİM-nin | 96.5-ci maddəsinə uyğun olaraq hər il əmək qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş ödənişli məzuniyyət verilməlidir.

AR CİM-nin yuxarıda qeyd edilən normalarının təhlili göstərir ki, islah işlərinə məhkum olunmuş şəxslər işəgötürən ilə bağladığı əmək müqaviləsi əsasında cəzasını işlədikləri müəssisədə, əvvəlki vəzifədə və ya işdə qalmaqla çəkirlər. Həmin şəxslərə əmək qanunvericiliyində işçilərə nəzərdə tutulan iş vaxtı, istirahət vaxtı, əmək normaları, əməyin ödənilməsi normaları, qaydaları və təminatları tətbiq olunur. Bu Məcəllədə AR ƏM-in 132-ci maddəsinin ikinci hissəsindən fərqli olaraq məhkumların AR Konstitusiyasının 37-ci maddəsi ilə təmin olunan istirahət hüququnun məhdudlaşdırılmasına dair heç bir müddəa yoxdur.

AR ƏM-in 132-ci maddəsinin ikinci hissəsinin azadlıqdan məhrum etmədən islah işlərinə məhkum edilən şəxslərin cəza çəkdiyi müddətin məzuniyyət hüququ verən əmək stajına daxil edilməməsinə dair müddəası AR Konstitusiyasının 37-ci maddəsində təsbit olunan

istirahət hüququnu məhdudlaşdırır. AR Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən isə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdıra bilməz.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, AR Konstitusiya Məhkəməsinin 19 aprel 2001-ci il tarixli qərarı ilə AR ƏM-in 132-ci maddəsinin ikinci hissəsinin azadlıqdan məhrum etmədən islah işlərinə məhkum edilən şəxslərin cəza çəkdiyi müddətin məzuniyyət hüququ verən əmək stajına daxil edilməməsinə dair müddəası AR Konstitusiyasının 37-ci maddəsinə uyğun olmadığına görə qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

AR ƏM-in 144-cü ("İstifadə edilməmiş məzuniyyətlər üçün pul əvəzinin verilməsi") maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən əmək müqaviləsinə xitam verilməsinin səbəbindən və əsasından asılı olmayaraq işçiyə işdən çıxan günədək hər hansı şərt və ya məhdudiyyət qoyulmadan istifadə etmədiyi bütün iş illərinin əsas məzuniyyətlərinə görə pul əvəzi ödənilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi 29 oktyabr 2002-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək AR ƏM-in 144-cü maddəsinin ikinci hissəsinin müddəalarının həmin Məcəllə qüvvəyə minənədək ötən illərin məzuniyyətindən istifadə etməmiş işçilərə şamil edilib-edilmədiyini müəyyənləşdirmək üçün bu normanın şərh olunmasını xahiş etmişdir.

AR Konstitusiya Məhkəməsi sorğuya baxaraq qeyd etmişdir ki, 1994-cü ildə qəbul olunmuş və 1997-ci ildə AR ƏM-ə əlavə edilmiş "Məzuniyyətlər haqqında" AR Qanunu ilə müəyyənləşdirilən məzuniyyət növləri sırasında əmək məzuniyyəti də göstərilmişdir. Bu Qanunla əmək məzuniyyəti əsas və əlavə məzuniyyətdən ibarət olmaqla əsas məzuniyyət 21, 30 təqvim günü, əlavə məzuniyyət isə 3, 6, 9 təqvim günü müəyyən edilmişdir.

Həmin Qanunun 32-ci maddəsinə əsasən əmək müqaviləsinə xitam verilərkən sosial məzuniyyətlər və uşaqlı analara verilən məzuniyyətlər istisna olmaqla qalan hallarda istifadə edilməmiş məzuniyyətlərə görə pul əvəzi ödənilir.

1999-cu ildə qəbul olunmuş və hazırda qüvvədə olan AR ƏM-in 144-cü maddəsinin ikinci hissəsində "Məzuniyyətlər haqqında" AR Qanununun 32-ci maddəsindən fərqli olaraq əmək müqaviləsinə xitam verilərkən işçiyə işdən çıxan günədək istifadə etmədiyi bütün iş illərinin yalnız əsas məzuniyyətlərinə görə pul əvəzinin ödənilməsini nəzərdə tutulmuşdur. Göründüyü kimi adı çəkilən normalarda istifadə olunmayan iş illərinin məzuniyyətinin əvəzinin pul ilə ödənilməsinin tənzimlənməsinə qanunverici fərqli yanaşmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsi hesab etmişdir ki, AR ƏM-in 144-cü maddəsinin ikinci hissəsi tətbiq olunarkən AR Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsi və AR ƏM-in 317-ci maddəsinin ikinci hissəsi nəzərə alınmalıdır. Belə ki, AR Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsində təsbit olunmuşdur ki, fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran, hüquq məsuliyyətini aradan qaldıran və ya yüngülləşdirən normativ hüquqi aktların qüvvəsi geriyə şamil edilir. Başqa normativ hüquqi aktların qüvvəsi geriyə şamil edilmir.

AR ƏM-in 317-ci maddəsinin ikinci hissəsində isə göstərilmişdir ki, bu Məcəllənin tətbiqi zamanı əmək müqaviləsinin tərəflərinin hüquqlarının və mənafelərinin müdafiə olunmasını təmin edən, onların məsuliyyətə cəlb olunmasını istisna edən və ya yüngülləşdirən müddəaların qüvvəsinin geriyə şamil edilməsinə yol verilir.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 29 noyabr 2002-ci il tarixli qərarı ilə müəyyən edilmişdir ki, əmək müqaviləsinə xitam verilərkən 1999-cu il iyulun 1-dək istifadə olunmamış məzuniyyətlərə görə pul əvəzi həmin dövrdə qüvvədə olan qanunvericiliklə, həmin tarixdən sonra istifadə

olunmamış məzuniyyətlərə görə pul əvəzi isə qüvvədə olan AR ƏM-in 144-cü maddəsinin ikinci hissəsinə müvafiq olaraq ödənilməlidir (8).

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi 15 may 2003-cü il tarixdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək AR ƏM-in 115-ci maddəsinin birinci hissəsində əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xususiyyətlərinə görə, 116-cı maddəsinin birinci hissəsində isə əmək stajından asılı olaraq əlavə məzuniyyət verildiyinin müəyyənləşdirildiyini, bu Məcəllənin 136-cı maddəsinin ikinci hissəsində isə işçinin eyni vaxtda həmin Məcəllənin 115 və 116-cı maddələrində nəzərdə tutulan iki və daha çox əlavə məzuniyyətə hüququ olduqda onun əsas məzuniyyətinə daha çox müddətli bir əlavə məzuniyyət birləşdirilməsinin göstərildiyini qeyd edir. Əlavə məzuniyyətlərin cəmlənməsi qaydası haqqında AR ƏM-in 136-cı maddəsinin ikinci hissəsi aydın tərtib edilmədiyi üçün onun tətbiqinin müəssisə, idarə və təşkilatların fəaliyyətində, habelə məhkəmə təcrübəsində çətinlik yaratdığına, vahid məhkəmə təcrübəsinə mənfi təsir etdiyinə əsaslanaraq, AR ƏM-in 115-ci maddəsinin birinci, 116-cı maddəsinin birinci, 136-cı maddəsinin ikinci hissələrinin şərh edilməsini xahiş edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi sorğuya baxaraq qeyd etmişdir ki, istirahət hüququ AR Konstitusiyasında təsbit olunmuş əsas hüquqlar və azadlıqlar sırasındadır.

Konstitusiya Məhkəməsinin 2000-ci il 29 noyabr tarixli qərarında qeyd edildiyi kimi işçilərə əsas məzuniyyətlərlə yanaşı əməyin xarakterindən və əmək stajından asılı olaraq əlavə məzuniyyət müddətinin verilməsi bir tərəfdən əmək funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar işçilərin səhhətinin bərpasına, digər tərəfdən onların uzun müddət səmərəli işləmələrinə görə mükafatlandırılmasına yönəlib.

AR ƏM-in məzuniyyətin növlərini nəzərdə tutan 112-ci maddəsinin birinci hissəsinin «a» bəndinə görə əmək məzuniyyəti əsas və əlavə məzuniyyətlərdən ibarətdir.

Bu Məcəllənin 113-cü maddəsinin ikinci hissəsində göstərilir ki, əmək məzuniyyəti müvafiq peşə (vəzifə) üzrə əmək funksiyasını yerinə yetirən işçilərə verilən illik əsas məzuniyyətdən və istehsalın, əməyin xarakterinə və əmək stajına görə, habelə uşaqlı qadınlara verilən əlavə məzuniyyətdən ibarət olub istər birlikdə, istərsə də ayrılıqda verilə bilər.

AR ƏM-in 115-ci maddəsinin birinci hissəsinə əsasən yeraltı işlərdə çalışan, əmək şəraiti zərərli və ağır, habelə əmək funksiyası yüksək həssaslıq, həyəcan, zehni və fiziki gərginliklə bağlı olan işçilərə əməyin şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə görə əlavə məzuniyyətlər verilir. Əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə görə əlavə məzuniyyətin müddəti 6 təqvim günündən az olmamalıdır.

AR ƏM-in 116-cı maddəsinin birinci hissəsində qeyd olunur ki, əmək stajından asılı olaraq işçilərə, beş ildən on ilədək əmək stajı olduqda – 2 təqvim günü, on ildən on beş ilədək əmək stajı olduqda – 4 təqvim günü, on beş ildən çox əmək stajı olduqda – 6 təqvim günü müddətində əlavə məzuniyyət verilir. O da qeyd olunmalıdır ki, əmək stajına, o cümlədən əmək şəraitinə görə əlavə məzuniyyətlər bu maddənin üçüncü hissəsində nəzərdə tutulmuş işçilərə tətbiq edilmir.

Əsas və əlavə məzuniyyətlərin müddətlərinin cəmlənməsi qaydasını müəyyənləşdirən AR ƏM-in 136-cı maddəsinin birinci hissəsinə əsasən bu Məcəllənin 114-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş əsas məzuniyyət yalnız 115 və 116-cı maddələrlə müəyyən edilmiş əlavə məzuniyyətlərlə cəmlənərək birlikdə verilməlidir.

Həmin maddənin ikinci hissəsində isə qeyd olunur ki, işçinin eyni vaxtda bu Məcəllənin 115 və 116-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş iki və daha çox əlavə məzuniyyətə hüququ olduqda, onun əsas məzuniyyətinə daha çox müddətli bir əlavə məzuniyyət birləşdirilir.

Qanunverici tərəfindən AR ƏM-in 115 və 116-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş əlavə məzuniyyətlərin mahiyyətləri müxtəlifdir.

Belə ki, 115-ci maddədə müəyyənləşdirilən əlavə məzuniyyət müddətləri ilk növbədə əmək öhdəliklərini yerinə yetirən zaman işçinin sağlamlığına zərər yetirən mənfi amillərin təsirini kompensasiya etmək məqsədi güdürsə, 116-cı maddədə göstərilən əlavə məzuniyyətlərin müddətləri işçinin təssərüfat sahəsində uzun müddət işləməsinin stimullaşdırılmasına xidmət edir.

İşçinin əmək stajına görə, əlavə məzuniyyət hüququnun qanunvericilikdə nəzərdə tutulan müəyyən iş stajına malik olduğu andan yaranmasından fərqli olaraq, əmək şəraitinə və əmək funsiyalarının xususiyyətlərinə görə əlavə məzuniyyət hüququnun əmələ gəlməsi işçinin əmək şəraiti zərərli və ağır olan müvafiq istehsalatda, peşə və ya vəzifədə iş ili ərzində üst-üstə azı altı ay işlədiyi müddətin mövcudluğu ilə əlaqələndirilmişdir.

Bu hal, digər əsaslarla yanaşı, göstərilən hüquqların hüquqi təbiətinə görə birini digərindən fərqləndirən əsas amillər sırasındadır.

Əmək şəraitinə və əmək funksiyalarının xüsusiyyətlərinə görə, işçilərin sağlamlığına pis təsir göstərən neqativ amillərin intensivliyi və davamlılığını, müxtəlif peşə xəstəliklərinə daha tez tutulmaq təhlükəsinin reallığını əsas götürərək, qanunverici AR ƏM-in 115-ci maddəsinin birinci hissəsində əlavə məzuniyyətlərin müddətlərinin aşağı həddini müəyyənləşdirmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi daha sonra qeyd etmişdir ki, AR ƏM-in 115 və 116-cı maddələrindəki bir neçə əlavə məzuniyyətlərə hüququn mövcudluğu heç də onlardan eyni vaxtda tam həcmdə istifadə edilməsini nəzərdə tutmur. AR ƏM-in 136-cı maddəsinin ikinci hissəsinə görə işçinin eyni vaxtda bu Məcəllənin 115 və 116-cı maddələrində müəyyənləşdirilmiş iki və daha çox əlavə məzuniyyətə hüququ olduqda, onun əsas məzuniyyətinə daha çox müddətli bir əlavə məzuniyyət birləşdirilir.

Beləliklə, qanunverici əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə görə bir neçə əlavə məzuniyyət müddətini müəyyənləşdirir. AR ƏM-in 116-cı maddəsində isə əmək stajına görə konkret üç əlavə məzuniyyət müddəti göstərilir.

AR ƏM-in 136-cı maddəsinin birinci hissəsində qeyd olunur ki, bu Məcəllənin 114-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş əsas məzuniyyət yalnız 115 və 116-cı maddələrdə müəyyən edilmiş əlavə məzuniyyətlərlə cəmlənərək birlikdə verilməlidir. Göründüyü kimi, qanunverici həm əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə həm də əmək stajına görə əlavə məzuniyyət hüquqlarını tanımaqla onların müddətlərinin əsas məzuniyyətlə cəmlənərək birlikdə verilməsini imperativ norma kimi müəyyənləşdirir. İşçiyə məzuniyyət verilərkən, bu hüquqlardan hər hansı birinin əsas məzuniyyətə birləşdirilməsinin məhdudlaşdırılması, belə hüququn hüquqi təminatdan kənarda qalmasına və deklarativ xarakter daşımasına zəmin yaratmış olardı.

Qanunverici AR ƏM-in 136-cı maddəsinin ikinci hissəsində işçinin əsas məzuniyyətinə bu Məcəllənin 115 və 116-cı maddələrində nəzərdə tutulan iki və daha çox əlavə məzuniyyətlərdən yalnız birinin, daha çox müddətlisinin birləşdirilməsini nəzərdə tutmuşdur.

Göstərilənlərə əsasən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi belə bir qənaətə gəlmişdir ki, AR ƏM-in 136-cı maddəsinin birinci hissəsinə müvafiq olaraq, işçiyə əsas məzuniyyət yalnız bu Məcəllənin 115-ci maddəsində nəzərdə tutulan əmək şəraitinə

və əmək funksiyalarının xüsusiyyətlərinə, habelə həmin Məcəllənin 116-cı maddəsində müəyyənləşdirilən əmək stajına görə əlavə məzuniyyətlərlə cəmlənərək birlikdə verilməlidir.

AR ƏM-in 136-cı maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən işçinin eyni vaxtda həm əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə, həm də əmək stajına görə AR ƏM-in 115 və 116-cı maddələrində nəzərdə tutulan iki və daha çox əlavə məzuniyyətə hüququ olduqda, bu maddələrin ayrılıqda hər biri üzrə əldə etdiyi daha çox müddətli bir əlavə məzuniyyət onun əsas məzuniyyətinə birləşdirilir.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 17 iyun 2003-ci il tarixli qərarı ilə müəyyən olunmuşdur ki, AR ƏM-in 136-cı maddəsinin birinci hissəsinə müvafiq olaraq, işçiyə əsas məzuniyyət yalnız bu Məcəllənin 115-ci maddəsində nəzərdə tutulan əmək şəraitinə və əmək funksiyalarının xüsusiyyətlərinə, habelə həmin Məcəllənin 116-cı maddəsində müəyyənləşdirilən əmək stajına görə əlavə məzuniyyətlərlə cəmlənərək birlikdə verilməlidir.

Bu maddənin ikinci hissəsinə əsasən işçinin eyni vaxtda həm əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə, həm də əmək stajına görə AR ƏM-in 115 və 116-cı maddələrində nəzərdə tutulan iki və daha çox əlavə məzuniyyətə hüququ olduqda, bu maddələrin ayrılıqda hər biri üzrə əldə etdiyi daha çox müddətli bir əlavə məzuniyyət onun əsas məzuniyyətinə birləşdirilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi şərhi vasitəsilə hüquqi tənzimetmə sahəsində mövcud boşluqlar aradan qaldırılaraq, qanunvericilik normaları ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimetmədən kənar qalmış hissəsinə də konstitusiya prinsipləri nəzərə alınmaqla tətbiq olunur.

Göründüyü kimi Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya normalarının şərhi vasitəsilə əmək məzuniyyətlərini tənzimləyən normalardakı mövcud boşluqlar tamamilə aradan qaldırılmışdır.

İndi isə icazənizlə əmək məzuniyyətlərini tənzimləyən digər normalardakı bəzi mövcud boşluqlar və kolliziyalar, habelə onların aradan qaldırılması haqqında fikirlərimizi nəzərinizə çatdırmaq istərdim.

1) Azərbaycan Respublikası 19 may 1992-ci ildən BƏT-in üzvüdür və BƏT-in 50-dən çox Konvensiyası ilə yanaşı 19 iyul 1994-cü ildə "Ödənişli məzuniyyətlər haqqında" 132 nömrəli Konvensiyanı (1970-ci ildə yenidən baxılmış) ratifikasiya etmişdir. AR ƏM-də ilk dövrlərdə iş günü hesab edilməyən bayram günləri əmək məzuniyyəti dövrünə düşdükdə onun hesablanmasının fərqli qaydası müəyyən edilmişdir. AR ƏƏSMN və AHİK-sı 27 iyun 2000-ci il tarixdə «Bayram və ümumxalq hüzn günü əmək məzuniyyəti dövrünə düşdüyü hallarda əmək məzuniyyətinin müddətinin uzadılması barədə» İzahat qəbul etmişlər. Həmin İzahatda göstərilirdi ki, BƏT-in «Ödənişli məzuniyyətlər haqqında» 132 nömrəli Konvensiyasının (1970-ci ildə yenidən baxılmış) 6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasında bayram və ya ümumxalq hüzn günləri əmək məzuniyyəti dövrünə düşdükdə, 5 günlük iş həftəsində işləyənlər üçün həmin günlər şənbə və bazar günlərinə, 6 günlük iş həftəsində işləyənlər üçün isə bazar gününə düşməzlərsə, əmək məzuniyyətinin müddəti bu günləri sayı qədər haqqı ödənilmədən uzadılır (12). AR ƏƏSMN-nin və AHİK-nın verdiyi bu İzahat AR Konstitusiyasına və BƏT-in «Ödənişli məzuniyyətlər haqqında» 132 nömrəli Konvensiyasının (1970-ci ildə yenidən baxılmış) tamamilə zidd idi.

AR Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən AR-nın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr AR-nın qanunvercilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir. AR

Konstitusiyasının 151-ci maddəsinə görə AR-nın qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (AR Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir (2). AR ƏƏSMN-nin və AHİK-nın bu İzahatı göstərilən aktlarla ziddiyyət təşkil etdiyi üçün tətbiq edilməməli olduğu halda xeyli müddət ərzində respublikamızda tətbiq olunmuşdur.

Əmək məzuniyyətinin təqvim günləri ilə hesablanması ilk dəfə «Məzuniyyətlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının 1994-cü il 19 iyul tarixli Qanununda nəzərdə tutulmuşdur (14). Əmək məzuniyyətinin müddəti təqvim günləri ilə hesablandığından həftəlik istirahət günləri (şənbə və bazar) məzuniyyət günlərinin sayına daxil edilir. İş günü hesab olunmayan bayram günləri, ümumxalq hüzn günü və səsvermə günü əmək məzuniyyəti dövrünə təsadüf etdikdə isə onun müddətinin hesablanmasının fərqli qaydası müəyyən edilmişdir. Belə ki, AR ƏM-in 114-cü maddəsinin altıncı hissəsinə əsasən, əmək məzuniyyəti dövrünə təsadüf edən iş günü hesab olunmayan bayram günləri məzuniyyətin təqvim günlərinə daxil edilmir və ödənilmir.

Bu gün qüvvədə olan AR ƏM-in müddəalarına görə ümumxalq hüzn günü və səsvermə günü işçinin əmək məzuniyyətinin müddətinə daxil edilir və haqqı ödənilir, lakin məzuniyyətin müddəti uzadılmır. Hesab edirik ki, AR ƏM-in bu norması BƏT-in «Ödənişli məzuniyyətlər haqqında» 132 nömrəli Konvensiyasının (1970-ci ildə yenidən baxılmış) 6-cı maddəsinin birinci hissəsinə ziddir. Həmin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin birinci hissəsində deyilir ki, rəsmi və ənənəvi bayram və qeyri-iş günləri işçinin illik məzuniyyət müddətinə düşüb-düşməməsindən asılı olmayaraq bu Konvensiyanın 3-cü maddəsinin üçüncü hissəsində nəzərdə tutulan illik ödənişli minimum məzuniyyətin bir hissəsi kimi hesaba alınmır. Həmin Konvensiyanın 3-cü maddəsinin üçüncü hissəsinə əsasən, bir il işləməyə görə məzuniyyət, heç bir halda üç iş həftəsindən az ola bilməz (11).

AR ƏM-in 105-1-ci maddəsinə görə, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatlarının, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası bələdiyyə üzvlərinin seçkiləri, həmçinin referendum zamanı səsvermə günü seçki (referendum) keçirilən ərazidə iş günü hesab edilmir (3).

AR ƏM-in 106-cı maddəsinə əsasən, hər il yanvarın 20-si Azərbaycanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda həlak olmuş şəhidlərin xatirəsini yad etmə günü – ümumxalq hüzn günüdür. Bu gün iş günü hesab edilmir (3). Ümumxalq hüzn günü və səsvermə günü də qeyri-iş günləri sırasına aid edilməsinə baxmayaraq, işçinin əmək məzuniyyəti dövrünə düşdükdə əmək məzuniyyətinin müddətinin uzadılmaması vətəndaşların konstitusion istirahət hüququnun təminatlarından biri olan məzuniyyət hüququnun kobud surətdə pozulmasıdır. Bunu aradan qaldırmaq üçün o, AR ƏM-in 114-cü maddəsinin altıncı hissəsinin aşağıdakı redaksiyada verilməsini təklif edirik: «Əmək məzuniyyəti dövrünə təsadüf edən iş günü hesab edilməyən bayram günləri, səsvermə günü və ümumxalq hüzn günü məzuniyyətin təqvim günlərinə daxil edilmir və ödənilmir, lakin məzuniyyətin müddəti həmin günlərin sayı qədər uzadılır».

2) Azərbaycan SSR-in 10 dekabr 1971-ci il tarixli Əmək Qanunları Məcəlləsindən fərqli olaraq bu gün qüvvədə olan əmək qanunvericiliyi işçinin məzuniyyətdən geriçağırma hallarını və qaydasını da ətraflı şəkildə tənzimləyir. Belə ki, AR ƏM-in 137-ci maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən, müstəsna hallarda – istehsalatda baş vermiş qəzanın nəticələrinin aradan qaldırılması, habelə təxirəsalınmaz işlərin görülməsi zərurəti olduqda əmək məzuniyyətində olan işçi ancaq onun razılığı ilə məzuniyyətdən geri çağırıla bilər. Əmək məzuniyyətindən geriçağırma əmrlə (sərəncamla, qərarla) rəsmiləşdirməlidir (3).

Qanunverici bu zaman işçinin razılığının ifadə formasına nədənsə heç bir önəm verməmişdir. Bu da işçinin telefonla məzuniyyətdən geri çağrıldığı və şifahi formada razılığını verdiyi, bu faktın sənədli təsdiqini tapmadığı mübahisəli vəziyyətlərin yaranmasına səbəb ola bilər. Buna görə də AR ƏM-in 137-ci maddəsinin ikinci hissəsindəki «işçi ancaq onun razılığı ilə» sözlərinin «işçi ancaq onun yazılı razılığı ilə» sözləri ilə əvəz edilməsini məqsədəmüvafiq hesab edirik.

İşçi məzuniyyətdən geri çağırılmaq barədə işəgötürənin təklifindən imtina edərsə, bu əmək intizamının pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz. Bu baxımdan hesab edirik ki, AR ƏM-in 137-ci maddəsinin ikinci hissəsinə aşağıdakı məzmunda əlavə edilməlidir: «Əmək məzuniyyətindən geri çağrılma barədə işəgötürənin təklifindən imtina etmək əmək intizamının pozulması hesab olunmur və işçi barəsində hər hansı intizam tənbeh tədbiri tətbiq oluna bilməz».

Belə bir müddəanın AR ƏM-in 137-ci maddəsinə əlavə olunmasını məqsədəmüvafiq hesab edirik.

3) Azərbaycan SSR-in ƏQM-nin 73-cü maddəsində məzuniyyətin başqa vaxta keçirilməsinin və ya uzadılmasının müstəsna halları nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddənin ikinci hissəsində göstərilirdi ki, hər il verilən məzuniyyət aşağıdakı hallarda başqa vaxta keçirilməli və ya uzadılmalıdır: fəhlə və ya qulluqçu əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirdikdə, fəhlə və ya qulluqçu dövlət vəzifələrini və ya ictimai vəzifələri yerinə yetirməyə cəlb olunduqda, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş başqa hallarda (4).

Lakin bu gün qüvvədə olan AR ƏM-də əmək məzuniyyətinin uzadılmasını nəzərdə tutan norma yoxdur. Fikrimizcə, bu AR ƏM-in ciddi boşluğu kimi qiymətləndirilməlidir və onun doldurulmasına ciddi zərurət vardır.

Əvvəllər qüvvədə olmuş Azərbaycan SSR-in ƏQM-nin 73-cü maddəsinə əsasən işçi məzuniyyətə getməmişdən əvvəl əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirərdisə, onun əmək məzuniyyəti başqa vaxta keçirilirdi və yaxud işçi məzuniyyətdə olduğu vaxt xəstələnərdisə onun məzuniyyəti məzuniyyətə düşən günün (günlərin) sayı qədər uzadılırdı və ya başqa vaxta keçirilirdi. Bu gün qüvvədə olan AR ƏM-in 134-cü maddəsinin məzmununa görə işçi yalnız məzuniyyətə çıxanadək əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirərsə, onun əmək məzuniyyəti başqa vaxta keçirilməlidir. Lakin işçi məzuniyyətdə olduğu vaxtda əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirərsə, məzuniyyət dövrünə düşən xəstəlik müddəti qədər əmək məzuniyyətinin uzadılması və ya başqa vaxta keçirilməsi müəyyən edilməmişdir. BƏT-in «Ödənişli məzuniyyətlər haqqında» 132 nömrəli Konvensiyasının (1970-ci ildə yenidən baxılmış) 6-cı maddəsinin ikinci hissəsində göstərilir ki, hər bir ölkənin səlahiyyətli hökumət orqanı və ya digər müvafiq orqan tərəfindən müəyyən edilmiş şərtlərə uyğun olaraq xəstəlik və ya bədbəxt hadisələr üzündən əmək qabiliyyətinin itirildiyi dövr bu konvensiyasının üçüncü maddəsinin üçüncü hissəsində nəzərdə tutulan illik ödənişli minimum məzuniyyətin bir hissəsi kimi nəzərə alınmaya bilər. Ancaq nədənsə AR ƏM qəbul edilərkən bu mühüm məsələ ilə əlaqədar Məcəllədə müvafiq norma nəzərdə tutulmamışdır. Bu boşluğu doldurmaq məqsədilə təklif edirik ki, AR ƏM-in 111-ci maddəsinin ikinci hissəsi üçüncü hissə hesab edilsin və ikinci hissə aşağıdakı redaksiyada verilsin: «İşçi məzuniyyətdə olduğu dövrdə xəstələnərsə və ya zədə alınması nəticəsində əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirərsə, bu günlərin sayı qədər əmək məzuniyyətinin müddəti uzadılır və ödənilmir və ya (yaxud) işçinin arzusu ilə başqa vaxtda ödənişsiz əlavə istirahət günləri (əvəz gün) verilir».

4) AR ƏM-in 138-ci maddəsinin birinci hissəsinə əsasən, bütün növ məzuniyətlərin verilməsi işçinin ərizəsi əsasında işəgötürənin əmri (sərəncamı, qərarı) ilə rəsmiləşdirilir. Bəzən elə olur ki, işçinin məzuniyyətlərin növbəlilik cədvəlində müəyyən olunmuş müddət

gəlib çatır, lakin o, məzuniyyətə çıxmaq üçün ərizə yazmır. Sual olunur. Belə olan halda işəgötürən işçinin ərizəsi olmadan onu əmək məzuniyyətinə göndərə bilərmi? Hazırda bunu tənzimləyən norma AR ƏM-də yoxdur. Bu bir boşluqdur. Bu boşluğu doldurmaq üçün AR ƏM-in 138-ci maddəsinə ("Məzuniyyətlərin verilməsinin rəsmiləşdirilməsi və uçotunun aparılması") aşağıdakı məzmunda 2-1 hissəsinin əlavə olunmasını təklif edirik: "İşəgötürənin şifahi və ya yazılı xəbərdarlığından sonra işçi əmək məzuniyyətinin növbəlilik cədvəlinə və əmək məzuniyyətinin başqa vaxta keçirilməsi şərtləri və qaydasına riayət etməyərək əmək məzuniyyətindən istifadə etmək üçün işəgötürənə ərizə ilə müraciət etmədikdə işəgötürənin əmri (sərəncamı, qərarı) ilə müvafiq iş ilinin əmək məzuniyyətinə göndərilə bilər".

AR ƏM-in 138-ci maddəsinin birinci hissəsinin 1-ci cümləsinin aşağıdakı redaksiyada verilməsi məqsədəmüvafiq hesab edilir: "Bu maddənin 2-1-ci hissəsində müəyyən edilmuş hal istisna olmaqla, bütün növ məzuniyyətlərin verilməsi işçinin ərizəsi əsasında işəgötürənin əmri (sərəncamı, qərarı) ilə rəsmiləşdirilir".

5) AR ƏM-in 135-ci maddəsinin ("Əmək məzuniyyətinin verilməməsinin yolverilməzliyi") birinci hissəsinə aşağıdakı məzmunda normanın əlavə olunmasını təklif edirik: "Təqvim və ya iş ili ərzində işçi başqa vaxta keçirilməmiş əsas məzuniyyətdən mütləq istifadə etməlidir".

Eyni zamanda AR ƏM-in 135-ci maddəsinə aşağıdakı məzmunda 2-ci hissənin əlavə olunmasını təklif edirik: "Növbəti iş və ya təqvim ilinə keçirilərək istifadə edilməmiş əsas məzuniyyət günlərinə görə kompensasiya bu Məcəllənin 144-cü maddəsinin ikinci hissəsi ilə müəyyən edilmiş qaydada ödənilir".

6) AR ƏM-in 134-cü maddəsinə ("Əmək məzuniyyətinin başqa vaxta keçirilməsi şərtləri və qaydası") aşağıdakı məzmunda 4-1- hissəsi əlavə edilsin: "Bu maddənin 3-cü və 4-cü hissələrində göstərilən hallar istisna olmaqla əmək məzuniyyətinin əsas hissəsinin növbəti iş və ya təqvim ilinə keçirilməsinə yol verilmir".

7) İşçilərin məzuniyyət hüququnun təmin edilməsinin növlərindən biri əsas və əlavə məzuniyyətlərdən ibarət olan əmək məzuniyyətidir. Əmək məzuniyyətinin leqal anlayışı ilk dəfə "Məzuniyyətlər haqqında" AR Qanununun 5-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Həmin maddədə deyilirdi: "Əmək məzuniyyəti işverənlə əmək münasibətlərində olan işçinin əməyinin və istehsalın xarakterinə görə normal istirahəti, əmək qabiliyyətinin bərpası, sağlamlığının mühafizəsi və möhkəmləndirilməsi üçün işdən ayrılmaqla öz mülahizəsi ilə istifadə etdiyi istirahət vaxtıdır" (14). Sonra bu tərif çox cüzi dəyişikliklərlə bu gün qüvvədə olan AR ƏM-in 113-cü maddəsinin birinci hissəsində təsbit edildi. Orada deyilir: "Əmək məzuniyyəti – işçinin normal istirahəti, əmək qabiliyyətinin bərpası, sağlamlığının mühafizəsi və möhkəmləndirilməsi üçün işdən ayrılmaqla öz mülahizəsi ilə istifadə etdiyi, müddəti bu Məcəllədə nəzərdə tutulandan az olmayan istirahət vaxtıdır" (3).

AR ƏM-in 113-cü maddəsinin birinci hissəsini təhlil edərkən aydın olur ki, həmin tərifdə hüquqi kateqoriya kimi əmək məzuniyyətini xarakterizə edən iki ən mühüm əlamət öz təsbitini tapmamışdır. Birincisi, maddi təminat, yəni işçinin orta əmək haqqının saxlanılması, ikincisi, əmək məzuniyyətinə çıxan işçinin iş yerinin (vəzifənin) saxlanılması kimi mühüm əlamətlər göstərilmir. Ona görə də əmək məzuniyyətinin leqal tərifinin verildiyi AR ƏM-in 113-cü maddəsinin birinci hissəsinin birinci cümləsinin aşağıdakı redaksiyasında verilməsi təklif edilir: «Əmək məzuniyyəti – işçinin normal istirahəti, əmək qabiliyyətinin bərpası, sağlamlığının mühafizəsi və möhkəmləndirilməsi üçün iş yeri (vəzifəsi) və orta əmək haqqı saxlanılmaqla işdən ayrılmaqla öz mülahizəsi ilə istifadə etdiyi, müddəti bu Məcəllədə, kollektiv müqavilədə və ya əmək müqaviləsində nəzərdə tutulandan az olmayan istirahət vaxtıdır».

8) Qüvvədə olan AR ƏM-də əmək məzuniyyətinin leqal anlayışı verildiyi halda, əlavə məzuniyyətin tərifi verilməmişdir. Əlavə məzuniyyətə aşağıdakı kimi tərif verilməsi təklif olunur: "Əlavə məzuniyyət əvvəlcədən müəyyən olunmuş məqsədlərlə iş yeri (vəzifə) və orta əmək haqqı saxlanılmaqla istirahət üçün verilən əsas məzuniyyət günlərindən artıq istirahət vaxtının bu Məcəllə, kollektiv müqavilə və ya əmək müqaviləsi ilə müəyyən edilmiş müddətidir".

9) AR ƏM-in 113-cü maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən, əmək məzuniyyəti müvafiq peşə (vəzifə) üzrə əmək funksiyasını yerinə yetirən işçilərə verilən illik əsas məzuniyyətdən və istehsalın, əməyin xarakterinə və əmək stajına görə, habelə uşaqlı qadınlara verilən əlavə məzuniyyətdən ibarət olub, istər birlikdə, istərsə də ayrılıqda verilə bilər.

Qeyd edək ki, uşaqlı qadınların əlavə məzuniyyətləri məqsədli təyinatına görə əmək məzuniyyəti rubrikasına aid olmayıb sosial məzuniyyətlər sisteminə, yəni AR ƏM-in XIX fəslinə ("Sosial məzuniyyətlər") aiddir. Ona görə də bu məzunyyət növünün "Sosial məzuniyyətlər" fəslinə keçirilməsini məqsədəmüvafiq hesab edirik. Çünki uşaqlı qadınlara verilən əlavə məzuniyyətin əmək məzuniyyəti ilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Digər tərəfdən isə qadınlara uşağı olması səbəbinə görə onlara əlavə məzuniyyətin verilməsi AR ƏM-in 113-cü maddəsinin birinci hissəsində göstərilən əsaslarla qətiyyən uzlaşmır. Ona görə də AR ƏM-in 113-cü maddəsinin ikinci hissəsində, habelə "uşaqlı qadınların" sözlərinin çıxarılmasını da məqsədəuyğun hesab edirik.

10) AR ƏM-in 114-cü maddəsinin beşinci hissəsinə əsasən mövsümi işlərdə çalışan işçilərə əsas məzuniyyət, bir qayda olaraq, mövsümün sonunda hər iş ayına görə iki təqvim günündən az olmayan müddətə verilir. Lakin bu norma mövsümi işlərdə çalışan işçilərin bütün mövsüm ərzində əsas məzuniyyətdən istifadə etmək hüququnu məhdudlaşdırır. Ona görə də AR ƏM-in 114-cü maddəsinin beşinci hissəsinin cüzi dəyişikliklərlə aşağıdakı redaksiyada verilməsini məqsədəuyğun hesab edirik: «5. Mövsümi işlərdə çalışan işçilərə əsas məzuniyyət mövsümün sonunda və ya işçinin xahişi və işəgötürənin razılığı ilə mövsüm ərzində hər iş ayına görə iki təqvim günündən az olmayan müddətə verilir».

11) AR ƏM-in 62-ci maddəsinin üçüncü hissəsinə görə üzrlü səbəbdən icbari ilkin və ya vaxtaşırı tibbi müayinədən keçməyən işçilər işdən kənarlaşdırıldıqda, onlara işdən kənar edildiyi vaxt ərzində boşdayanma qaydasında əmək haqqı ödənilməsinə baxmayaraq belə işçilərin işdən kənarlaşdırıldığı dövrün əmək məzuniyyətinə hüquq verən əmək stajına daxil edilib-edilməməsi açıq qalmışdır. Qanunvericilikdə olan bu boşluğu aradan qaldırmaq üçün AR ƏM-in 132-ci maddəsinə aşağıdakı məzmunda d) bəndinin əlavə edilməsini təklif edirik: « d) üzrlü səbəblərdən (işçinin təqsiri olmadan) icbari ilkin və ya vaxtaşırı tibbi müayinədən keçməyən işçilərin işdən kənarlaşdırıldığı dövr».

12) Qanunvericilikdə olan digər bir boşluq işçinin üzrlü səbəblərdən işdə olmadığı dövrlərin əmək məzuniyyətinə hüquq verən əmək stajına daxil olunub-olunmaması ilə əlaqədardır. Belə ki, AR ƏM-in 132-ci maddəsində bu suala cavab tapmaq qeyri-mümkündür. Ona görə də qeyd olunan məsələnin dəqiq hüquqi tənzimlənməsi məqsədilə AR ƏM-in 132-ci maddəsinin birinci hissəsinə aşağıdakı məzmunda e) bəndinin əlavə edilməsini məqsədəuyğun hesab edirik: « e) işçinin üzrlü səbəblərdən işdə olmadığı dövr».

13) AR ƏM-in 132-ci maddəsinin ikinci hissəsindən belə bir suala da cavab tapmaq çətindir ki, işçinin xahişi ilə müəyyən müddətə verilən ödənişsiz məzuniyyətlər əmək məzuniyyətinə hüquq verən əmək stajına daxildirmi? AR ƏM-dən fərqli olaraq MDB ölkələrinin bəzilərinin ƏM-də bu məsələ ətraflı surətdə tənzimlənir.

Ona görə də gələcəkdə yarana biləcək hər hansı mübahisədən qaçmaq və AR ƏM-i təkmilləşdirmək məqsədilə 132-ci maddənin ikinci hissəsinin aşağıdakı redaksiyada

verilməsini təklif edirik: «2. Əmək məzuniyyətinə hüquq verən əmək stajına aşağıdakı dövrlər daxil edilmir: a) bu Məcəllənin 127-ci maddəsində nəzərdə tutulan qismən ödənişli sosial məzuniyyət müddəti; b) işçinin xahişi ilə 14 təqvim günündən artıq olan müddətə verilən ödənişsiz məzuniyyət müddəti».

14) AR ƏM-in 133-cü maddəsinin birinci hissəsinə əsasən hər il yanvarın sonunadək əmək məzuniyyətlərinin verilməsi üçün növbəlilik cədvəli tərtib edilə bilər. Deməli, belə növbəlilik cədvəlləri tərtib olunmaya da bilər. Bu isə işəgötürənin öz hüquqlarından sui-istifadəyə gətirib çıxara bilər. Ona görə də AR ƏM-in 133-cü maddəsinin birinci hissəsində «tərtib edilə bilər» sözlərinin «tərtib edilir» sözləri ilə əvəz olunmasını məqsədəmüvafiq hesab edirik.

Bundan başqa AR ƏM-də təsdiq olunmuş məzuniyyət cədvəllərinin həm işçi, həm də işəgötürən üçün məcburiliyini təsbit edən norma nəzərdə tutulmamışdır. MDB-yə üzv dövlətlərin əmək məcəllələrində isə belə norma, məsələn RF ƏM-in 123-cü maddəsində təsbit olunmuşdur. Məzuniyyət cədvəli həm işçi, həm də işəgötürən üçün məcburidir. Bu onu bildirir ki, nə işəgötürən, nə də işçi məzuniyyətə getmək üçün müəyyən olunmuş vaxtı birtərəfli qaydada dəyişdirə bilməz. AR ƏM-də belə bir normanın verilməsinə də ciddi ehtiyac vardır.

Ona görə də AR ƏM-in 133-cü maddəsinə aşağıdakı məzmunda 2-1 hissənin əlavə edilməsini təklif edirik: «2-1. Əmək məzuniyyətinin növbəlilik cədvəli həm işçi, həm də işəgötürən üçün məcburidir və birtərəfli qaydada dəyişdirilə bilməz».

15) AR ƏM-in 134-cü maddəsinin üçüncü hissəsi müəyyən edir ki, işçinin təşəbbüsü ilə aşağıdakı hallarda əmək məzuniyyəti başqa vaxta keçirilə bilər:

a) əmək qabiliyyəti müvəqqəti itirildikdə;

b) əmək məzuniyyəti ilə sosial məzuniyyət bir vaxta düşdükdə;

c) işəgötürənin tapşırıqlarını yerinə yetirmək üçün başqa yerə ezam edildikdə».

Hesab edirik ki, AR ƏM-in bu normasının da təkmilləşdirilməsinə ciddi ehtiyac vardır. Çünki real həyatda elə hallar vardır ki, onlar mövcud olduqda əmək məzuniyyəti hökmən başqa vaxta keçirilməlidir. Bu hallar isə təəssüflər olsun ki, AR ƏM-in 134-cü maddəsinin üçüncü hissəsində təsbit olunmamışdır. Məsələn, işçinin əmək məzuniyyəti ödənişli təhsil məzuniyyəti ilə üst-üstə düşdükdə; işçi qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada işdən ayrılmaqla dövlət və ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsinə cəlb edildikdə və s. Ona görə də hesab edirik ki, AR ƏM-in 134-cü maddəsinin üçüncü hissəsinə aşağıdakı məzmunda «ç» və «d» bəndləri əlavə edilməlidir:

« ç) əmək məzuniyyəti ödənişli təhsil məzuniyyəti ilə üst-üstə düşdükdə;

d) işçi qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada işdən ayrılmaqla dövlət və ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsinə cəlb edildikdə;

16) AR ƏM-in 134-cü maddəsinin dördüncü hissəsinə əsasən işçiyə əmək məzuniyyətinin müəyyən edilmiş növbədə nəzərdə tutulan vaxtda verilməsinin istehsalın, işin, xidmətlərin normal gedişinə xələl gətirə biləcəyi hallarda işəgötürənin təşəbbüsü və işçinin razılığı ilə əmək məzuniyyəti başqa vaxta keçirilə bilər. Bu normada işçinin razılığının ifadə forması müəyyən edilməmişdir. Gələcəkdə yarana biləcək mübahisəli vəziyyətdən qaçmaq üçün AR ƏM-in 134-cü maddəsinin dördüncü hissəsindəki «işəgötürənin təşəbbüsü və işçinin razılığı» sözlərinin «işçinin yazılı razılığı və yalnız işəgötürənin əsaslandırılmış əmri (sərəncamı, qərarı)» sözləri ilə əvəz olunmasını məqsəduyğun hesab edirik.

17) İşçilərin elə kateqoriyaları vardır ki, əmək müqaviləsinə xitam verilməsi halları istisna olmaqla onların əmək məzuniyyətinin pulla kompensasiya olunması məqsədəuyğun deyil-

dir. Məsələn, əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə görə əlavə məzuniyyət hüququ olan işçilərin, hamilə qadınların, yaşı 18-dən az olan işçilərin və s. Ona görə də AR ƏM-in 135-ci maddəsinə aşağıdakı məzmunda üçüncü hissənin əlavə olunmasını təklif edirik: «3. Əmək şəraitinə və əmək funksiyasının xüsusiyyətlərinə görə əlavə məzuniyyət hüququ olan işçilərin, hamilə qadınların, yaşı 18-dən aşağı olan işçilərin bir işi ilindən artıq dövrün əmək məzuniyyətinin verilməməsi, bu maddənin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş qaydada və məbləğdə kompensasiya ödənilməsi və ya onun başqa iş ilinə keçirilməsi qadağandır».

18) AR ƏM-in 175-ci maddəsinə əsasən, işəgötürənin sərəncamı ilə işçinin əmək haqqından müvafiq iş ilinə görə məzuniyyətə çıxmış və həmin iş ili bitənədək işdən çıxdığı halda məzuniyyətin işlənməmiş günlərinə düşən məzuniyyət pulu tutulur. Lakin AR ƏM-in 144-cü maddəsinin dördüncü hissəsində isə göstərilir ki, müəyyən iş ilinə görə əmək məzuniyyətindən istifadə etmiş işçinin əmək müqaviləsinə həmin iş ili başa çatanadək xitam verilərkən ödənilmiş məzuniyyət haqqının müvafiq hissəsi işçidən tutula bilər. Göründüyü kimi, qanunverici burada imperativ norma müəyyən etməmişdir. AR ƏM-in 144-cü maddəsinin dördüncü hissəsindən belə bir nəticə çıxır ki, göstərilən halda ödənilmiş məzuniyyət haqqının müvafiq hissəsi işçidən tutulmaya da bilər.

Ona görə də AR ƏM-in 144-cü maddəsinin üçüncü hissəsinin 175-ci maddənin ikinci hissəsinin «ç» bəndinə uyğunlaşdırmaq üçün AR ƏM-in 144-cü madəsinin üçüncü hissəsinin sonunda «işçidən tutula bilər» sözlərinin «işçidən tutulur» sözləri əvəz olunmasını məqsədəmüvafiq hesab edirik.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Çıxışımı Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, Ulu Öndər Heydər Əliyevin hələ 2003-cü ildə Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının 5 illiyi münasibəti ilə göndərdiyi təbrik məktubunda ifadə etdiyi sözlərlə bitirmək istərdim: "Konstitusiya Məhkəməsinin simasında milli dövlətçiliyimizi, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını müdafiə edən mötəbər təsisata malikik".

Hüquq ictimaiyyətinin bir nümayəndəsi olaraq inanıram ki, Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu prosesində bundan sonra da daha fəal iştirak edəcək, Konstitusiyanın aliliyinin təmin olunması, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsi işinə töhfəsini verməklə davam edəcəkdir.

Çıxışımın sonunda bir daha Sizi yubiley münasibətilə təbrik edir, konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

Diqqətinizə görə minnətdaram.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Abdullayev F.S. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası mütərəqqi dəyərləri əks etdirən ali hüquqi sənəddir//Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin məlumatı, 2015, № 1, s.98-109

2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2021, 68 s.

3. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2023, 284 s.

4. Azərbaycan SSR Əmək Qanunları Məcəlləsi. Bakı: Azərnəşr, 1972, 166 s.

5. Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsi. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2023, 140 s.
6. «Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 115-ci maddəsinin I hissəsinin, 116-cı maddəsinin birinci hissəsinin və 136-cı maddəsinin ikinci hissəsinin şərh edilməsinə dair» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 2003-cü il 17 iyun tarixli Qərarı / Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Qərarlarının toplusu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2008, s.329-334
7. «Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 116-cı maddəsinin ikinci hissəsinə dair» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 2000-ci il 29 noyabr tarixli Qərarı / Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Qərarlarının toplusu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2008, s.160-163
8. «Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 132-ci maddəsinin ikinci hissəsinin azadlıqdan məhrum etmədən islah işlərinə məhkum edilən şəxslərin cəza çəkdiyi müddətin məzuniyyət hüququ verən əmək stajına daxil edilməməsi müddəasına dair» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 2001-ci il tarixli 19 aprel Qərarı / Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Qərarlarının toplusu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2008, s.176-179
9. «Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 143-cü maddəsinin birinci hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25, 37-ci maddələrinə və 149-cu maddəsinin birinci hissəsinə uyğunluğu haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 2000-ci il 23 fevral tarixli Qərarı / Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Qərarlarının toplusu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2008, s.102-106
10. «Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 144-cü maddəsinin ikinci hissəsinin şərh edilməsinə dair» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 2002-ci il 29 noyabr tarixli Qərarı / Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Qərarlarının toplusu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2008, s.290-294
11. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Qərarlarının toplusu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2008, 936 s.
12. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının «Ödənişli məzuniyyətlər haqqında» 132 nömrəli Konvensiyası / Beynəlxalq Əmək Təşkilatı. Konvensiyalar və tövsiyələr. Bakı, 1996, s.394-401
13. Qvaladze R.S. Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən konstitusiya və qanunların şərhi yolu ilə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi//Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin məlumatı, 2018, № 2, s.143-150
14. «Məzuniyyətlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu / Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1994, № 23-24, maddə 343

Fərhad ABDULLAYEV

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri

YEKUN NİTQİ

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Əziz qonaqlar!

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş "Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı" mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfrans öz işini başa çatdırmaq üzrədir.

Tədbir zamanı Konstitusiya Məhkəməsinin ünvanına deyilən xoş sözlərə və 25 illik yubiley münasibətilə səslənən təbriklərə görə Məhkəmənin bütün kollektivi adından hər birinizə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

Konfrans həqiqətən həm elmi, həm də praktiki məzmun daşıyan müzakirələrlə zəngin keçdi. Səslənən çıxışlarda və müzakirələrdə olduqca maraqlı elmi və praktiki araşdırmalar təqdim edildi.

Hesab edirəm ki, konfransın gedişatında müxtəlif aktual mövzulara toxunaraq, maraqlı və eyni zamanda səmərəli fikir mübadiləsi aparmağa nail olmuşuq. Burada təqdim edilən çıxışlar və onların ətrafında aparılan müzakirələr bir daha onu göstərir ki, konstitusiya normalarının düzgün tətbiqi və bununla da insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi istənilən demokratik dövlət qarşısında duran ən vacib vəzifələrdən biridir.

Tədbirdə konstitusiya nəzarəti orqanlarının Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafında rolu barədə, bu istiqamətdə mövcud suallar və onların həlli yollarına dair fikirlərə geniş yer verildi. Hesab edirəm ki, müxtəlif hüquq sistemlərinə malik ölkələrin öz təcrübələrinin bölüşdüyü bugünkü konfransda maraqlı fikir mübadilələri və diskussiyalar aparıldı, konstitusiya hüququnun müxtəlif sahələri, xüsusilə də Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqelər və bu qərarlarda konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericilikdə boşluqların aradan qaldırılması, onun inkişafı ilə bağlı maraqlı fikirlər ifadə edildi.

Hörmətli həmkarlar!

Qeyd edildiyi kimi, konstitusiya hüquq normalarının dəqiq tətbiq edilməsi həmin normaların daha geniş təhlil olunmasını tələb edir. Bunun həyata keçirilməsi üçün isə konstitusiya nəzarəti orqanlarının üzərinə böyük vəzifə düşür. Məruzələrdə də vurğulandığı kimi, konstitusiya normalarını əsas tutmaqla həyata keçirilən konstitusiya nəzarəti vasitəsilə qanunvericilik sistemində olan kolliziyalar aradan qaldırılır, hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin harmonik inkişafı təmin olunur.

Bunları nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının hüququn mənbəyi hesab edilməsi üçün kifayət qədər əsaslar vardır. Konstitusiya Məhkəməsi qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi prosesində özünəməxsus rolda çıxış etməklə qüsurlu hüquq normalarını hüquq sistemindən kənarlaşdırır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi qanunverici rolunda çıxış etmir, onu əvəz etmir. Məhkəmə bir çox hallarda qanunvericilikdə mümkün hüquqi kolliziyalara diqqət yetirir. Lakin bu halda da o, kənar "seyirci" kimi çıxış etmir. Əksinə, Konstitusiya Məhkəməsi qanunvericiliyə pozitiv müdaxilə vasitəsilə təcrübədə icrası mümkün olan, hüquqtətbiqedici orqanlar üçün aydın və birmənalı anlam daşıyan və ən əsası isə insanla dövlət arasında qarşılıqlı etimadı gücləndirən hüquqi təfsir verməyə çalışır.

Konstitusiya Məhkəməsi qəbul etdiyi qərarlarda verdiyi açıqlamalar vasitəsilə Konstitusiyada təsbit edilmiş dəyər və prinsiplərə əsaslanan qanunlara əməl olunması vacibliyinə bütün cəmiyyətin diqqətini cəlb edir.

Dəyərli qonaqlar!

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyevin məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısı olması hər zaman məhkəmələrin müstəqil və şəffaf fəaliyyətinə, qərəzsiz şəkildə qərarların qəbul edilməsinə imkan yaradır. Öz növbəsində Konstitusiya Məhkəməsi də fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində ilk əvvəl Ulu Öndər Heydər Əliyevin, bu gün isə möhtərəm cənab Prezidentin dəstəyini hər zaman hiss edib. Bu dəstək əlbəttə ki, bizim üçün qürurverici olmaqla yanaşı, eyni zamanda olduqca böyük məsuliyyət deməkdir. Biz hər zaman üzərimizə düşən bu məsuliyyətli missiyanı layiqincə yerinə yetirməyə çalışırıq.

Ümidvaram ki, konfrans səmərəli keçməklə, ümumi işimizə öz töhfəsini verdi, habelə gələcək əməkdaşlığımız və bu istiqamətdə yeni müzakirələrin davam etdirilməsi üçün zəmin oldu.

Bir daha Bakı şəhərinə təşrif buyurmuş xarici ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanlarının rəhbər və nümayəndələrinə, habelə bizim yerli təsisatlardan həmkarlarımıza minnətdarlığımı bildirir, gələcək fəaliyyətlərinizdə sizə uğurlar arzulayıram və inanıram ki, səmərəli əməkdaşlığımızı bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, bizim xarici qonaqlar Bakı şəhərində olduqları müddət ərzində gözəl paytaxtımız ilə tanış olub xoş vaxt keçirməyə imkan tapacaqlar.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Mr. Farhad ABDULLAYEV

Chairman of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

CLOSING SPEECH

Dear ladies and gentlemen,
Dear guests,

The international conference "Progression of legislation through application of constitutional norms" devoted to the 25th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan ends its work.

On behalf of the entire staff of the Court, I express my gratitude to each of you for the kind words addressed to the Constitutional Court during the event and the congratulations on the occasion of its 25th anniversary.

The conference was really full of discussions with both scientific and practical content. Very interesting scientific and practical studies were presented in the speeches and discussions.

I believe that during the conference we were able to exchange interesting and at the same time effective views, touching on various topical topics. The speeches presented here, and the discussions conducted around them once again show that the correct application of constitutional norms and thus the protection of human rights and freedoms is one of the most important tasks facing any democratic state.

At the event, the role of constitutional review bodies in the development of legislation through the application of constitutional norms, the existing questions in this direction and the ways to solve them were widely discussed. I believe that at today's conference, at which countries with different legal systems shared their experience, interesting exchanges of views and discussions were held, interesting opinions were expressed on various areas of constitutional law, in particular, on the legal positions formulated in the decisions of the Constitutional Court, and the elimination of gaps in legislation through the application of constitutional norms in these decisions and its development.

Dear Colleagues,

As mentioned, the precise application of constitutional legal norms requires a wider analysis of those norms. In order to implement this, the constitutional review bodies have a great responsibility. As it is emphasized in the reports, conflicts in the legislative system are eliminated through the constitutional review based on the constitutional norms, and the harmonious development of law enforcement practice is ensured.

Taking these into account, there are sufficient grounds for considering the decisions of the Constitutional Court as a source of law. The Constitutional Court, acting in a

unique role in the process of improving legislation, excludes defective legal norms from the legal system.

It should be noted that the Constitutional Court does not act as a legislator, does not replace it. In many cases, the Court focuses on possible legal conflicts in legislation. However, even in this case, it does not act as an outside "spectator". On the contrary, the Constitutional Court tries to provide a legal interpretation that can be implemented in practice, has a clear and unambiguous meaning for the law enforcement agencies and, most importantly, strengthens the mutual trust between the people and the state through positive intervention in the legislation.

The Constitutional Court draws the attention of the whole society to the importance of following the laws based on the values and principles established in the Constitution through the statements made in its decisions.

Dear guests,

It should be especially emphasized that the fact that the Head of State, Mr. Ilham Aliyev is the guarantor of the independence of the judiciary, always enables the independent and transparent functioning of the courts and the adoption of decisions in an impartial manner. In turn, the Constitutional Court during its functioning has always been supported first by the Great Leader Heydar Aliyev, and today, by the Honorable Mr. President. This support, of course, means not only pride in us, but also quite a big responsibility. We always try to fulfill this responsible mission with dignity.

I hope that the conference was successful and contributed to our common work, as well as a basis for our future cooperation and the continuation of new discussions in this direction.

Once again, I express my gratitude to the heads and representatives of the constitutional control bodies of foreign countries who visited Baku, as well as to our colleagues from local institutions, I wish you success in your future activities and I believe that we will continue our effective cooperation in the future.

I hope that our foreign guests will have the opportunity to get to know our beautiful capital and have a good time during their stay in Baku.

Thank you for your attention.

Фархада АБДУЛЛАЕВ

Председателя Конституционного суда Азербайджанской Республики

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНАЯ РЕЧЬ

Уважаемые дамы и господа!
Дорогие гости!

Международная конференция на тему “Развитие законодательства посредством применения конституционных норм”, посвященная 25-летию Конституционного суда Азербайджанской Республики, завершает свою работу.

От имени всего коллектива суда выражаю каждому из вас свою благодарность за добрые слова, высказанные в ходе мероприятия в адрес Конституционного суда и поздравления, прозвучавшие по случаю 25-летнего юбилея.

Конференция действительно была насыщена дискуссиями, которые имели как научное, так и практическое содержание. В прозвучавших выступлениях и дискуссиях были представлены чрезвычайно интересные научные и практические исследования.

Считаю, что, коснувшись в ходе конференции различных актуальных тем, мы смогли провести интересный и в то же время плодотворный обмен мнениями. Представленные здесь выступления и проведенные вокруг них дискуссии, еще раз свидетельствуют о том, что правильное применение конституционных норм и защита тем самым прав и свобод человека являются одной из важнейших задач, стоящих перед любым демократическим государством.

Широкое место на мероприятии было отведено мыслям о роли органов конституционного контроля в развитии законодательства посредством применения конституционных норм, вопросам на эту тему и путям их разрешения. Считаю, что на нынешней конференции, где страны с различными правовыми системами, делились своим опытом, были проведены интересный обмен мнениями и дискуссии, высказаны интересные мысли о различных сферах конституционного права, в частности, правовых позициях, сформированных в постановлениях Конституционного суда, и устранении пробелов в законодательстве посредством применения в этих постановлениях конституционных норм, его развитии.

Уважаемые коллеги!

Как уже отмечалось, четкое применение норм конституционного права требует более широкого анализа данных норм. Для осуществления же этого на плечи органов конституционного контроля ложится большая обязанность. Как подчерки-

валось в докладах, посредством конституционного контроля, осуществляемого с соблюдением конституционных норм, устраняются коллизии в системе законодательства, обеспечивается гармоничное развитие правоприменительной практики.

С учетом этого, есть достаточно оснований считать постановления Конституционного суда источником права. Выступая в специфической роли в процессе совершенствования законодательства, Конституционный суд исключает из правовой системы несовершенные правовые нормы.

Следует иметь в виду, что Конституционный суд не выступает в роли законодателя, не замещает его. Суд зачастую уделяет внимание возможным правовым коллизиям в законодательстве. Однако и в этом случае он не выступает в качестве стороннего "наблюдателя". Напротив, Конституционный суд посредством позитивного вмешательства в законодательство старается дать правовое толкование, исполнение которого представляется возможным на практике, имеющее ясный и однозначный смысл для правоприменительных органов и, самое главное, повышающее взаимное доверие между человеком и государством.

Посредством данных в принятых постановлениях разъяснений Конституционный суд привлекает внимание всего общества к важности соблюдения законов, основанных на ценностях и принципах, закрепленных в Конституции.

Уважаемые гости!

Следует особо подчеркнуть, что глава государства господин Ильхам Алиев, являясь гарантом независимости судебной власти, всегда создает возможность для независимой и прозрачной деятельности судов, беспристрастного принятия решений. В свою очередь, Конституционный суд в период деятельности всегда ощущал поддержку сначала великого лидера Гейдара Алиева, а сегодня – уважаемого господина Президента. Эта поддержка, конечно, вызывает у нас чувство гордости, в то же время возлагает на нас чрезвычайно большую ответственность. Мы всегда стараемся достойно выполнять возложенную на нас эту ответственную миссию.

Надеюсь, что конференция прошла плодотворно и внесла вклад в наше общее дело, а также заложила основу для дальнейшего сотрудничества и продолжения новых дискуссий в этом направлении.

Еще раз выражаю признательность пожаловавшим в Баку руководителям и представителям органов конституционного контроля зарубежных стран, а также нашим коллегам из местных учреждений, желаю вам успехов в дальнейшей деятельности, верю, что мы и впредь будем продолжать наше плодотворное сотрудничество.

Надеюсь, что наши зарубежные гости во время пребывания в Баку найдут возможность ознакомиться с нашей замечательной столицей и приятно провести время.

Благодарю за внимание.

Redaktorlar:

Tələt Binnətzadə
Nigar Yusubova
Cəmilə Məmmədova
Günel Kərimova-Səmədova
Ellada Məhəmmədova
Südabə Əliyeva

Çapa imzalanmışdır 22.12.2023. Kağız formatı 60x90 1/8.
Fiziki çap vərəqi 18,50. Tirajı 200.

"ZƏNGƏZURDA" çap evində çap olunmuşdur.
Ünvan: Bakı şəh., Mətbuat prospekti, 529-cu məh.
Tel.: (050) 209 59 68; (055) 209 59 68; (012) 510 63 99
e-mail: zengezurda1868@mail.ru